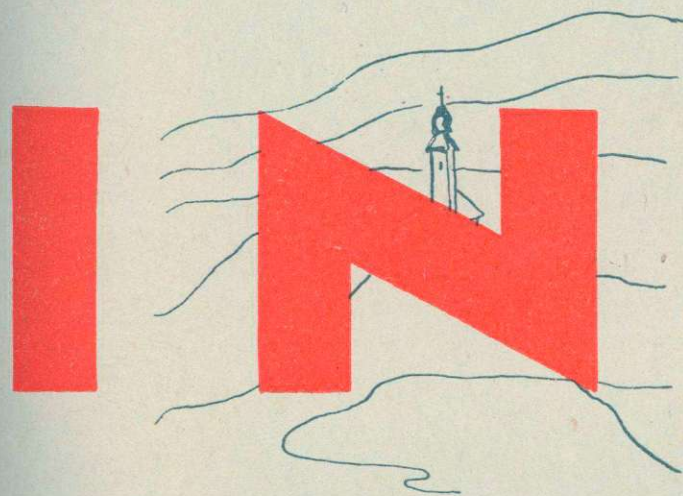
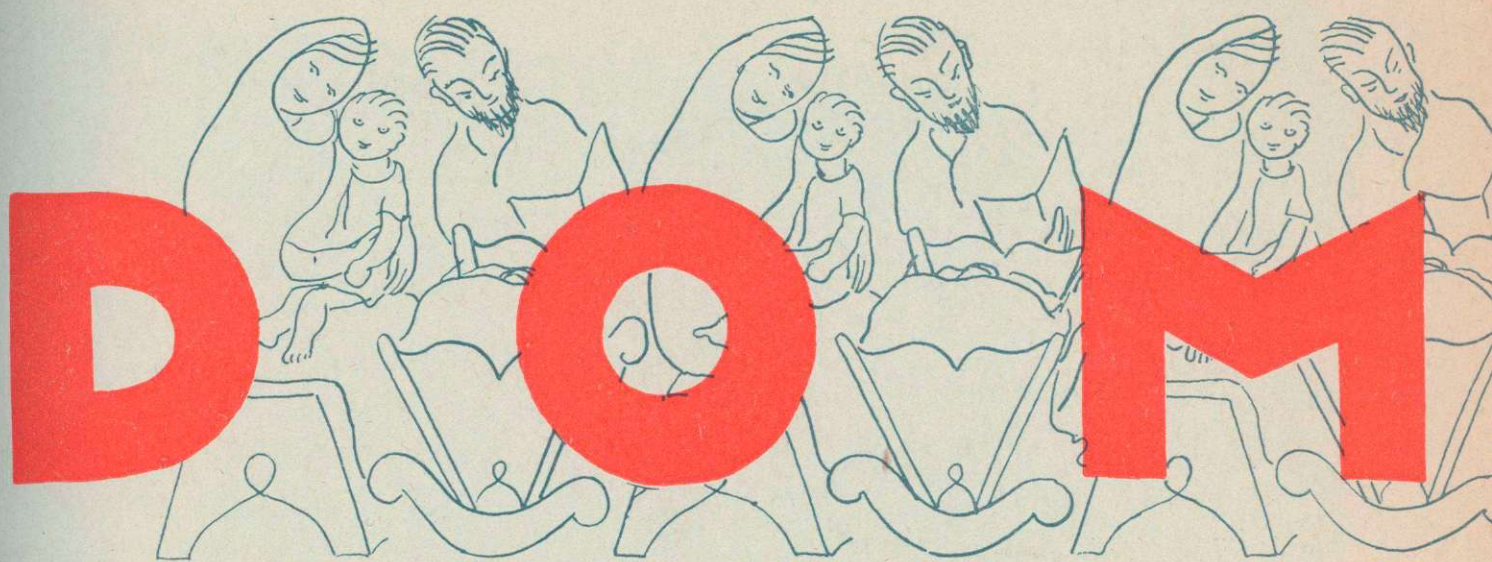

Dom in svet, letnik 52, številka 6

Vsebina

Leposlovje in znanstvo:

- P. Verlaine - Ivan Čampa / Pogovor Boga s človekom I.—V. 321.
Janez Jalen / Ógrad. 324.
Severin Šali / Tihožitje. 333.
Tone Čokan / Paul Verlaine in današnji čas. 334.
Jože Krivec / Drobná piščalka. 341.
Jože Dular / Mati (pesem). 346.
Julija Pajman / Rubens in skrivnost njegovega slikanja. 350.
France Bevk / Otrok. 356.

Razglednik:

Književnost: Božo Vodusek: Odčarani svet (Remic Janez). 363. / Glonar: Stare žalostne (Milko Ukmar). 368. / Giovanni Papini: Priče trpljenja Gospodovega (dr. Joža Lovrenčič). 370. / Gosar: Socialni nauk Cerkve (R. Čuješ). 371. / Ušeničnik: Okrožnica Pija XI. Quadragesimo anno (R. Čuješ). 373. / G. Trinko: Storia politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia (dr. J. Lovrenčič). 376. / Fr. Erjavec: Slovenija in Slovenci (Fr. Jesenovec). 379. / Redne knjige Matice hrvatske za l. 1939: J. Horvat, Kultura Hrvata kroz 1000 godina (Joža Gregorič). 380.

Zapiski: III. Umetnostni teden v Mariboru (dr. I. Dornik). 382.

Umetniške priloge:

Sl. 16. P. P. Rubens: Njegova žena Helene Fourment s prvorojencem. /
Sl. 17. P. P. Rubens: Avtoportret. / Sl. 18. P. P. Rubens: Oltar sv. Ildefonza.

Vinjete: (Sejavec, Splavar, Rudar) narisal slikar I. Čargo.

Dom in svet izhaja 15. vsakega meseca, desetkrat v letu, z izjemo mesecev julija in avgusta. — Naročnina znaša letno 80 dinarjev, za dijake 60 dinarjev. Dovoljeno je plačevanje v obrokih. — Izdaja ga konzorcij Doma in sveta, ki ga predstavljajo: dr. Joža Lovrenčič, Mirko Javornik, Stane Mikuž, Severin Šali, dr. Tine Debeljak in dr. Alojzij Odar. — Odgovorni izdajatelj: dr. Alojzij Odar. — Odgovorni urednik dr. Tine Debeljak, Jugoslovanska tiskarna. — Upravištvo: v Ljubljani, Pred škofijo 5. — Tisk in klišeji Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani. — Za tiskarno odgovarja: Kramarič Jože.

P. Verlaine | Pogovor Boga s človekom

Iz knjige »Modrost« poslovenil Ivan Čampa

I.

Moj Bog mi dél je: Ljubi me, moj sin, saj viš
to žarko stran in kri, ki iz srca se izliva,
nogé, ki Magdalena polne ran umiva
s solzami jih, ramé razbite, ki težiš

jih z grehi, in roké. In ko strmiš na križ,
v žebljè, žolč, gobo, zate morala vabljiva
bi biti v trpkem svetu, ki ga slà obliva,
le moja Kri, Meso in klici v paradiž.

Mar te do svoje grenke smrti ljubil nisem,
ti brat mi po Očetu in po Duhu sin,
in trpel nisem prav po pričevanju pisem?

Mar nisem jokal v stiski tvojih bolečin,
v nočeh ne brisal znoja v skrbi vedni,
ki iščeš tam me, koder sem, prijatelj bedni?

II.

In jaz nato: — Govoril duši si, o Knez.
Saj to je res, da iščem te, a brez uspeha.
Da ljubim te! Ljubezen mi pri tleh že neha,
a tvoja vedno dviga se ko silen kres.

Ti vir miru, ki si le žeji vsej uteha,
glej boj in bol, ki bolj in bolj mi vre čez jez!
Mar sled stopinj smem tvojih počastiti res
s koleni, ki skele jih sveže rane greha?

Vendàr po tebi v blodnem sramu hrepenim,
da v svojo senco bi zavil me, si želim,
a ti brez sence si, ljubezen plameneča,

o mirni vir, ljubimcem tem samo grenak,
ki se pogublajo ob njem, o žarka sreča
za vse, ki vék jim ni zaprl poljub težak.

III.

Ljubiti me je treba! Jaz poljuba mik
neskončni sem, sem ustna, sem poklop očesa,
ki govoriš o njem, o ljubljeni bolnik,
in tudi ta vročica, ki telo ti stresa.

Daj, drzni si! Ljubav se moja pnè navpik,
do kjer ljubezen tvoja bedna ne pripleza,
in nese orlu, ki je zajca ukral, nalik
do viškov te, ki draga jih rosé nebesa.

O moja jasna noč! Pogled tvoj v mesečini!
O postelj jasnih vód in luči pas v temini!
O vsa nedolžnost ta, vse poživilo to!

Besedi »Ljubi me!« — ukaz ta siloviti
kot Bog tvoj vsemogočni dal bi ti lahko,
pa hočem komaj to, da moreš me ljubiti.

IV.

Preveč, Knez! Tebe, rože čudežni razpòr,
ki v sapicah ljubezni čiste diš, ljubiti?
Ljubiti te? Oh, ne! Drhtim, ne upam si in niti
ne maram! Nisem vreden. Tebe, ki si zbor

svetniških src, ki bil si Izraelu zor
slepèč in si čebela čista, ki počiti
si v popek gre, v nedolžnosti napol razviti
naj jaz, naj jaz ljubiti mogel bi? Si nor?¹

Ti Oče, Sin in Duh! Jaz grešnik klečeplázi,
nadutež, ki po zlù, ko da bi moral, gazi
in mu v vseh čutih, tipu, vidu, sluhu, niti

okusu, vonju in — gorje! — v vsej svoji biti
ne v nadi ne v kesanju drugega ni mari
ko ljubkanje, ki v njem zgoréva Adam stari.

¹ Sv. Avguštín.

V.

Ljubiti me je treba. Norec sem, kot dél
si; Adam novi, ki strasti več starih nima,
Pariz tvoj, Sparta, Sódoma, veličje Rima,
sem bednik, ki v jedí strahotne sem zašel.

V ljubezni tvoji sem ko plamen, ki izhlapèl
brezumno bi telesnost vso za vedno v dima
ničévost ko parfum — in sem potopa plima,
ki preplavila vso hudobno bi posèv,

da vstal nekoč bi Križ moj, ki na njem sem visel,
in bi v dobrote groznem čudu te pozval,
da krotek in drhteč tedaj prišel bi k meni.

Daj, ljubi! Pusti tmíno! Ljubi! Večna misel
je moja, da ljubiti, ubožec zapuščeni,
bi moral mene, mene, ki sem sam ostal. (Dalje.)

Janez Jalen | Ógrad

Temni nagelj.

Razbohotilo se je cvetje v vrtu. Ogrevalo ga je visoko poletno sonce. Z zeleno popleskano škropilnico v roki je Pavla stala ob okroglem, iz klesanega kamna zidanem tolmunu na obsežnem, z visokim zidom ograjenem cvetličnem in zelenjadem vrtu kaznilnice. Kakor poudarjeno načrtan križ so se razhajale skozi cvetje in zelenje od kamnitnega, z vodo napolnjenega kolobarja na vse štiri strani široka, z belim peskom posuta osrednja pota in se cepila v manjše križe in križčke.

Ves premočen je sredi tolmana čepel na zloženem, z zelenim mahom obraslem kupu kamenja bronast fantiček. Od starosti in mokrote je bil tu pa tam že tudi sam zelenkljat. V pridvignjeni roki je držal cev, iz katere so brizgali drobni curki vode v višavo, se razprševali in padali skozi pisano mavrico nazaj v tolmun. Pavla se je zagledala v valovito okrogle ude kipca. Spreletela jo je grenka misel. Njen otrok bi bil sedaj nekako prav tako velik. Ta mesec bi skoraj gotovo živela nekje pri morju. Ni si znala prav predstavljati slasti, ki bi jo užila, če bi mogla kot mati, sama oblečena v kopalno obleko, čofotati v gorki vodi ob morskem bregu z otrokom, ki je bil komaj dobro shodil. In to bi bilo kar gotovo res, če bi ne bil Filip — —

Iz vode se je pognala riba, na poti od hlevov pa je zacvilila samokolnica. Ciganka Kati je peljala gnoj za spraznjeno gredico, ki so jo kaznjenke preobračale z ravnimi lopatami in jo urejevale, da pod noč nasade nanjo novo zelenjad.

Dasi je sonce stalo že precej visoko, se je vrt še vedno kopal v obilni rosi. Vzdolž potov so se za ravno prstriženim robom zelenike vrstile enakomerno vsaksebi zasajene vrtnice. Čeprav je z njih cvetjem sestra zakristanka pridno krasila oltarje v kapeli, se je dokaj cvetov usulo tudi na vrtu. Kakor bi celo pota cvetela, so se odražali raznobarvni odpadli lističi na belem pesku.

Pavla se je sklonila in vrgla z roko iz tolmana čebelo, ki je bila prišla pit, pa je padla v vodo. Utegnila bi utoniti. Pa četudi bi Pavla prav zagotovo vedela, da se ji posreči priplavati h kraju, bi rešila pridno živalco. Počemu naj bi se mučila do skrajne upehanosti.

Pavla je opazovala čebelico, kako si je otresala krilca in odletela. Kaj hitro jo je zgubila izpred oči. V vonju cvetja, ki ga je bil dahn timer vanjo rahel veter, se je pričela Pavla primerjati s pravkar rešeno čebelo. Iz varnega samostanskega zatišja je priletela k tolmunu ljubezni in se hotela iz njega napiti. Je pa padla v jezne valove življenja. Za njo ni roke in je tudi ne more biti, ki bi jo zajela z vodo vred v perišče in ji

pomagala na trdna tla. Sama mora plavati k bregu, kjer jo čaka novo življenje. Ne sme omagati in utoniti. Zavaljo očeta in matere ne sme. Pa tudi zavaljo Filipa ne, čeprav se je bila na veliko noč v temnici namenila, da se morebiti več ne vrne k njemu. Kaj hoče. Samo sebe bi grdila. Ljudje bi rekli, da jo Filip več ne mara. In pa: ljubezen vse prenese, vse pretrpi. Kakor bi se ji bila zajedla v korist, se je prestane groze v temnici še vedno plašno spominjala.

Z obrazom obrnjenim v tla, je Pavla dolgo ležala na obeh odejah, na kateri je bila legla, ko jo je bila pri belem dnevu zagrnila trda tema. Čelo je naslanjala na lakti, sedaj na levo pa spet na desno, kakor ji je bila pač katera roka zaspala, da jo je morala premenjati. Misliti ni mogla nič. Preveč jo je bilo strah teme. Zoper njeno voljo je telo večkrat zadrgetalo. Podrgetavalo je v čimdalje krajših presledkih. Iz oči pa so ji lile solze in močile zoprno vonjajočo odejo.

Že dokaj obnemogla si je Pavla nevede otrla solzen in ves vlažen obraz v vogal pregrnjene odeje. Resasta volna jo je zbodla v nežno polt in jo zdramila iz onemoglosti. Od gnusa se je zdrznila. Spomnila se je, da se je najraje v prav isto odejo pred njo brisala že marsikatera kaznjenka. Pokleknila je in se dotipala do stene. Z dlanmi oprta v hladni zid je čakala, da bi slišala biti uro. Zunaj pa je bilo vse tiho. Čas se je vlekel v neskončnost. Pavlo je pričel boleti hrbet in omagovale so ji noge. Zavedela se je, da zastonj upa. Dognala je, da doneči udarci kladiv ob bronaste zvonove ne morejo prodreti v tesno zaprto samotno celico. Čemu bi se še dalje varala. Obrnila se je naokrog, sedla in se s hrbtom naslonila na zid.

Kot samostanska gojenka je včasih iz domotožja z drugimi vred štela dneve in ure in celo četrti, kdaj se prično počitnice, da jo zopet odpelje vlak v sončna Brda. V najhujši grozi, ki jo je bila doletela doslej v življenju, je pa za njo čas obstal. Niti tega ne more vedeti, če je še dan ali že noč.

Pavla je tanko prisluhnila. V vsej veliki hiši se ni nič ganilo. Pavla ni mogla več dvomiti, da je zunaj gluha noč in da je morebiti ura že enajst, ura strahov. Čim bolj si je dopovedovala, da strahov ni, tem bolj jo je postajalo groza, ki jo je večala še zavest, da je v vsem dolgem oddelku samotnih celic popolnoma sama. V počaščenje vstalega Zveličarja so se vsem drugim kaznjenkam odprla vrata teme, njo pa so kakor živo pokopali v grob. In kaj, če se strah, ki v zadnji celici ne bo našel žive duše, priplazi k njej? Pavlo je zmrazilo. Po vsem životu jo je oblila kurja polt. Vstala je. S predse stegnjenimi rokami je podrsajoče odta-vala proti nasprotni, prazni steni. Tam, se ji je zdelo, bo še najbolj varno. Ne okna ne vrat ni bilo blizu in tudi nagnusne dupline in peči ne, da bi se morebiti strah ne priplazil po dimniku navzdol in jo objel s svojimi

pošastnimi rokami. Hotela je biti predvsem varna v hrbet in se je spet naslonila na hladni zid. Roke je razprostrla, da se je prepričala, če morda ne stoji preblizu prednjega ali zadnjega kota. Tako bi ji rablji raztegnili roki, če bi jo pribili na križ.

Kakor bi se bili prišli posmehovat po nedolžnem križani, so se iz teme zarežali spačeni obrazi. Da bi jih ne gledala, je Pavla zamižala. Skaženi človeški prividi so skopneli. Jasno pa je videla prihajati naravnost proti sebi izbrano oblečenega in veselo nasmejanega doktorja Filipa Andrejčiča, svojega moža. Roke so ji omahnile. Naglo je skrčila prste v pesti in si jih pritisknila na prsi. Srce ji je burno utripalo. Glasno je poočitala: »Filip! Le kako se moreš smejati?« Čudno votlo je odjeknila njena tožba od praznih sten. Zamrla je v vsesplošni tišini. Pavline misli pa je vzvalovila do krvaveče bolečine.

Filip! Kje neki se mudi sedaj? Se li kaj spominja, kaj je po razsodbi njegovo ženo zavoljo njega doletelo na letošnjo veliko noč?

Ob dozdevni uri strahov v hladni temnici je bilo Pavli razodeto, česar se do takrat ni nikoli domislila. Vedela je, da bi moral njen mož, če ni tega storil doslej, vsaj te praznike sam od sebe in od nikogar priganjan iti v Brda k njenim staršem in se ves razodeti. Če se boji očeta, naj bi se zaupal materi, ki ni ugovarjala proti njegovi snubitvi in mu je bila koj od vsega početka naklonjena. Brez njene prikrite potuhe bi ona najbrže ne postala nikoli Filipova žena in še manj kdaj kaznjenka v Begunjah. Kakor je mama znala takrat urediti njemu v prid, tako bi umela tudi sedaj vse prav uravnati in nje bi več ne skrbelo, kako naj sporoči očetu, naj je nikar ne obsoja.

Misel na starše je Pavlo za hip umirila. Vsi prividi so zginili. Zavedela se je, da jo v hrbet močno mrazi. Opogumila se je in stopila korak od zidu.

Utegne se pa zgoditi, je premišljala naprej, da se Filip nič ne bo spomnil nanjo, da se ne bo oglasil v Brdih in da bo praznike preživel v veseli družbi. Če to kdaj zve in dožene, se po prestani kazni več ne vrne k njemu.

Zunaj je od svetega Petra navzdol zamolklo zahrumelo. Pavla se je prestrašila in se stisnila nazaj k zidu. Hrup je naraščal. Naenkrat pa se je okno potreslo, kakor bi se bil zaletel vanj velik netopir. Pavla je zakričala in planila skozi temo nazaj proti odejam.

Zgrešila je smer, zadela v nasprotno steno in se udarila na čelo.

Preplašena od ponovnega butanja v okno je počenila na tla. Plazeč se po vseh štirih je dokaj dolgo iskala, preden je našla svoje zasilno ležišče. Ves čas pa jo je podila misel, da jo strah preganja zavoljo namer, da se več ne vrne k možu. Vsa preplašena si je zavila čez ruto še predpasnik in se zaodela čez glavo. Bilo jo je strah, da je komaj

upala dihati. Večkrat je poskusila moliti, pa se je vselej koj zmedla. V okno pa se je zaganjalo, kakor bi hotel vampir vdreti k njej in ji izpiti kri. Za drobno lučko, ki bi ji jo kdo prižgal, bi dala pol življenja. Čas se pa ni hotel nikamor premakniti. Pavla je mislila, da skoprni.

Pod Pavlo je zamolkel grom potresel tla. In še eden in še eden. Hkrati je pa pribrnelo v temnico potrkavanje. Zvonov se še svoj živ dan ni Pavla tako razveselila kakor tokrat. Iz bližnjega stolpa župne cerkve so oznanili dan in vzeli strahovom vso moč. Pavla se je spet vsaj približno znašla v času. Groza jo je minila. Vstala je in komaj slišno zapela:

»Dan presvitli, dan veselja,
srčno mi pozdravljen bod!«

Pavla je zajokala, pa ni vedela, ali od bridkosti, ali od veselja, da je rešena izpod oblasti strahov. Bilo ji je mraz. Pričela je topotati z nogami in zamahovati z rokami. Potem se je previdno dotipala do vdolbine za pečjo. Bala se je, da ne bi segla z roko na notranjo stran nočne posode.

Ne, kruha ni mogla jesti, srknila pa je požirek vode. Varno je postavila vrč nazaj na tla, v okno pa je spet buhnilo. Sedaj je Pavla spoznala, da se je ponoči veter zaletaval v okno, njo pa je bilo po nepotrebnem do smrti groza.

Pavla je pričela moliti. V temnico so prihajali pridušeni glasovi. Kaznilnica je vstajala k prazničnemu življenju. Pavle se je pa lotil kašelj. Nadlegoval jo je ves dan in čimdalje huje.

Do skrajnosti omagana je Pavla legla na resasti odeji. Rada bi trdno zaspala, pa se ji niti zadremati ni hotelo. Tik preden so se odprla vrata in je večerna svetloba prepodila iz celice rabeljsko temo, si je bila Pavla zaželela umreti.

Še isti večer je sestra prednica odredila, da mora kaznjenka Andrejčič takoj v bolnišnico. Ob lipovem čaju, za katerega je bila cvetje pomagala sama natrgati, je prebirala pismo, v katerem je za veliko noč sporočala mama svoji preljubi Pavlici, da se ji je le posrečilo pregovoriti očeta in jo prideta poleti oba obiskat. Kakor nebo jasnomodro pismo je večkrat zapovrstjo poljubila. Razglednico pa, na kateri ji je Filip voščil samo suhoparno veselo alelujo, bi bila najraje strgala in vrgla v peč. Pa niso več kurili.

Ko je Pavla prebolela angino, so jo po posredovanju gospoda kurata pridelili na vrt, kjer je nihče ni priganjal k delu. Prav danes bi težko pohitela. Pričakovala je obiska staršev. Mame se je zelo veselila. Snidenje z očetom jo je pa precej skrbelo.

Pavla je zajela s škropilnico vodo iz tolmana, se nagnila postrani in jo odnesla proti cvetličnjaku. Nič se ji ni mudilo. Celo ustavljala se je

in ogledovala posamezno cvetje: bele in modre zvončnice, osipajoče se make, vrtince nageljnov in košate zvončnice, razrasle georgine in še dokaj drugega cvetja, kateremu vsemu niti imena ni vedela. Ob jutranji steni cvetličnjaka je postavila škropilnico na tla. Ozrla se je nazaj po vrtu. V soncu in rosi so se prelivale barve prek cvetočih gredic. Prav na drugem koncu so kaznjenke trgale stročji fižol. Kati in vrtnarica, sestra Hiacinta, sta pa ob gorkih gredah luščili grah.

Pavlo je cvetoči vrt omamljal. Kar nekako pozabila je, da mora zaliti nageljnom. Počasi se je obrnila naokrog in obstrmela pred zago-relo rdečim plazom, ki se je spuščal po steni navzdol. Prav na sredi je ugledala tri velike temne cvete, kakršnih še svoj živ dan ni nikjer videla. Hkrati ji je prišlo na misel, da je zunaj dokaj vesele ljubezni kakor veselo cveto vsi drugi nageljni, njena pa je podobna temnemu cvetu. Ko bi vsaj vedela, če bo njeno izgorevanje kdaj nagrajeno. Morebiti pa od vsega dolgoletnega trpljenja ne bo ostalo nič drugega kakor kupček pepela, ki ga prva sapica razpihne.

Pavla je pristavila nizke stopnice, da je mogla doseči dokaj visoko od tal postavljene lončke. Temnemu nageljnu je prilila nazadnje. Počasi, skoraj po kapljah, je tekla voda iz cevi škropilnice. Sproti je pronicala s površja h koreninam. Pavli se je zdelo, da črna prst vpija njeno srčno kri. Stopila je nazaj na tla, pospravila stopnice in škropilnico in s povešeno glavo odšla proti gorkim gredam.

»Sestra Hiacinta! Zalila sem, kaj naj delam zanaprej?« Pavlin glas je bil moten. Nuna, po letih bi bila lahko njena mati, jo je zaskrbljeno pogledala: »Pa se niste menda spet prehladili, Andrejčič?«

»Ne, nisem se, častita.« Pavla je spet spregovorila jasno. Ni mogla prikriti, kako dobro ji je dela materinsko prijazna beseda. Dobrohotno se smehljaje je sestra vrtnarica odredila, da naj Pavla s škarjami obreže georginam ovelo cvetje, ki kazi vrt. Odkazanega ji dela se je Pavla razveselila. Sama bo med rožami. Odhitela je v cvetličnjak po košaro in škarje.

Pavla je pričela obrezovati pred čebelnjakom. Čebele so hrumele prek nje. Nič se ni bala, da bi jo katera pičila. Zato so pa nekatere kaznjenke včasih znale pikati z jezikom strupeno kakor ose. Pa zadnje čase niso upale biti več drzne. Opazile so, da nune s Pavlo ravnajo kar najbolj prizanesljivo. Nobeni drugi kaznjenki bi ne dovolile hoditi tako svobodno po vrtu, kakor sme ona. In večkrat jo katera pogleda, kakor jo je prej sestra Hiacinta. Oči jasno povedo, da ne verjamejo v krivdo Pavle doktor Andrejčičeve.

Pavla je pričela poltiho peti. Spremljal jo je brenčeči zbor čebel. Košara pa se je čimdalje više polnila z odcvelimi in ovelimi cveti.

Bližajoči se koraki po pesku in umerjeno pritajevana govorica so Pavlo predramili iz zamišljenosti. Po hoji je spoznala, da ne prihajajo sestre, še manj pa kaznjenke. Dvignila je glavo in pogledala. Roka ji je sama spustila škarje v košaro med odrezane georgine. Proti njej so prihajali sestra Ksaverija in mama, za njima pa Novakova Minca in oče.

Pavla je za hip obstala. Potem sta pa obe hkrati, ona sama in mama, pohiteli naproti druga drugi. Segli sta si v roko in se poljubili. Roki se kar nista hoteli razkleniti. Gledali sta se v oči, reči pa nobena ni vedela nič. Celo na očeta, ki je stal poleg in čakal, sta pozabili. Sam je moral opozoriti nase. Spregovoril je in voščil: »Dober dan, Pavla!«

»Dober dan, tata!« Pavla je očeta poljubila na lice, čeprav je bila to navado že opustila, odkar ni več hodila v samostanske šole. Oče ji je poljub vrnil. Da bi pa prikril, kako nerodno mu je, ko stoji pred njim njegov edini otrok v kazenski obleki, je brž pripomnil: »Vrtove pa imate urejene kakor nobena druga graščina ne. Seveda. Dovolj rok.«

Pavla je brž pokazala, kako je obrezovala georgine. Oče se je pa bridko nasmehnil: »Vidim, da si pridna. Polno košaro cvetja si bila že nabrala. Samo uvelo je. Doma si trgala vedno samo najlepše razcvelo. Seveda. Tukaj je pa tako veselje prihranjeno drugim.« Po njegovem gladko obritem obrazu se je razlila bolestna grenkoba.

Bolj, da ga potolaži, kakor pa je bilo res, je Pavla povedala: »Tudi jaz smem včasih trgati sveže cvetje.«

Oče se je začudil: »Tako.« Videti pa je bilo, da nič kaj trdno ne verjame.

»Gospod Gradišnik!« je pristopila Minca: »Najbolj prav bo, če greva midva kar sedaj gledat konje in živino. Pavla in mama naj se pa ta čas pogovarjata. Saj veste, da so ženske rade včasih same.«

»Kakor veste,« je bil oče koj voljan. »Saj v takile hiši se tisti, ki je ni dobro vaje, kar ne zna in ne upa nikamor obrniti. Le nerodno mi je, gospa Potočnikova, ko imate toliko sitnosti z nama. S kočijo ste naju prišli iskat na Brezje, spremljate naju in še kosit da morava k vam, ste rekli. Vse preveč. Kdaj vam bom povrnil.«

»Vam nič ne posojujem,« je Minca odvrnila ljubeznivo in odpeljala Gradišnika proti gospodarskim poslopjem.

»Pavla!« Sestra Ksaverija je skoraj šepetala: »Vidve z mamó pa sedite na klop pod kostanji. Jaz bom sicer blizu, pa zavoľjo mene si lahko tudi kaj bolj tiho povesta.«

»Hvala!« Pavla je spoznala, da sta sošolki Minca in sestra Ksaverija obisk njenih staršev skrbno pripravili. Ganilo jo je. V očeh se ji je zalesketala solza. Hitro je prijela mamó pod roko in jo odvedla po belem pesku, med vrstami cvetja v najbolj zatišen kot na vsem vrtu. Sedli sta na zeleno popleskano klopco.

Obe, mama in Pavla, sta prav do zadnjega dobro vedeli, kaj vse bi se morali pogovoriti. Sedaj pa, ko sta sedeli tesno druga ob drugi, si nista vedeli nič povedati. Mama je odprla torbico, odvila iz papirja ocvrto piško in jo s potico vred položila hčeri v naročje: »Jej, Pavlica!«

»Nisem lačna,« se je branila Pavla. Spomnila se je, kako sta vsake počitnice z materjo poromale na Sveto goro in jemali s seboj prav isto za popotnjo, kar ji je bila sedaj mama prinesla za priboljšek v begunjsko kaznilnico. Poiskali sta si miren prostor, sedli na pregrnjeno ogrinjajočo, se razgledovali na Gorico pod njima, na zoreče vinograde in na hribe naokrog. Takrat Pavle ni bilo treba prav nič siliti, naj je. Danes jo je pa stiskalo v grlu in ji jed res ni dišala. Mama je pa spet zaprosila: »Vsaj pokusi, da mi poveš, kako sem spekla.«

»Če boste še vi pomagali,« se je vdala Pavla.

»Za naju z očetom imam še drugega dovolj s sabo. Pa če želiš, mi pa odreži košček potice. Prav malo.« Mama je z roko pokazala, koliko naj ji da.

»Imate nož?«

»Ne, nimam. Oče ga ima. Si mar ti svojega zgubila? Saj sem ti ga dala s sabo.«

Pavla je pogledala v tla: »Res ste ga, pa so mi ga odvzeli koj prvi večer. Spravljen je z obleko vred. Nožev nam tukaj ne zaupajo. Počakajva, da se vrne atej.«

»Nikar,« je oporekala mati. »Bilo bi mu še težje, kakor mu je, ko bi videl, kako te na vse konce in kraje omejujejo.« Mati je segla hčeri v naročje, odpodila muho, ki je bila sedla na jed, in pričela kar z roko raztrgavati piško in lomiti potico. Pavla je gledala vstran in mater je zaskrbelo: »Morebiti pa sedaj ne smeš jesti.«

Preden je Pavla mogla odgovoriti, je pristopila sestra Ksaverija in smehljaje povedala materi: »Gospa! Pavla se tako lepo vede, da ji marsikaj dovolimo, česar bi kateri drugi ne.« Mama je hotela vstati, da se zahvali, pa jo je nuna pridržala. Kakor vsej svoji družini v opravičilo je potožila: »Vedno je bila pridna in kar ne morem razumeti, kako da nas je doletela ta nesreča.«

Da zamoremo božja pota le redkokdaj prav presoditi, je pripomnila sestra Ksaverija in odšla proti cvetličnjaku.

Pavlo je zamikalo, da bi mami povedala, kako le zavoljo moževe krivde prestaja vse nevšečnosti kaznjenk. Pa si je premislila. Le toliko je prosila mater, naj jo pri očetu zagovarja. Da mu že vse pove v pravem času. V isti sapi pa je že vprašala, če se Filip kaj oglašja v Brdih. Zvedela je, da ga že dolgo ni bilo, letos še za veliko noč ne.

Pavla je prebledela in odložila piško in potico. Niti grižljaja bi ne mogla več zaužiti. Mama jo je začudeno pogledala. Zaskrbljeno jo je

prijela za roko in jo pričela povpraševati po zdravju. Da se sedaj dobro počuti, je odgovorila Pavla. Na veliko noč se je bila pa močno prehladila. Mama je hotela vedeti, kje in kako. Če jo je dež zmočil na vrtu, ali je morebiti kje stala na prepihu. Pavla ni hotela nič določenega povedati. Prestane groze v temnici bi materi ne izdala za vse na svetu ne. Kakor nedoraslo dekletce jo je podučevala mama, kako mora nase paziti, in je spet in spet poskušala zvedeti, zakaj je hči zbolela. Iz zadrege je Pavlo rešil oče, ki se je vrnil v sredi med Minco in sestro Ksaverijo.

»Preklicano imajo lepo živino, Justina, in koliko,« je Gradišnik brž povedal svoji ženi, kaj je videl v hlevih. »Saj ima pa tudi skoraj vsak rep svojo deklo.« Žena je koj opazila, da je možu hudo, ko se je prav ob Pavlini nesreči, kljub temu da ni mogel rešiti hčere, njegov hlev razredčil. Brž je obrnila pogovor drugam. Pokazala je na roko Novakove Mince, se začudila in vprašala: »Gospa, kje ste pa dobili tako lep in tako temen nageljnov cvet? Nisem še videla doslej takega.«

»Tudi jaz ne,« je odgovorila Minca: »Sestra Ksaverija ga mi je dala. Z rojstnega doma je prinesla vršič in ga je vsadila. Lepo se razrašča in tri cvete ima letos. Za njo samo enega, za vašo Pavlo drugega in zame tretjega. Jaz sem si svojega odtrgala. Položim ga svojemu Tinčku v zibel. Temnemu nageljnu pa porečemo odslej naprej nagelj treh sošolk. Prva je nuna, druga je mati, tretja je pa menda križana ljubezen.«

»Minca!« se je vnemirila Pavla in vstala. Da naj oče sede, je zaprosila, pa ni maral. Ljubeče je stisnil Pavlini obe roki v svoji, pogledal hčeri naravnost v oči in spregovoril:

»Pavla! Ne bom ovinkaril, kakor nisem vse življenje ne. Oba se mami zahvaliva, da je izmoledovala najino svidenje. In sestri Ksaveriji in gospe Potočnikovi prav tako. Pod cvetočim temnim nageljnom sta mi obe zatrdili, da nobena ne verjame v tvojo krivdo. In ko sem pogledal v skoraj svetniški obraz sestre Ksaverije in vprašujoče zrl v odločne poteze gospe Potočnikove, se mi je razjasnilo, da bi bil moral namesto tebe nekdo drugi zgubiti svobodo. Nič ne odgovori. Že še pride čas, ko se pomeniva. Saj sedaj vem, da ga bom dočakal. Še danes zjutraj bi bil pa skoraj rajši legel v grob, kakor pa da sem te šel obiskat. Kar nič več se te ne sramujem. Sestro Ksaverijo pa prosim, naj da mami vršiček temnega nageljna. Vem, da bo pognal. In kadar mi bo hudo, se bom ozrl vanj in bom gledal v njegovih temnih cvetih tvojo križano ljubezen. In odslej zanaprej vedi, da če te vse na svetu zapusti, tvoj oče te ne bo.«

Visokorasli Andrej Gradišnik se je sklonil in vpričo vseh glasno poljubil svojega edinega otroka, gospo doktor Andrejčičevo, oblečeno v zaprsteno delavno obleko kaznjenk. Mati, sestra Ksaverija in celo Minca

so si brisale oči. Pavli pa je obraz od veselja žarel. Ječa je zanjo izgubila vso grozo. Oče sam ji je prišel odvzemat morečo skrb.

Po Gradišnikovi besedi so vsi dokaj časa molčali. Vse je bilo tiho, le čebele pred uljnjakom so glasno brenčale. Vmes pa se je mčšalo štropotanje vodometa v tolmun.

»Pa pojdimo trgat vršiček temnega nageljna!« Oglasila se je sestra Ksaverija. Njen glas je zazvenel, kakor bi bil povabil droben zvonček iz čistega srebra.

Pavla se je oprijela očeta in ga vodila po daljši poti mimo vodometa proti cvetličnjaku. Na obeh straneh poti je dehtelo cvetje. Nikamor se jima ni mudilo. Pogovarjala sta se o rožah. Večkrat je Pavla začutila, da bi ji oče še nekaj rad povedal, pa se zadržuje. Obljubil je celo, da ji bo kmalu kaj pisal. Doslej ji še nikoli ni. Vedno le mama.

V dokajšnjem presledku za očetom in Pavlo je sestra Ksaverija nabirala šopek za mamo. Pavli še nikoli ni bilo tako dobro v kaznilnici kakor tačas.

Pred temnim nageljnem so se spet vsi zbrali. Sestra Ksaverija je poklicala Pavlo, naj si tudi ona odtrga svoj cvet. Pavla se je obotavljala. Kaj bi z njim. Pa si je domislila. Odtrgala je sveže razcvel nagelj in ga zataknila očetu v gumbnico. Večjega veselja bi mu ne bila mogla napraviti.

Vršiček, ki naj, prinesen iz Begunj, vzkali, se razraste in cvete v sončnih Brdih, je Novakova Minca mami zavila v vlažen mah, ki ga je bila vzela iz napajališča pred čebelnjakom. Opomnila je hkrati, da je čas obiska že davno potekel. Vedela je, da bo kmalu poklical zvonec, pa ni marala, da bi oče in mati videla, kako se bo Pavla vstopila v vrsto z drugimi kaznjenkami in odšla k obedu. Pred njo in za njo pa bodo rožljali ključi in odklepali in zaklepali vrata.

Sredi dehtečega cvetja so si segli v roke, se poljubili in se razšli.

Pavla se je vračala nazaj k svojemu delu mimo vodometa. Ped dolga postrv se je bila previsoko pognala za muho in zdrknila na suho. Krčevito se je premetavala po pesku. Pavla jo je pobrala in vrgla nazaj v vodo. Prav tako, se ji je zdelo, je danes oče rešil njo, ki je bila že v nevarnosti, da se zaduši.

»Klin klin, klin klin, klin...«

Oglasil se je zvonec. Pavla se je vstopila za par s ciganko Kati. Grede ji je naskrivaj stisnila velik kos potice in bedro piščanca. Daru se je ciganka razveselila kakor velikega bogastva.

Za oddelkom kaznjenk vrtnaric so spet porožljavali ključi. Na hodniku pred obednico je bilo hladno. Zunaj pa je duhtel v opoldanski pripeki prostran vrt. Temnega nageljna, na katerem je ostal samo še en sam cvet, cvet sestre Ksaverije, sonce ni več dosegalo. (Dalje.)

Severin Šali | Tihožitje

Leži otožno stara vijolina
v podstrešnem kotu, kjer počiva prah,
kjer vsi predmeti zdijo se ko strah,
ki ogrinjalo tke mu pajčevina.

Molčeča rja se grize v mehke zvoke,
ko na umrlih strunah nežno spijo,
samo tresljaji v sanjah še ihtijo
za sladkim lokom in za prsti roke.

Usmiljena dobrota je v pogledih
pozabi zapuščenega pohišтва.
Na slikah z gloriolami svetništva
pričakovanja žde obrazov bledih.

Vse te stvari bi rade spet vrnile
se v belo sobo, kjer nekoč so stale,
tam zorne deklice so slutnje tkale,
s smehljaji zjutraj se iz sna budile.

Zdaj komaj še prikličejo spomini
te drage znanke, ki tesno objete
med njimi poslušale so zavzete
čarobni spev, cvetoč na vijolini.

Le ko z vrtov vonjava rožna diha
in na želje predmetov mesec sveti,
pokaže se iz žarkov lok napeti
in vse poboža neka senca tiha.

Sanjava vijolina kot tolmun
iz sebe dahne pesmi preigrane.
Srebrne zvoke, v bisere nabrane,
blesteči lok polaga preko strun.

Tone Čokan

Paul Verlaine in današnji čas

Muzika, večni vzor, kamor težijo vse umetnosti.
Walter Pater.

Sodobne struje ne obožujejo več Verlainea, različna so pa mnenja, kakšno mesto mu je treba dati v literaturi XIX. stoletja in kaj pomeni današnjemu človeku zlasti zaradi svojih religioznih pesmi. Ali je zaradi »Poèmes Saturniens« (Saturnijske pesmi) in zaradi »Fêtes Galantes« (Galantni prazniki) pravi parnasovec in ali je zaradi »Romances sans paroles« (Romance brez besed) in svoje »Sagesse« (Modrost) najčistejši simbolist in največji katoliški lirik? Ali pa je morda tako opredeljevanje za umetnika nasilno in je Verlaine le redkega nebesni pojav, ki je zašel v našo atmosfero? Kolik je bil njegov vpliv, kolik je danes in ali je katolištvo, kakor nam ga razodevajo njegove pesmi in življenje, še danes ideal?

Drži, da danes ni več vzornik predorne mladine in središče literarnega življenja, kar je bil v devetdesetih letih, postal pa je že delež široke javnosti in literarnih zgodovinarjev kot pri nas novoromantiki. Odmaknil se je v zgodovino, iz pozabljenosti pa vstajata vedno večji postavi Mallarméa in Rimbauda.

I.

Navadno postavljamo simbolizem proti parnasovstvu, parnasovstvo proti romantiki. V resnici si te tri zaporedne struje nasprotujejo le v malenkostih, v bistvu se pa dopolnjujejo; so le živa tradicija, ki je od rodu do rodu bogatela in se krepila. Romantika, literarna doktrina kot mnogo drugih, se je lovila med nasprotujočimi si definicijami. Lovila se je med filozofijo in politiko, bila sprva katoliška in royalistična, kmalu nato republikanska in protikatoliška; iz byronovskega pesimizma je kmalu prešla v optimizem in vizionarstvo, ki se dotika že utopije. Ljubila je starinske razvaline in ob istem času pela o popolnoma modernih občutjih. Zakaj vse to? Osnovno načelo romantikov je bil boj proti vsem »pravilom«, boj proti razumski tradiciji dveh stoletij. Umetniku je vse dovoljeno in vse svobodno. Romantika je predvsem emancipacija umetnika — načelo larpurlartizma. Toda revolucija l. 1830. je to pomedla s površine. Šola saint-simonovcev je zahtevala »l'art utile«. »Dolžnost umetnosti je, da neprestano kaže v tisoč barvah razpoloženje napredujočega človeštva.« Stran z romantično čustvenostjo! Začela se je doba socialne pesmi. Lamartine je hotel ljudi poučevati, Vigny je svetoval stoične kreposti, Hugo je postal prerok novih časov.

Polagoma pa so se začeli Gautier in njegovi tovariši temu upirati. Umetnik mora uresničevati ideal lepega: lepo žensko telo, kakor ga

kaže izoblikovan grški kip. Umetnost ni več nekaj abstraktnega, ampak je plastična vizija. Pesem naj ima zopet izbrano obliko, bogate rime. Parnas. Toda ponovila se je — *mutatis mutandis* — literarna revolucija iz l. 1830. Prodril je pozitivizem, čigar bistvena metoda, njegovo orožje, je bilo raziskovanje zgodovine. Renan je l. 1863. izdal svojo zgodovino krščanstva. Leconte de Lisle je pel pesmi o grškem politeizmu, o hinduški veri in krščanskem srednjem veku. Uveljavljalo se je načelo: poet je »učitelj človeštva«, umakne naj se v »kontemplativno in učeno življenje«. Pojavilo se je polno socioloških razprav, ki so se opirale na izsledke moderne biologije in na poznanje preteklosti. Larpurlartizem se je umaknil novim razmeram, a osnovna težnja v njem je bila premočna, da bi ne prišla znova na dan. Lepota je začela zopet postajati boginja. Zakaj bi jo utesnjevali? Zakaj bi ji postavljali kánone? Zakaj te večne filozofske teme, to vedno razmišljanje o človeku in svetu? Zakaj se ne bi poet postavil pred resnični, to se pravi: pred moderni svet, le da bo res ves resničen in harmoničen? Vse, kar čuti in misli umetnik, naj pove naravnost. Muzike besed, zvočnosti je treba v pesem! To je storil Verlaine, pred njim pa že Baudelaire.

Razvilo se je bohemsko življenje potepuških, brez denarja živečih, pustolovščin željnih ljudi. Ljubezen jim je bila važen opravke, a ljubece jim niso bile Beatrice — bile so ženske s cest. K vsemu temu pa še vino, opij, absint. »Pogreznimo se na dno, da bo kesanje toliko silnejše!« Bohemi niso poznali veselja dela, zadovoljstva kreposti, tihe družinske sreče, vendar zaječi iz ljubezni teh bohemov in pocestnic mnogokrat resničnejše čustvo kakor pa iz romantičnega razkošja prejšnjih rodov. V njihovih delih se meša dionizična polnost s strahom pred fizično smrtjo, besneča brezbožnost z iskanjem za verskimi čustvi oddaljenega prvega sv. obhajila. Vse to je neposreden izbruh življenja. Zakaj se ne bi pesnik baudelairevskega okusa pokazal v vsej nagoti kot naiven grešnik, otrok, ki je utrujen od razkrajanja svoje dobe in samega sebe? Tak pesnik je Verlaine. »Umetnost je: biti popolnoma sam svoj!« Ta formula je triumf popolne svobode duha, okusa, brez romantike, brez larpurlatistične šole, brez Parnasa. Verlaineovo pravilo je bilo: »Biti brez pravil.«

Toda rod, ki je sledil, je opazil ta silogizem in ga sodil. Prišel je simbolizem, »gozd simbolov«, kakor ga je slutil in od daleč videl Baudelaire in kamor je vstopil Mallarmé. Šele simbolisti so dali svobodo verza, ritmike, rim. Verz je postal pri najmodernejših poetih »nekaj, kar sami ne vemo, za kar ni v nobenem jeziku imena,« pri drugih pa se je vrnil v klasično ritmiko in strogost. Verlaine se je tega temnega gozda z mnogimi drugimi bal, ker je bila njegova domišljija preuboga in ambicija premajhna. Čez čas pa se je priključil temu skupnemu naporu, napisal je »Art poétique«, ki naj bi prodorno oznanjala novi čas simbolistov. Preučevanje njegovega dela in življenja pokaže, zakaj jo je napisal in v koliki meri se je je sam držal.

II.

Kaj napravil si tu ti iz mladih dni?
Moji mladi dnevi lepi so bili,
rodil sem se razvajen in blagoslovljen...

Da, človek je širok, preširok. Bilo bi boljše, če bi bil ožji,« toži Mitja Karamazov o človeški razdvojenosti. Isto velja tudi za Verlainea, ki je bil kot v svinje spremenjeni Odisejevi tovariši tuj vsem. »Sami gredo taki ljudje skozi življenje in trupla svinj, ki zapirajo njihove duše, so čudovita dela, kjer se spozna božja roka.« Verlaine, čigar življenje je hotel Tellier s temi besedami označiti, se je rodil l. 1844. v Metzu. Premožni starši, ki so imeli imetje tudi na kmetih, da razvajeni edinček ni zgubil stika z zemljo, so mu, popolnoma v duhu takratnega časa in okolja, preskrbeli izobrazbo, službo in ženo... Ko je bilo sinu 20 let, je oče umrl; mati, ki mu je odpuščala vse najhujše brutalnosti in ki je oboževala njegova dela, čeprav se na literaturo ni razumela, pa je še dolgo delila s sinom usodo.

V svojem 22. letu je izdal drobno zbirko baudelaireovskih in parnasovskih pesmi »*Poèmes Saturniens*«. Drobne, preproste, ljubke pesmi, dolge stvari so ga utrujale, številnih in izbranih lepo zvenceh rim, svojske melodije, ki je neodvisna od pomena besedi. Poje serenado »svojemu angelu«, ki mu je istočasno njegova »ženščina«. Pesnik je žalosten brez pravega vzroka in ljubi svojo žalost, a ne razmišlja kot Sully-Prudhomme, od kod to. Veter žalosti je tokrat vlekel čez Parnas. Toda ta pesimizem je bil imaginaren, sanjan. Verlaineova fikcija, morda pa tudi neiskrena reakcija na sanjano čisto, mirno, zvesto ljubezen. Tem pesmim, kjer poet ne govori razumu, ampak le čustvu, kjer pristavlja besedo k besedi, sliko k sliki, občutek k občutku, bi bilo treba dodati le nekaj onih izrazov in ne bilo bi več daleč iz parnasovstva v simbolizem.

Že v pesmi »*Nuit de Walpurgis classique*« se kažejo majave sence v mesečini — vpliv faustovskega XVIII. stol. Ta pesem tvori prehod k sanjavim rokokojskim pesmim zbirke »*Fêtes galantes*«, ki je izšla tri leta za prvo, leta 1869. Verlaine se je zasanjal v sanjava Watteaujeva (1684—1721) platna, barvne mojstrovine z nežno poezijo: velika drevesa v jeseni, kip favna ali Venere med listjem, široko stopnišče, kjer se lahko družijo skupine, barka z napetimi jadri, da odnese mlade na Venerin otok. To je popolnoma nova inspiracija v Verlaineovem delu in k temu še maske italijanskih komedij, pari, ki se po končanem prazniku potope v mesečino, čarobne igre Sna kresne noči. Žalost in veselje kipita iz vsake pesmi, počutnost se meša s platonstvom. Dodajmo še nekaj schopenhauerjanstva in imamo Maupassanta. Oblika teh pesmi in »*Les unes et les autres*« (Eni in drugi) komedije iz XVIII. stol., ki jo je napisal v tem času, je še popolnoma parnasovska. Po tej zbirki, ki

je zadnja v vrsti oblikovanj neosebnih tem, se je Verlaine ločil od parnasovcev, in to prav v času, ko so ti prodrli med ljudi.

Verlaine je stopil v moško dobo. Bohem je hotel urediti svoje življenje s tem, da se je — oženil. Res, družinska vez da življenju polnost, razvije možu vse delovne moči, a za to je treba imeti svoje nagone urejene, svoja čustva razčiščena — a tega Verlaine ni imel. Zato je nujno sledila silna družinska katastrofa. Pesnik se je poročil iz resnične ljubezni, a kolikokrat je bil Verlaine resnično zaljubljen! Zdi pa se, da je bila ta ljubezen globlja od drugih, saj je zbudila v njem polno plemenitih čustev, poskušal je celo konvertirati, a ena sama spoved, eno samo sv. obhajilo še ne spremeni človeka. Medtem pa ko je čakal na poroko, je pel zaročenki svojo »La bonne Chansone« (Dobro pesem). Te »odkrite, ljubke, čisto mišljene, preprosto pisane« pesmi, polne platonske ljubezni, zagotovil zvestobe in želje po idiličnem domačem kotu je poet tudi pozneje še zelo ljubil. L. 1871. je privihral v Pariz Arthur Rimbaud. Dolgin, ki je, prav vsemu uporen, zaklical kavarniškim literatom, da je »zopet odkril Večnost«. Vse je presenetil s silno besedno močjo in z razkošnim slikanjem svojega dionizijstva. Verlaine se je ves predal njegovemu vplivu in leto nato sta pobegnila iz Pariza. Zakon je bil razbit, začelo se je bedno potepanje po Londonu in Bruxellesu. Toda Rimbaud ni spremenil le Verlaineovega življenja, preobrazil je tudi njegovo mišljenje o umetnosti. Začela sta ustvarjati nov pesniški jezik, novo gledanje in doživljanje resničnosti. Poezija mora biti prosta vsega, »jezik mora vsebovati vonj, zvok, barvo, misel!« Začela se je alkimija besed. V tem času je nastala pesem »Art poétique«, ki označuje Verlaineovo delo in simbolizem. Šest in trideset vrstic, o katerih se je napisalo že polno komentarjev in razprav. To hoče reči: verz mora biti predvsem muzika, harmonija uspravajočih zvokov; kar v verzu ni muzika, naj odpade. Rima je nezadostna muzika in slabo, nasilno sredstvo, asonanca označi ritem, ki naj bo neenak. Poudarek glasbe! Še in še! Ta pečat nosijo »Romances sans paroles« (Romance brez besed), pesmi popolnoma nove ritmike, pri katerih se nehote spomnimo Mendelssohnove muzike. Celo Rimbaud se je temu začudil: »Udarec tvojega prsta po godalu sprosti vse glasove in začne novo harmonijo.« Vse je našlo odmev v teh pesmih: življenjske ruševine, spomin na ženo in sina, nova dekleta. Najznačilnejše za zbirko pa so žalostne pokrajine, ne opisi, platna, nad katerimi trepeti poetova duša, ubrana z barvami pokrajin. »V mojem srcu joče, kot če dežuje na mesto... To je tista grenka boleost: ne vedeti, zakaj, brez ljubezni in brez sovraštva je mojemu srcu tako težko!« Vse se staplja v teh pesmih: bližajoča se noč in spomin, upanje in želja po smrti, lahko nihanje med preteklim in bodočim.

Strastno prijateljstvo, ki je vezalo oba bohema, se je skrhalo. Verlaine je l. 1873. v Bruxellesu streljal na Rimbauda in ga lahko obstrelil, zaradi česar je bil dve leti zaprt v Monsu.

III.

Poslušajte sladko pesem!
Skromna je in lahka:
trepet kapljice na mahu!

Aristotel in sv. Tomaž učita, da tvorita telo in duh eno bitje. S tem pa še ni rečeno, da ne prevladuje enkrat telo, drugič duh. Tudi Verlaineova tragičnost leži v tem. Že itak strasten je živel v času, ki je častil Venero in Madono obenem. Toda v tišini je zajokalo v njegovi notranjosti, čeprav se sprva svojega položaja najbrž niti zavedal ni. Stoično je opazoval jetnike na sprehodu: »Gredo, njihovi ubogi čevlji delajo suh hrup, ponižani... pipa v ustih... Kadimo filozofsko, sprehajajmo se, nič delati je sladko!« Neizprosno je začela stopati resničnost pred njega. Storilo se mu je kot Villonu po mladosti: »Kaj storil si ti tu, ki jočeš brez prestanka, kaj storil si ti tu iz mladih dni?« V Parizu je bilo njegovo ime kot prekleto, za literarno družbo ni več živel. Rimbaud je vihral bog ve kod. Država je Verlaineov zakon dokončno ločila. Bil je zapuščen, le s svojo očitajočo vestjo. Vse se mu je začelo nejasno kazati kakor v agoniji: »Velik črn sen pada na moje življenje; spite, vsi upi! Spite, vse želje! Ne vidim nič več, izgubljam spomin dobrega in slabega... o žalostna zgodba!« Prosil je jetniškega duhovnika za katekizem. Za vidnim svetom se mu je začel odpirati mistični svet. Duhovnik pa je bil previden in je odložil spoved in obhajilo in ga je šele tedaj, ko je videl njegovo vztrajnost, spustil k sv. zakramentom. Romar je prispel pred božji prag in zanj je veljalo, kar je zapisal Dante v začetku svojega speva o raju.

Toda tudi prejšnji profani pesnik še ni umolknil. Obenem s »Sagesse« je nastajala zbirka »Parallèlement« (Vzporedno). Vse, kar je zaprto v tej vazi, ki ji pravimo človek — serafinstvo in demonstvo — mora povedati poet, čeprav je to grozna, a popolnoma človeška dvojnost.

Spoznal je drugega človeka: kristjana, in drugega pesnika: pevca duhovnih melodij in verskih zamaknjenj. Vse to je vsebina njegove »Modrosti« (Sagesse). Brezuspešen napor človeka, da bi se rešil z lastnimi močmi: »Trudil sem se kot Sizif in kot Herkul sem delal proti vedno upirajoči se telesnosti,« a pride navdih: »Jaz sem Molitev in moja moč bo zmanjšala tvoje slabosti.« Romar upa vse od prihodnosti: »Pojdi svojo pot brez vznemirjanja, tvoja pot je ravna in ti moraš navzgor!« Zopet se zbudi nekdanja žalost: »Zakaj je žalostna moja duša, žalostna do smrti, kadar je treba naporov?« Zopet se zbudi želja po zakoniti ljubezni, a žene ni več: »Sestra, ti si me kaznovala, odpusti mi!« Odpor proti posvetnosti ga požene še v mističnejši svet: »Umreti med strašnim glasom Ljubezni.« A čas, v katerem je živel, ni ustrezal njegovim verskim zahtevam, zato se je zatekel v srednji vek. Zavida Racineovo modrost; žal mu je, da ni živel v času, »ko je

Maintenon vrgel na vzhičeno Francijo sladko senco...» Zaveda se skrivnosti krščanskega občestva in objema vse: »O kmet, upognjen nad brazdami, blede delavec, ki te izmozgava stroj, skrivnostni udje Jezusa Kristusa, dvignite se zopet... Francozi, postanite zopet kakor nekdanji udje Cerkve, vredni svojih očetov!«

Drugi, najmočnejši del zbirke je izpoved silnega boja, hrepenenja, ker ga še telo loči od Boga. Vera gori v njem, da se kakor ognjeni zubljivi dvigajo verzi: »Moj Bog, Ti si me z ljubeznijo ranil in vedno me še rana žge...« Od tod pa se pesnikova moč požene na vrh vse svoje stvariteljske sile. Jedro tvori deset sonetov, ki pojo o spreobrnitvi, čudežu milosti; grešnik se pogovarja z Bogom. To čudovito delo, ki ga podajamo sedaj v prevodu I. Čampe, je produkt razbičane človeške duše in božje pričujočnosti. Združitev molitve in poezije, umetnosti in krščanske modrosti je razgibala v Verlaineu pobožno muziko, ki nas dvigne nad to, kar morejo povedati besede. Verlaine, brat nas vseh, v zanosu odrešitve. Jezus mu proži roke, a poet se zaveda, da ni vreden... Delo je treba brati v izvirniku, brati in razmišljati. Ti, ki verujejo, bodo v veri potrjeni, ti pa, ki še niso čuli klica milosti, ali pa so ga preslišali, pa znajo ceniti poezijo, se bodo z nami pobožno sklonili: »Vélíki Verlaine!«

V tretjem delu je že vse umirjeno, vera je pesnikovo vedro navdihnjenje. Zopet zaječi otožnost, odpoved, a vse nosi močan poudarek krščanske modrosti.

Zbirka, ki je izšla l. 1881., pa je ostala, kakor vse dosedanje, za leta pozabljena.

Če se sedaj iznebimo vseh predsodkov, s katerimi so literarni kritiki obdali kakor s kitajskim zidom Verlainea, kakor sploh vse pesnike, če pozabimo na Parnas in na simbolizem, ter se predamo le tistim osnovnim melodijam, ki kipe iz te Verlaineove zbirke, se bo ganila v nas tista najtišja struna, ki je človek sploh zmore — versko čustvovanje. Začne se nam plaho razodevati modrost skesanega grešnika, ki vdano govori samo Bogu in mu ni nič do tega, ali ga bodo ljudje priznali in prisluhnili njegovim pesmim. Te pa rasto iz ozkega kroga človeške notranjosti v komaj dojemljive širine celotnega človeštva, več — celotnega kosmosa, s katerim se samo v Bogu čutimo povezane v enoten ritem, ki valuje že, odkar je čas, in bo valoval, dokler časnost ne preide.

Naš človek je ta globok, nujno človeški stik z vsem človeštvom in vsem stvarstvom v današnjem beganju izgubil. Verlaine pa glasi v tej zbirki: vrnitev v samega sebe. Kje bi našli za to današnjo potrebo lepši primer, kot je Verlaine? In kdaj bi našli dobo, v kateri bi človeštvo bolj zapustilo samega sebe, kot je to danes? Svoje človečanstvo smo nakopičili v skladovnice učenih razprav, da se za njimi skrivamo, ko bruhamo ogenj in sovraštvo na sobrata. Celo svoje najgloblje smo obrnili navzven in se s ponosom trkamo po prsih, tam, kjer so drugi v ponižnosti sklanjali glave. Ko prebiramo »Sagesse«, čutimo, kako se

človek kljub vsej svoji človeški skrušenosti zaveda svoje osebne moči in osebnega pomena v najbližjem pogovoru s svojim Bogom. Da se v tem pogovoru krepí in začne prehajati v širino, kakor prehajajo v brezmejnost ob mrtvem Gospodu cerkvene molitve velikega petka. Tako nekako doživlja človek in katoličan to Verlaineovo zbirko.

Sedaj pa da poskusimo odgovoriti še na vprašanje:

Kakšen je odnos moderne katoliške literature do tega edinstvenega dela? Ali jim je Verlaine še danes, ko ga bero stotisoči, najbolj katoliški pesnik? Chaigne odgovarja: »Jules Lemaître je imenoval »Sagesse« edino res katoliško delo, toda to danes ni več popolnoma res. Ne smemo pa pozabiti, da so te pesmi pokazale nove perspektive, da so za neko skupino slovesno začele katoliško obnovo, ki tako veličastno napreduje. To pa, kar je za vedno res, je, da še nihče ni znal krščanskega kesanja, molitve, pomešane s cestninarjevimi solzami, globlje izraziti, intimneje govoriti človeškemu srcu.«

IV.

Nekdaj katoličan sem bil in bil bi še sedaj...

Po »Sagessi« je začela Verlaineova stvariteljska moč pojemati, dasi je napisal še ogromno proze in poezije. Da bi se izognil zapeljivemu pariškemu življenju, je bil nekaj časa profesor v Angliji, potem v Franciji, osnoval si je kmetijo, a propadel. Vrnil se je v Pariz, začel piti in se pogrezati globlje in globlje. V tem času se je začela njegova slava; dekadenti so ga zavili, bolj zaradi burnega življenja kot zaradi dela, v neko legendarnost. L. 1886. mu je umrla zadnja opora — mati. Hodil je iz bolnišnice v bolnišnico, dokler mu niso prijatelji preskrbeli sredstev za boljše življenje. Vedno živa verska želja, s katero je prosil: »Naj bo duhovnik, Jezus moj, navzoč, ko bom izdihnil,« se mu je izpolnila, ko je umiral l. 1896. Žalosten mu je zaklical François Coppée v grob: »Pozdravimo spoštljivo grob resničnega pesnika, sklonimo se pred truplom neboljenega otroka!«

Razjedeno XIX. stoletje je šlo h kraju, novo stoletje pa je že pozdravil Claudel z zanosno himno, polno aktivizma. Mladina, zlasti katoliška, je rastle pod vplivom Verlainea, ga zapustila in šla v imenu akcije naprej.

Rabljena literatura: Pierre Martino Verlaine, Boivin & Cie, Paris, 1924; Edmond Lepelletier: Paul Verlaine, sixième éd., Mercure de France, Paris, 1923. Raymond Clauzel: Sagesse et Paul Verlaine, Malfère, Paris, 1929. François Porché: Verlaine tel qu'il fut, Flammarion, huitième éd., Paris, 1933. John Charpentier: Le symbolisme, quatrième éd. Les arts et le livre. Paris, 1927. Marcel Raymond: De Baudelaire au surréalisme, 10e édition, Corrêa, Paris, 1933. Jacques Maritain: Frontières de la poésie. Louis Ronart et fils. Paris, 1935.

Jože Krivec | Drobna piščalka

Tako natančno se spominjam tistega zadnjega junijskega večera, kakor bi bil še pred enim letom. Ostal mi je v spominu z vsemi svetlimi zvezdami na nebu, s čudovito mehko božajočim vetrom in z edinstvenim vzdušjem rastoče narave.

Noči so bile že čisto poletne, tople, zato sem se raje preselil in hodil spat v prešo na pod. Tam so mi pogrnili na slamo rjuho in mi dali še odejo. Pa je bilo vendarle prijetno spati na takem preprostem ležišču. Zvečer sem obrnil ključ v razpokanih vratih in brez bojazni zlezel na bodečo slamo ter spal vse do jutra, ko me je sonce skozi špranje desk zbudilo.

Kuhinjo in lojpo je ločila od preše, kjer sem spal, le tenka lesena stena, napol ometena in pobeljena. Tako so se skozi njo mogli slišati koraki in tudi besede. Večkrat je mati zjutraj potrkala kar na zid, če me je hotela zbuditi ali poklicati k zajtrku.

Tisti večer se je vrnila pozno z dela. Bil sem že na ležišču, zaspati pa nisem mogel. Ko sem zaslišal njen glas in rožljanje s piskri, ki si jih je pripravljala že za prihodnje jutro, sem se skolehal pokonci in sedel v postelji. Poslušal sem razgovor med očetom in njo: govorila sta o onih, ki so se namenili na Ptujsko doró.

Prisluškoval sem materinim, globoko iz prsi trgajočim se besedam. Po ovinkih je hotela očetu povedati, da bi tudi sama rada šla. Z besedo pa si ni upala takoj na dan, ker se je bala, da bi ji oče to namero odbil. Končno je pretrgano zakašljala in z globokim vzdihom se ji je izvilo iz prsi: »Bog ve, kako bo Marija pogledala nas, ko bomo prišli pred njen prestol, ker jo tako poredko obiščemo! Vsaj letos bi rada šla, ne vem, če bom še kdaj mogla poromati k njej.«

»Zakaj pa ne bi šla prihodnje leto?« je zjecljal oče.

»Kdo ve, kje bomo že takrat! Ko pa nas tako hitro lahko vzame, enega ali drugega!« Spet je pritajeno zaječala.

»Mamika, tudi jaz bi rad šel!« sem udaril skoraj s kričečim glasom vmes, da sta me mogla slišati skozi steno.

»Še ne spiš?« me je mati vprašala. Potem je tiše dejala očetu: »Si ga slišal? Pravi, da bi rad šel z mano!«

»Naj ga obžulijo čevlji, ki so trdi kot rog; veš, da jih že dolgo ni imel na nogi! Ali pa se mu naj pripeti kaj drugega. Na tako dolgih poteh so z malimi vedno kake sitnosti.«

»Čevlje mu lahko lepo namažem, da se mu bodo zmehčali. Zjutraj pa naj gre bos; tudi drugi gredo bosi in se obužejo šele pod Goro,« je razlagala mati. »Ne bodi no tak, vsaj enkrat naju pusti sama od doma.

Obljubila sem Mariji, da ga bom pripeljala s seboj, preden ga bomo vpisali v šolo. Rada bi ji ga izročila v varstvo.»

Te besede je izgovorila s čudovito mehkobo in brž nato sem zaslišal ihtenje. Zdrznil sem se in napeto vlekel vsak njen dih na uho. Naposled je še ihteč izmetala iz sebe: »Mogoče bi mu le bilo prizaneseno naše trpljenje. Vse bi storila zanj, da bi ga le mogla spraviti kam naprej in mu ne bi blatne motike in polni koši pripogibali hrbta!«

Oče je nato molčal. Rahlo je odprl hišna vrata in se počasi sezuval. Nato je legel.

Meni je bilo čudovito lepo pri srcu, tako lepo, da mi je še zdaj včasih hudo po tisti minuli sreči. Tolikokrat bi si danes zaželel, da bi se od nekod prikradla spet dobra mati in se z vso dušo in srcem zavzela zame. Predstavljal sem si, kak bo ta velik praznik prvega romanja na Goro. Nikoli še nisem bil tako daleč. Jeseni sem se namenil komaj v šolo. Le pot v cerkev sem poznal, v grabe in gozdove, odkoder smo nosili drva, steljo in iskali v jeseni gobe.

»Seveda bom šel bos! Le pojdiva, mamika! Tako rad bi šel!« sem jo solznih oči prosil.

»Kaj naj napravim?« je vprašala očeta, ki je medtem ždel že v postelji. Vrata hiše so bila odprta, slišal sem njegov glas, razumeti pa ga nisem mogel, čeprav sem kot zajček napenjal ušesa.

»Povejte očetu, da ga lepo prosim, če lahko greva. Naj naju pustijo!« sem znova prosil mater. Lepo mi namažite čevlje, da ne bodo pretrdi!«

»Bom! Zdaj kar lepo zaspri in moli, če še nisi!«

Pokrižal sem se in na glas molil, da me je mogla slišati v kuhinjo. Od samega veselja se mi je smejalo srce in nisem vedel, kaj naj bi storil. Dvigal sem se in zopet legal, molil vedno znova očenaše, mislil pa le na dolgo pot čez neznano polje in na čudovito cerkev, ki mora stati nekje na hribu, kakor mi je včasih pripovedovala.

Luna je še plavala na nebu, ko sva z materjo že šla po haloških klancih. Mrak je še pokrival zemljo, nekje na obzorju so umirale zvezde v odtenkih prve zarje. Bilo je hladno in vlažno jutro.

Stopical sem v boljši obleki za materjo bos, čevlje sem nesel skupaj zvezane v roki. Mati se je oblekla za ta dan v svetešnjo kiklo in jopič, v roki je nesla pleten šibnat ceker s kruhom in mesom, ki ga je potegnila za to najino pot iz tunke.

Ko sva zavila mimo farne cerkve in gosposkih hiš, ki so mirno ždele razvlečene ob prašni cesti, na polje, se je že daniło. Na obzorju se je rodilo jutro in svetloba je pregnala mrak. Nad njivami je že plavala pesem, prvi pozdrav zbujenih škrjančkov. Stopala sva med njivami čisto sama, kakor dve izgubljeni siroti. Cesta se je vila med zrelim žitnim poljem. Povsod, kamor koli sem se ozrl, je sanjalo rodovitno polje. Gledal

sem zrelo klasje, prepojeno z jutranjo roso. Nikoli še nisem videl tako velikih njiv, polnih z drobnim kruhom. Ta svet se mi je zdel ves drugačen kot oni haloški bregovi, kjer je že vsaka kapljica vode dragocena, kaj šele kruh!

»O, ko bi imeli mi vsaj eno tako njivo!« je kakor začudena vzdihnila mati sredi polja in se ustavila pri široki njivi. Z roko je pobožala težko klasje, ki se je zamajalo in pokimalo, kakor bi ji hotelo temu vzdihu pritrditi. Nalahko je zašelestelo.

Tedaj se je zlata sončna luč razlila izza haloških bregov po vsem polju. Njivo so zalili rdečkasti žarki, ki so dajali žitu neko posebno zlato barvo. Mati si je z roko zasenčila oči in samo strmela. Z očmi je objela vse njive in zašepetala: »Kako lépo je to polje, ki rodi dober kruh!« Nato je odložila ceker in me dvignila na roke, da sem ga mogel videti tudi jaz. Bil sem tako majhen, da mi je žito zakrivalo pogled.

»Vidiš, kako je klasje zlato? Glej, sinek, boš vedel povedati očetu, kaj vse sem ti pokazala!« je dejala.

»Táko je zlato?« sem se začudil.

»Táko, ja! Veš, to je zlato klasje. Iz tega se dobi kruh, dober božji blagoslov!« je razložila.

Sklonila se je, utrgala tri težke klase ter jih položila v ceker.

»Zakaj pa nimamo mi ene take njive?« sem jo vprašal.

Milo me je pogledala in pobožala po glavi.

»Ko bom večji, vam bom jaz kupil tako njivo.«

Oči so ji obvisle na mojem obrazu, v njih je zagorela neka čudna luč, ki pa se je hipoma spet utrnila. Vedno bolj je postajal njen pogled meglen, trepalnice so ji naglo utripale in naposled me je nadvse ljubeznivo stisnila k sebi, me božala in šepetala: »O, ti moj otrok! Ti moj otrok! Kje bom že jaz takrat!«

Ko me je spustila spet na tla, si je z rokavom jopiča potegnila preko oči.

Po cesti iz vasi je drdral prvi voz. Njegov ropot je zdramil tišino polja. Za hrbtom je neprestano nekje pod nebom veselo žgoletel drobní škrjanček. Mati mi ga je pokazala, pa ga moje oko ni zasledilo.

Nadaljevala sva pot spet molčeča kot prej. Hodil sem po sredi ceste in vlačil noge za sabo, da sem oral po debelem prahu, ki se je malo dvigal v rosno jutro.

Polje, hiše, vasi, vse je šlo mimo naju. Poti so postajale živahnejše. Srečavala sva ljudi, jih dohajala, prehitevala, pozdravljala in spet šla sama svojo pot. Gozdovi, potoki, poti in ceste, vse se je nekje izgubljalo za nama.

Dolgega gozda ni hotelo biti konca; naposled se je vendarle razmaknil in prikazala se je velika romarska cerkev na Gori. Videti je

bila vsa črna in umazana od te strani, čeprav je sonce sipalo nanjo svetle žarke. Mati mi je pripovedovala zgodbo o Turkih, ki so jo hoteli oropati, pa jo je Marija očuvala, ker jo je obdala z gosto meglo. Od tedaj je baje cerkev zunaj črna.

Obstala sva in strmela. Zvonovi so zvonili, s ceste pod bregom so prihajale pobožne pesmi romarjev. Zdelo se mi je, da vsa narava poje z njimi: vse rože ob poteh, drobne čebelice in metuljčki, ptički v svojih gnezdecih, vse, celo sonce se je za hip ustavilo in prisluškuje. V tem veličastnem trenutku mi je postalo tesno pri srcu, da bi zajokal. Krčevito sem zagrabil za materino kiklo. Ona pa me je postavila predse in me mehko božala čez lica. Sklonila se je k meni in mi dahnila: »Pokrižaj se, otrok moj!«

Nato je sklenila roki in šepetala molitev. Takoj sem se pokrižal tudi jaz in molil.

Proti poldnevu sva se gnetla v množici na trgu pred cerkvijo. Držal sem se je za kiklo, da se ne bi v toliki gneči zgubil. Zvonovi so neprestano zvonili, pobožno petje v procesijah odhajajočih romarjev se je dušilo med vpitjem kramarjev pod šotori. Mene so ti glasovi kar zmešali; v trenutku nisem vedel, kam sva zašla in odkod naj bi se bilo zbralo toliko ljudi. Svoj živ dan še nisem bil v taki gneči. Na vseh koncih so piskale piščalke, zvonili zvončki, sanjale izložbene igrače vseh mogočih oblik in barv, lecetna srčka, lilike, konjički, svete podobice, paternoštri. Kak čudežen svet, kako bogastvo so pomenile vse te igrače in stvarce zame, ki še nikoli nisem videl drugega kot gorice in cvetoče drevje. Zame so pomenili svet že tisti hribčki, ki jih je objelo oko od naše hiše in za katere vsak večer pada sonce.

»Beži od mize, mali! Bi rad kaj potegnil?« me je odrinila sitna prodajalka, ko sva se ustavila pred njeno mizo.

»Ta je moj! Nekaj mu moram kupiti,« me je mati zagovarjala in potiskala naprej.

Pred očmi so se razgrnile vse mogoče stvari. Celo bogastvo drobnarij, ki jim nisem vedel niti imena. Nekatere so bile zame prav smešne.

»No, kaj boš imel? Nekaj ti moram kupiti za spomin!« se je nizko sklonila k meni.

»Piščalko, mati! Piščalko mu kupite!« je ponudila zavaljena ženska z mrzlo sijočimi očmi in bleščečim mastnim obrazom. Nesla jo je k ustom in veselo zapiskala nanjo. »Taka je za fantiče!

Dala mi jo je, da sem poskušal zapiskati. Drobno, leseno piščalko, rdeče pobarvano, z debelejšo glavico zgoraj in odprtino spodaj, sem nerodno vrtel v roki in pihal vanjo, a glasovi so bili medli.

»To bi rad imel,« sem pokazal nanjo in jo ogledoval od vseh strani kot pravo čudo. Z očmi sem begal po njej, po predmetih, izloženih na

mizi in primerjal, če se morda nisem pre naglil. Smehljal sem se od same sreče.

V gostilni, kjer je mati kupila dobro govejo juho, sem potihoma poskušal piskati. Bojazljivo sem pihal vanjo, da so se medli in raztrgani glasovi kradli iz nje.

Ko sva se vrnila spet iz gostilne na trg, je bilo že malo ljudi. Vse je odhajalo. Peljala me je znova v cerkev, čisto pred oltar, kjer sem občudoval Marijo, ki z ogromnim plaščem odeva svoje vernike.

Mati je položila na oltar tiste tri zrele klase žita, ki jih je utrgala na polju. Meni je dala denar, da sem ga vrgel v skrinjico pred oltarjem. Nekje zadaj pod korom so peli zadnji romarji, sveče so gorele na vseh oltarjih, sončna luč je le komaj prodirala v zakajeni in težki zrak. Svetniki so nekam utrujeni zrlili z visokih sten. Okoli oltarja so se kleče plazili ljudje in dvigali sklenjene roke.

Mati me je opozorila, naj molim. Potegnila me je k sebi in naslonila trudne, v molitvi sklenjene roke na mojo glavo. Nalahko so ji drhte, kakor bi ji utripale z ritmom srca.

Opazil sem, kako težko je mati zapustila cerkev. Pod korom je še dolgo stala, molila in zrla nepremično na oltar. Končno si je obrisala solze iz oči — Bog ve čemu, sem si takrat mislil — se pokrižala, nato pa še mene poškopila z blagoslovljeno vodo.

Znašla sva se spet na trgu, ki se je praznil. Vpitje je ponehalo, piščalke se niso več glasile, igrače so kramarji pospravljali; tudi zvonovi v zvoniku so počivali. S piščalko v roki sem stopical po strmih stopnicah pred materjo.

»Bova še drugo leto šla na Goro, mamika? Bova šla?« sem jo spraševal, ko sva se ozrla z nasprotnega hriba nazaj proti cerkvi, preden se nama je skrila za ovinkom.

Tako milo in boječe me je na to vprašanje pogledala, da me še danes vsega prevzame, ko se spomnim na ta trenutek. Bog ve, kaj vse se je razvnelo tedaj v njenih očeh. Obraz ji je zasijal v vsej dobroti in ljubezni. Čisto nalahko je zdrsnila njena zdelana dlan preko mojega čela.

»Otrok moj, to pa je v božjih rokah. Če nama je dano, bova še šla!«

Krepko sem zapihal v piščalko; iz nje so se trgali žalostni glasovi, kakor bi hoteli kruto odgovoriti na moje vprašanje.

»Tako težko se vračam nazaj! Kakor bi me nekaj zadrževalo,« je dejala in končno z vso silo odtrgala pogled od cerkve.

Na njeno zadnje in moje prvo romanje pa je ostala drobna piščalka kot dragocen spomin. Ko sem pred kratkim naletel nanjo za tramom v preši in jo božal vso oguljeno in zapuščeno z drobnimi prstki, so se spet zbudili v mojem srcu odmevi velike, prezgodaj odcvetele materine ljubezni.

Jože Dular | Mati

Zunaj večer je. Odmrl je dan.
Tretjič že noč me zajema brez spanja,
dneve tri dolge obup prej neznan
moje srce mi v bolesi razganja.
Kakor da sonca ne bo več z neba,
ko da je zadnja se zvezda utrnila,
v meni temná je... Nikdár do srca
radost ne bode mi več prisvetila.
Bog moj nebeški, čemu še živim,
ko pa življenje brez smisla je zame,
zdaj, ko prav vse izgubila sem z njim,
zdaj ko pač vem, da nikdár ne objame
ga moja desnica, da se iskrile
ne bodo oči mu, sijal ne obraz,
zdaj, ko nikoli iz tuje gomile
več ne priklíče moj šibki ga glas.

Saj še pred tedni je vedro dejal:
»Z Bogom, mati! Nikar ne skrbite,
vrnil gotovo se z vojske bom zdrav!
Z Bogom, mati, nikar ne jočite!
Rajši z nevesto pripravite balo,
hrastovo postelj, omaro in skrinjo.
Mesec minil bo in morda še malo,
pa boste čuli spet mojo stopinjo.«
To mi je rekel in jaz sem verjela,
da ne okusim nikdár več pelina.
Ondan novica je črna prispela:
»V borbi letál izgubili ste sina.«
Bog, mar zares ni biló še dovolj,
da so očeta mu v vojski ubili
in da mu deda zajel je pokolj?
Oče nebeški, le kaj so storili! —
Ni jih... Zdaj sama za mizo sedim.
Mráz je, a mene razpalja vročina.
Ali ne vidite? V ognju blaznim,

vpijem in kličem: Dajte mi sina,
dajte, vrnite mi zopet moža,
vi obudite od smrti očeta,
dajte, da zopet jih vidim doma,
dajte, kar vzela je vojska prekleta!

Sama sem. Vpijem in kličem zaman.
Oni v grobovih negibni leže.
Sama sem. Zunaj ugasnil je dan.
Težki spomini prebridko skele.

Komaj stoletja četrť je minilo:
— kakor da včeraj je, se mi dozdeva —
v hlevu sem molzla, ko plat zazvonilo
v stolpu je sredi poletnega dneva.
Brž skočim venkaj, pogledam po vasi.
Kaj je? Čemu so razgreta vsa lica? —
Doli pri cerkvi dolg jok se oglási.
Kakor požar se razlije novica,
da so na vojsko vsi moški pozvani,
da še to uro vsi morajo zdoma.
Gledam... Ti vriski, klobuki postrani...
Ali mar sanjam? Ne, tukaj ni dvoma.
Oče razgret prihiti mi naproti,
zbegan je ves, do besede ne more.
»Vojska je! Janeza danes vzemó ti!«
bruhne iz sebe in kot brez opore
zgrudi na klop se. Jaz v njega strmim.
Trem se. Vse se zasúče krog mene.
Oče, povejte, kaj hočejo z njim,
oče, kaj tu ni pomoči nobene?
Mar bodo res mi na vojsko ga vzeli,
zdaj, ko sva komaj živeti začela,
zdaj, ko otrok nama jóče v zibeli?
Bog, le kaj bodem brez njega počela!

Šel je. O, koliko sem prejokala!
Če se le spomnim, pri srcu me stisne.

S sinkom — edincem ob možu sem stala,
ko na ovinku vlak rezko zavrisne:
k možu brž skočim, ga zadnjič poljubim,
sinka še enkrat podam mu v naročje,
da bom skrbela za vse, mu obljubim. —
Potlej mi vlak ga odpeljal v noč je.

Preteklo več mescev je žalostnih dni.
Komaj za silo sem se umirila,
ko mi z bojišča nekdo sporoči:
»V jarku granata moža vam je ubila.«
Da bom zblaznela, tedaj se je zdelo,
videla vedno le grob sem širok.
Sčasoma v meni je vse omrtvelo. —
Žarek edini mi bil je — otrok.

Leto prešlo je. Jesenski bil dan je,
ravno pričeli smo ajdo mlatiti,
ko vsem nam dano bilo je na znanje,
da treba čez dva dni bo vas zapustiti.
Burja pihala je. Zima pred vrati!
Kam naj z očetom, z otrokom se denem?
Nisem pustila se v svet odpehati,
z njima ostala sem v domu lesenem.
O, le zakaj nismo rajši bežali! —
Preden se dobro sem zmote zavedla,
sredi noči, ko brezskrbno smo spali,
četa sovražna vso vas je zasedla.
Zjutraj zagledam v sobi vojaka,
kakor zverina zažene se vame.
Vpijem in kličem! ... Oče ne čaka.
Borba na smrt med obema se vname.
Oče podleže. — Roké so vklenili
tesnó mu na hrbtu, ga gnali pred zid ...
Zreti sem morala — Bog se usmili! —
kako bil za mene je oče — ubit.

Ponoči z otrokom sem jim ubežala.
Tri leta blodila kot zver sem po svetu,

v treh letih solzé sem prav vse izjokala
po možu ubitem, po mrtvem očetu.

Vojske je konec in konec morije!
V rodni spet kraj grem iskat zavetišče.
Gledam... — o groza! — nikjer domačije...
kjer koča je stala, je zdaj — pogorišče.
Dom spet sezidam. Sin že odrašča.
Hosto posekam in hlev si postavim,
spet se pod zimo napolni mi kašča,
vse, kar mi manjka, nanovo pripravim.

»Nikdar vojské več!« ljudje so vpili,
jaz pa sem reva jim uboga verjela.
Nismo grozote še vse pozabili,
ko se je borba iznova pričela.
V vojsko so tokrat mi sina pobrali —
ko bi nebo ga nikdar mi ne dalo! —
z bombnikom so ga čez môrje poslali,
tjakaj na vročo sovražno obalo.
Bil je še mlad, tako mlad in na svetu
hotel še dolgo bi, dolgo živeti,
ko nad bojiščem je v drznem poletu
moral v letalu razbitem zgoreti.
Sina ni več — in neznana gomila...
Kam naj potočim grenke solzé ti?
Trudna sem. O, ko bi zemlja me skrila,
da bi že nehala enkrat trpeti!

Sama sem. Vpijem in jočem zaman.
Oni v grobovih negibni leže.
Sama sem. Zunaj ugasnil je dan.
Težki spomini prebridko skele.

Julija Pajman | Rubens in skrivnost njegovega slikanja

(Ob 300 letnici njegove smrti.)

Odkar obstoji flamska šola, so vse od Van Eycka naprej flamski slikarji slikali z oljnatimi barvami. Ta pa ne poživlja samo materialnih predmetov, ampak nas tudi prepričuje o ozračju, v katerem se le-ti kopljejo, in o svetlobi, ki jih obliva. Od Van Eycka do Vermeera iz Delfta ter do najmlajših Holandcev so holandski slikarji ostali zvesti slikanju z oljnatimi barvami.

Tej prevladujoči tehniki ustreza tudi posebno pojmovanje oblike, zlasti vloge risbe. Skušajmo označiti to flamsko risbo: za zgodnje umetnike XV. stoletja je čista risba samo nakazovanje, samo podlaga za barvo. Ohranjenih nam je več takih risb s peresom, katere pripisujejo Rogeru Van der Weydenu in Boutsu, ki pa nas zanimajo samo v toliko, v kolikor so podlaga za lepo slikarijo. Kaka slavna sv. Barbara Jana Van Eycka, ki je ostala nedovršena, nam v natančno izdelani risbi kaže neverjetne podrobnosti v krajini in arhitekturi ter v številnih gubah svetničine obleke. V tem raznolikem, prestrem mikrokozmu ni nič drugega nego iluminatorska grafika. V to suhoparno pisavo pa je flamska umetnost prinesla še magično slikanje, neskončne svetlobne igre. Sicer ne bi mogli govoriti o flamski viziji. Prav tako kot poezija mojstrov XV. stoletja se tudi njihov naturalizem začenja šele s slikarstvom.

V XV. stol., nekako tri generacije po Janu Van Eycku, pa so junaške figure florentinske in rimske renesanse odkrile flamski in vsem severnim šolam anatomske revščine srednjeveškega slikarstva. Zlasti Flamci so se brž podali na pot, da na kraju samem študirajo odkritje te klasične lepote. Trajalo pa je dolgo, preden so si prilagodili to klasično lepoto. In vemo, da na koncu vseh teh velikih naporov in teženj stoji osebnost Petra Pavla Rubensa. In niso ga plačali predrago, čeprav so za njegov sijaj žrtvovali Flamci tri generacije.

Pa zakaj je moralo to prilagajanje flamskih mojstrov italijanski estetiki tako dolgo čakati na uspehe? Zato ker je bil med obema šolama silen odpor. Italijansko slikarstvo se je pod vplivom kiparstva razvilo iz freske in njegov realizem ni empirizem, kopija narave, ampak intelektualna rekonstrukcija, ki se naslanja na teoretično znanje perspektive in anatomije. Pri Flamcih pa nobeden teh vplivov ni prišel v poštev. Od sijajnega gotskega podobarstva, ki je bilo prenatrpano šablonizirane mrtve narave, do junaških, elegantnih borcev, je bila zares dolga pot. In vendar sta se obe ti skrajni meji morali strniti, da je zablestel Peter Pavel Rubens. Bežen pogled na te prve »romaniste« nam bo dal bolje dojeti mojstrstvo antwerpenskega umetnika.

Ko se je kak flamski romanist vrnil iz Italije, je prinesel s seboj celo vrsto kopij, katere je bil povzel po Michelangelu ali Raffaelu. Te,

po antični modi oblečene figure z atletskimi mišicami je hotel prenesti na svoje platno. Toda Flaméc hoče pri tem poživiti tudi še meso, ker njegovo slikarstvo zajema vso svojo lepoto iz vere v materijo in živemu telesu sugerira delovanje organskega življenja. Freske kakega Michelangela, Raffaela, Andreja del Sarta o takem materializmu ne govore. Blede prikazni Sikstinske kapele dobe rdeča lica, postanejo poteči se težaki, brž ko jih prenesejo v delavnice antwerpenskih slikarjev. In ko prehajajo iz abstraktne risbe v materialni naturalizem, neke stvari prečudno učinkujejo in dobimo kaj čudne kombinacije: boginjsko držo — robato ženo; junaško skrajšavo — pristaniškega delavca. In prav v tem je čudo Rubensovih del. Tudi on je blodil in iskal v svetu polbogov, katere je italijanska renesansa zbudila od mrtvih, toda nikoli ni zanikal človeku krvi in mesa. Vprašanje pa je, kako je rešil nasprotje med italijanskim idealizmom in flamskim naturalizmom.

Na splošno lahko odgovorimo, da je ta problem rešil na ta način, da je pestro vizionarnost svoje šole spoprijaznil s plastičnim pojmovanjem italijanskih klasikov. Ko se je bil v flamskih šolah naučil vsega, kar se je mogel naučiti, je odpotoval v Italijo, kjer se je ob renesančnih umetninah uril deset let. Kakor vsi drugi Flamci je tudi on začel v Benetkah, kjer je našel šolo, ki je že bila na svoj način rešila problem forme in barve: gradila je figure, plemenite kot marmornate kipe in žive kot resnično meso. Pravijo, da je Tintoretto napisal na vrata svoje delavnice, da se mora risati, kot je risal Michelangelo, in slikati, kot je slikal Tizian. Tudi umetnost velikega Rubensa nam odkriva nekaj tega stremljenja. Bil pa mu je pri srcu tudi Corregio. V risbi le-tega imamo neko važno razgibanost, v njegovi barvi neko mehko (*«morbidezza»*), ki da misliti na toplo življenje. Peter Pavel Rubens mnogo dolguje mojstru iz Parme; plavolase svetnice, ki jih razvršča okrog Madone z Detetom, se kopljejo v neki mehki svetlobi, v kateri zaslutimo nežen corregiovski dih.

Rubens se je brez posebnega napora prilagodil slikarjem *«cornatusa»*, ker so le-ti že sami prehodili polovico poti do flamske poetičnosti. In ko je v Rimu stal pred mehкими Raffaelovimi harmonijami ali pred patetičnimi Michelangelovimi, tedaj se je moral odpovedati svoji praksi in se potruditi proti težji in bolj vzvišeni zgovornosti. Da pa od rimskega nauka ni hotel ničesar zgubiti, dokazujejo številne reminiscence v vseh njegovih delih. Tu se je končno dovršila tista spojitev flamskega genija in klasične umetnosti, po kateri so stremeli flamski slikarji že več kot eno stoletje, to pa zato, ker se je znal okoristiti z vsemi pridobitvami renesanse, ne da bi pozabil svoj etnični temperament. Njegove figure govore heroični jezik, njihovo svobodno življenje pa se giblje po določenem ritmu.

Tega sloga pa, kjer se prelivata flamska barva in italijanska zgovornost, Peter Pavel Rubens ni našel od vsega začetka. Ko se je vrnil iz Italije, so na njegovi paleti ugasnile sveže barve, v njegovem

slikovitem načinu slikanja pa so se naselile težke sence bolonske šole. In če bi Peter Pavel Rubens v Rimu pridobljene navade ohranil, bi bil pač ostal samo Bolognčan iz Antwerpena, flamska šola pa, ki je izšla iz njegove delavnice, bi bila prav sorodna španskemu naturalizmu.

Jordaens, ki je bil ostal Bolognčanom vse bliže nego Rubens (čeprav ni bil v Italiji), očituje s svojimi deli, ki so polna obilnega zdravja, da se je flamski naturalizem z lahkoto prilagodil tem različnim igram temnih senc in živahne svetlobe. Petru Pavlu Rubensu pa je bilo dano, da je kričeče barve antwerpenske šole privedel do novega sijaja v plastični risbi, ki jo je bil prenesel iz Italije. In dočim so njegove prve slike »Povišanje križa« in celo še »Snemanje s križa« zgrajene s še pičlo svetlobo na velikih sencah, ustvarja postopoma, kakor ga pač lepi modeli spominjajo na svežo in pojočo poezijo svetlih barv, tista nepri-merljiva dela, ki ostajajo zares edinstvena v zgodovini slikarstva.

In v tej srečni tehniki je njegova velika originalnost. Že pred njim smo videli slike, kjer je bil poudarek na slikovitem, ki pa so se odpo-vedale poudarjanju oblik; občudovali smo spretnosti mojstrov, ki so delali reliefe. Skrivnost njihovih uspehov je bila predvsem v tem, da so barve žrtvovali silnim nasprotjem sence in svetlobe. Peter Pavel Rubens pa je slikar, ki je svojo jasno pestrost primoral, da je gradila polna telesa. Tako je mogel zopet najti živahne tone Quintena Massysa, ne da bi obenem povzel tudi slog povečane miniature. Najneznatnejše Rubensovo delo, pa naj že gre za kako bežno skico na majhni tablici, ali pa za veliko dekorativno platno, očituje, kako je komponirana: čudovito raz-merje lestve vrednot do lestve barve. Benečani, zlasti Tizian, je že poznal to lepo skrivnost. Vedeli so, da nekateri toni dosežejo svojo polno vrednost šele z določeno količino barve. Florentinci tega niso vedeli, ali pa so morda samo prezirali medsebojni odnos obeh lestvic in se zado-voljevali največkrat s tem, da so blede barvo uporabljali tam, kjer naj bi slika bila bolj temna. Tako moramo tolmačiti one draperije, kjer se nam zdi, da jih je izjedlo sonce tam, kjer so svetle. Rubens kot Tizian sta vedela, da je rdeča barva temna, katere slikar ne sme postaviti v polno svetlobo, če noče žrtvovati živahnosti tona ali ugasniti svetlobo. Nasprotno pa tudi ve, da rumena barva pod najmočnejšimi žarki prav nič ne izgubi na svoji barvni lastnosti in more biti celo barva svetlobe. Modro barvo pa je težje postaviti v lestvico vrednot. Če se je ne more izogniti, se Rubens prav tako kot Tizian največkrat odloči, da jo napravi temno in ji s tem odvzame dovršen del njene kromatične vloge. Tako ima v Rubensovem orkestru vsaka barva zvoka svojo polnost, ker je postavljena na svojo višino, četudi se podvrže harmonični disciplini. Tako Rubens riše z barvo: pestrost, ki je mnogokrat samo okras, s katerim dekorira zgradbo, je pri njem struktura sama in temelj njegove slike.

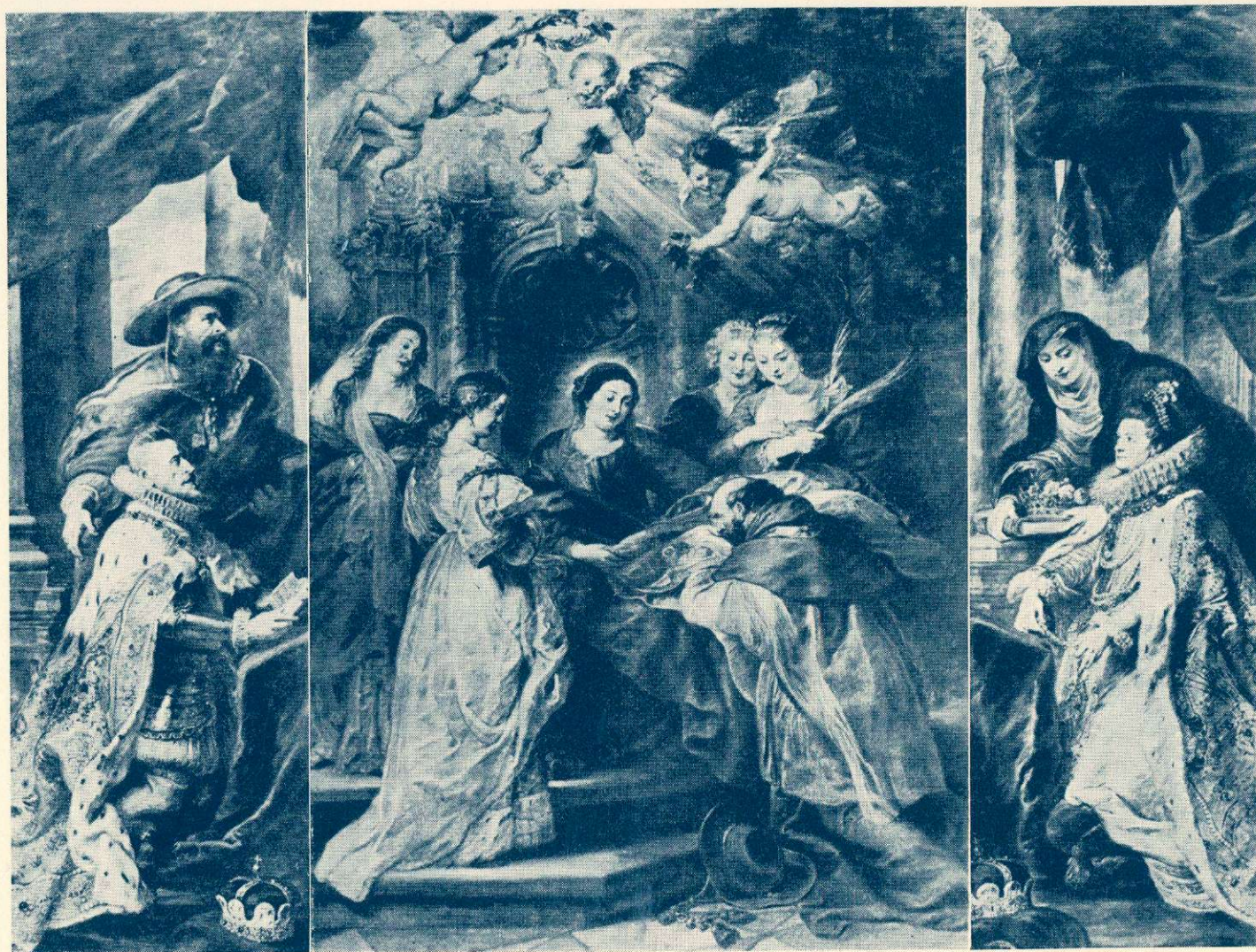
Spuščati se v te igre vrednot in barv bi bilo predolgočasno. Eno pa vendarle more zadržati našo pozornost, ker smo tu prav v osrčju Ru-bensove umetnosti: mnogobarvnost, tako skromna in gibčna, s ka-tero poživlja živo materijo.

Sl. 16. P. P. Rubens: Njegova žena Helene Fourment
s prvorojencem

Sl. 17. P. P. Rubens: Avtoportret

Sl. 18. P. P. Rubens: Oltar sv. Ildefonza

Vemo, da Rubensove kompozicije vedno osvetljuje golota. Bledo telo Križanega, ali telo kake plavolase vile, je središče umetnine kot kaka svetlobna obla. S svetlobo izraža življenje. Njegovi naročniki — včasih duhovniki — so se temu vztrajanju čudili, da je odkrival lepoto boginj, tembolj ker je bilo proti koncu njegovega življenja nemogoče, da ne bi bili v drznih golih figurah spoznali cvetočega telesa mlade mu žene Helene Fourment. Rubens pa se je brž tehtno opravičil, češ da je največja slikarska umetnost vprav v podajanju golega človeškega telesa, zlasti še ženskega.

Poglejmo torej od bliže, kako je umetnost Petra Pavla Rubensa gradila gole figure ter z lahnimi, svetlimi toni dosegla plastične oblike:

Nasproti velikim Florentincem je Rubensova največja originalnost očitno v tem, da je znal postaviti v prostor junaške gole figure, ki pa so imele vso toploto življenja. Ustvaril jih je iz živega mesa. V svoji barvni lestvici je našel tone, ki govorijo o organskem življenju, dasi jih na določenem mestu zadrži v kontinuiteti okrogle izbokline. Zdi se, da je proces, s katerim čopič ustvarja snov, s tem, da ji daje obliko, konstanten. Na točkah, kamor pada svetloba neposredno, ima telo prav mlečni sijaj, kjer je belina sama pogreta z malo bleščečorumene barve. Od svojega bivanja v Benetkah si je Rubens zapomnil, da je v sončnih žarkih nekaj zlata, zlasti še, kadar razsvetlujejo kožo. Na mesnatih okroglih partijah figure, tam kjer žarki polze, zapušča njihovo božanje biserne modrine neko lahno, bežno soparo. Če je koža rjava, se ta modrina poostri; če je koža mrliška, je ta modrina bolj poudarjena ter po potrebi prehaja v zeleno in vijoličasto. In vprav upodabljanje te hladne, prozorne polti daje Rubensovim golim telesom toliko svežosti. Jordaens n. pr. tega ni znal, podaja često težko meso, ki ima barvo opeke. Van Dyck pa blede slonokoščeno in porumenelo. Samo pri Rubensu kaže meso tisto prosojnost, ki kot kaka luč pod porcelanom očituje notranje žarenje življenja.

Potrebne so pa tudi sence. In naj si je golota še tako svetla, vedno mora biti modelirana in zato je Peter Pavel Rubens risar mogočnih reliefov. Njegove energične, odkritosrčne sence so rdeče, njegovi toni so topli. Njihova snovnost ni nikoli neprosojna. Pa naj si so barve še tako intenzivne, vselej so le prav lahno nanesene. Obrise vedno osvetljuje nek živ, cinobrast ton. Poleg svetlobe ima pri Rubensu tudi senca vedno svojo intenzivnost. Senca in svetloba se protivijo in si okrog vzvišenih točk nasprotujejo. Ko profil doseže obris, je senca že zrahljana, osvetljena je z odsevom naslednje svetlobe. Ta odsev je na Rubensovih golih telesih slikan vselej rdeče. In ta cinober je temna svetloba golega mesa, ki nam poleg tega sugerira tudi podobo krvi, ki se preliva v tej živi materiji. Ali je Rubens utemeljitelj tega efekta? Na vsak način ga je propagiral. Ta efekt mu je tako zelo pri srcu, da kadar riše na črni kamen, in če se krvavca samo dotakne, dela to samo zato, da podaja odsev kake telesne gube. Na ta način ima povsod svetlobo in prosojnost, golota sama pa je modelirana z odličnimi in omiljenimi

niansami. Gmota mu je povsod zelo trdo zgrajena. Ta način podajanja senc in svetlob je bil verjetno nekaj novega, zakaj ob italijanskem slikarstvu izvežbano oko se je temu čudilo.

Rubensove risbe so torej risbe slikarja, ker mojster išče svoje oblike z barvami. Slikarske so pa tudi še zato, ker je njih volumen obdan s tekočo materijo. V svoji prvi dobi, in zlasti še kadar kopira kakega mojstra, Rubens riše s svinčnikom. Uporablja pa mastne svinčnike, ki najbolje posnemajo mehkost olja. Tudi kadar ima mojster svinčnik v rokah, gleda svoj model, kot bi snoval s čopičem, in ker mu konica oglja ne dovoljuje, da bi dosegal videz golega življenja, svojih linearnih vaj ne izdeluje do podrobnosti, ampak se ustvari ob mehki približnosti.

Ta silni risar z oljem modelira svoje mastne barve. Toda to, kar on definira, to niso obrisi, ampak okrogle vzbokline, ki jih oblikuje. Trdnost in natančnost oblik pa ni kot pri linearnih risarjih ustaljena na robove silhuet, ampak na najbolj poudarjene, naprej moleče dele. Tako njegova slikarska risba, bolje kot katera druga, izraža zares plastičen volumen. Roke, kakršne je narisal Peter Pavel Rubens, se zdijo včasih preveč okrogle, mehke, banalne. Toda prsi, trebuh, trup! Katera druga obdelava je kdaj pokazala gibe bujnega človeškega telesa bolj kakor njegova! V svojih bežnih skicah na gladko površino kake lesene tablice — mojster je iskal svoje kompozicije s čopičem in ne s svinčnikom — vidimo, kako odkritosrčno prihajajo figure iz neodločnosti; naenkrat se pojavijo v polni resničnosti z vso svojo gmoto.

Razume se, da je taka risba ljubila voluminozne figure, ki so naravno zgovorne. Umetnostni zgodovinarji so vse preveč mislili, da je to prenasičeno človeštvo natančna kopija kakega plemena, flamskega plemena. Res je, da Rubensovim portretom pleme nikakor ne nasprotuje, pripomniti pa moramo, da je bilo treba čakati prav na Rubensa, da je ta materializem postal slikovita lepota in celo, da so številni flamski slikarji pod to živordečo in obilno formo spoznali svoje pleme. Primerjajmo suhe obraze, kakršne je naslikal Jan Van Eyck ali Bouts, s figurami romanistov XVI. stoletja! Le-te nimajo ničesar flamskega več. V Rubensovi delavnici pa se je flamski tip utrdil v atletu. Takega risanja se je Rubens učil pri Raffaelu in Michelangelu. Plastične oblike le-teh je obdal še z mesom.

In tako je svojemu Olimpu, ki je bil iz marmorja porojen v grških delavnicah, Peter Pavel Rubens podelil flamsko državljanstvo. Njegov materializem uhaja oni teži, ki se nam pri romanistih XVI. stoletja zdi neznosna, kajti mojstrov zanos vdahne tudi najbolj težkim gmotam življenja. V tem mogočnem telesu ni nič lenega več. In ni je risbe, ki bi bila bolj dinamična, kot je Rubensova, če izvzamemo Michelangela. Mojster ostaja zlasti v svoji zreli dobi improvizator, to se pravi izvršitelj, ki se predaja svoji domišljiji. In Tromentin pravi o njem, da tudi njegov orkester lahko hladno igra kako patetično muziko. Misel je pač predvsem na njegovo učeno kompozicijo prvih let, »Snemanje s križa«. Toda Rubens ni dolgo ohranil čudovitega obvladanja samega sebe. Seve pa

ni nikoli dosegel tiste virtuoznosti, ki gledalca omami. To je pianistovska krepost, ki ne ustreza nobeni koristni lastnosti slikarske umetnosti. Vendar pa je nemogoče, da v mojstrovi umetnosti ne bi čutili tiste topline snovanja, ki je v vsaki umetnini, katero je on ustvaril. In na tem tudi spoznamo, kaj je izšlo iz njegovih rok in kaj so dela njegovih učencev.

Pri Rubensu je gmota poživiljena z lastno silo, risba, črta, ki povzame držo trupa, serpentina, ki nakazuje kako silno gibanje, gmota mesa, ki se preteguje ali krči, ves ta blesteči svetli videz vrže življenjski ogenj njegove kompozicije v narod. Ta risba presega življenjsko mejo: ona zajame, zagradi elan množice. Mojster modelira skupine, jih daljša, preteguje, izbira, naglo preokrene kot enote, ki se pridejo talit v gibanje kake megle. Te figure se včasih izpačijo, da si zarišejo pot. Kot vsi slikarji sile je tudi Rubens iznašel ekspresivne oblike. Neka tajinstvena radost navdaja ta bitja. Le-ta pa ne bo nikoli ugasnila, kajti brž ko naše oko gleda to gorečo materijo, mislimo, da se že zopet užiga genialni plamen, čigar simboli so ta bitja.

Vemo, kako je to pojmovanje forme in barve globoko vplivalo na vse šole moderne Evrope. Duhovno in senzualno slikarstvo XVIII. stoletja je Rubensov otrok. Ko pa so začeli uporabljati koloristično obdelavo v klasičnih deželah — zlasti v Franciji — je zadela na čisto nasprotno pojmovanje. Nastala je prava vojna, ki so jo imenovali spor Rubensistov in Poussinistov. Opozicija obeh šol pa je izhajala iz mnogih razlik v snovanju in globokem pojmovanju umetnosti. Nam pa to lahko služi v toliko, da naši analizi dodamo še to: Poussinizem kot kombinacija arheološke renesanse in francoskega realizma pojmuje slikarstvo kot rekonstrukcijo dogodkov, katerih izhodišče je neka ideja in katerih cilj je slika, katero je izoblikovala naša človeška zavest na splošno in v historični barvi. Arheologija in psihologija tu sodelujeta. Rubensinizem pa se je nasprotno porodil iz snovanja »po naravi«, iz dolgotrajne težnje slikarstva, da podaja živi portret resničnosti. Prinesel je slikovit jezik, ki je po prožnosti in po sijaju neprimerljiv. V teku polemike se je prerekanje izoblikovalo v neke vrste boj o zadevni vrednoti barve in risbe. Mi pa bomo zaključili in rekli, da beseda risba na prav različen način označuje govorico oblikovnega jezika.

Literatura: Bachet A.: P. P. Rubens, peintre de Vincent Ier de Gonzague, Paris, 1876; Burckhard: J. P. P. Rubens; Dillon E.: Rubens, London, 1909; Michel E.: Rubens, sa vie, son oeuvre et son temps, Paris, 1900; Michiels A.: Rubens et l'Ecole d'Anvers, Paris, 1854; Reifenberg: Nouvelles recherches sur Rubens (Bulletin de l'Académie royale de Belgique, t. XI); Richl H. V.: das Wunderbuch; Roses Max: L'oeuvre de Rubens, Anvers, 1888—1892; isti: La Flandre (Coll. Ars. Una), Paris, 1912; Schneevoogt: Catalogue des estampes gravées d'après Rubens, Aarlem 1873; Verschaave C.: Pieter Paul Rubens, Antwerpen, 1939; isti: Peter Pavel Rubens, der Maler seines Volkes (predavanje v Aachenu in Kölnu, ob priliki, ko mu je hamburška univerza podelila »Rembrandt-van-Rijn« nagrado, avgust 1936).

France Bevk | Otrok

Ura je bila že skoraj osma, ko je Pavlek še vedno spal. Desna dlan mu je ležala pod licem, skozi rahlo odprta usta mu je podrhtevala sapa. Ulica je živo utripala. Skozi rebra oknic je sonce v ozkem pramenu sijalo na posteljo in dečka zbadalo v zenice. Dvakrat je prevrgel glavo, slednjič se je predramil in odprl oči. Obrnil se je vznak, položil roke na odejo in se še napol omotičen oziral okrog.

Bil je sam doma; mati je bila že odšla v službo. Na njeni nočni omarici je poleg budilke stala vaza s cveticami. Prinesla jih je bila prejšnji večer in jih tja postavila. Prej sta skupaj vstajala in skupaj hodila z doma, a zdaj so bile velike počitnice. Tisto noč se je bila razdivjala nevihta z bliskom in gromom. Neurja se je zmeraj strašno bal, mati ga je morala vzeti k sebi v posteljo. Zaspal je šele proti jutru, ko se je zarja že svetlikala v oknih.

V zrcalu med dvema oknoma se je videl do pasu. Včasih se je zabaval s tem, da se je spakoval samemu sebi. Ta dan mu ni bilo do tega. Na steni je visela povečana podoba rajnega očeta. Pogled nanjo ga je vselej rahlo zbolel. Oči so mu splavale na rjav strop, ki ga je prepregala rahla, komaj opazna razpoka. Vijugasto črto, ki je bila kakor reka na zemljevidu, je spremljal s pogledom prav tja do stene. Zdelo se je, kakor da mu podpira razmišljanje.

Misli, ki so ga obdajale, so bile prej žalostne kot vesele, pretežke za njegovo duševno obzorje. Kakor da s svojimi šibkimi močmi pozkuša dvigniti breme, ki ga ni mogoče premakniti. Bilo je zadnji čas mnogo stvari, ki jih ni mogel razumeti, naj je še tako mrščil čelo in napenjal možgane... Pred duševnimi očmi mu je stala mati, ki je bila tiste mesece nekam spremenjena, zdaj vesela, a zopet žalostna in zaskrbljena. Njegovim otroškim, malce zasanjanim očem je ušlo marsikaj, a nikoli še tako rahla sprememba na njenem obrazu. Oni dan, ko je bil iznenada stopil v kuhinjo, jo je našel vso v solzah. Skrivala mu jih je, a tudi on se je delal, kakor da jih ni opazil. Ko je odhajala z doma, se mu je grenko nasmehnila. Svoje zagonetne tegobe ni bila vzela s seboj, kakor senca je ostala med tistimi stenami.

Zakaj? Čemu? Vprašanja, ki so mu kot mrzla roka segala v dušo. Zmedene misli so mu le kot v mraku tipale za resnico. Otroci ljubijo jasne, določene predstave. In Pavlekova duša je bila še tako uboga, nedorasla za bridkosti in skrbi odraslih. A se je vendar samemu sebi zdel že tako velik. Čez nekaj tednov naredi izpit za gimnazijo, mati je vse leto govorila samo o tem. Nekateri večer sta skupaj posedela nad knjigami in ponavljala. Včasih pa je mati nenadoma vse opustila, posedala

zamišljena in strmela nekam v steno. Otrokovo srce se je polnilo z mrko tesnobo. Čez nekaj dni je bila zopet taka kot prej, vsa zdramljena in sijoča.

Pavlek je tiho vzdihnil in se ozrl v svojo podobo v zrcalu. Uporno čelo, modre oči; grm svetlih las mu je ležal na beli blazini. Odpodil je bridkost, ki ga je mučila, in se spustil na tla.

Skozi kuhinjska okna je lila svetloba na modro prebarvane stene in na belo pohištvo. Zajtrkoval je kavo, ki ga je čakala na ognjišču, pri tem je listal po knjigi, ki jo je bil prejšnji večer pustil na kredenci. Pustolovščine nekega porednega dečka, kakršen on ni smel biti. Ko je zgodbo prvič bral, mu je bila kakor razodetje. Vsaj v domišljiji se je predstavil v svet, ki je bil zanj zaprt in zaklenjen. Zdaj je knjigo znal že skoraj na pamet.

Dopoldanske ure so bile zanj dolge. Kako naj jih ubije? Naslonil se je na okno in se zagledal v golo, gladko steno sosedne hiše. Na desno se mu je odpiral pogled na del ulice. Včasih je tako preslonel ure in ure, opazoval pešce, kolesarje in avtomobile. Življenje, ki se je v vsej pestrosti pretakalo mimo. Bujna domišljija mu je v neskončnost podaljševala to zabavo. Obrnil je pogled vase in ni čutil več samote, cel gozd predstav, ki so izpodbijale druga drugo.

Naveličal se je tega, tedaj je stikal po stanovanju. Mostovž, vežica, kuhinja in soba. Še pred dvema letoma sta imela z materjo večje stanovanje. Odkar je pomnil, sta se dvakrat selila; prvič takoj po očetovi smrti... Kadar je bil sam, mu je živa domišljija te borne prostore spremenila v star, zapuščen grad. Kakor da je po naključju zašel vanj in zdaj odkriva sobano za sobano. Stopal je po prstih, iz spomina pa se mu je dvigalo vse, kar je kdaj groznega bral ali slišal. Polastila se ga je neka besnost raziskovanja, kakor da pogumno išče duha, ki straši v tistih prostorih. Odpiral je omare in predale, bezal po skritih kotičkih.

Pa je bilo konec tudi tega, stopil je na mostovž. Pod njim dvorišče, vse v senci, zagrajeno od dveh kril poslopja in zašarjeno. Oslonil se je na železno ograjo, pogled mu je splaval za soncem, v vrt, ki se je raztezal do sosednje ulice v ozadju. Zelene trate, grede z zelenjavo, vinska trta, smokve in breskve. Vse v žgočem poletnem soncu, v vlažni soparici ki je trepetala nad zemljo. Med trtami se je nekaj temnega zdaj pripogibalo zdaj zopet dvigalo; bil je hlapec, ki je kopal zemljo. Za poslednjimi hišami in vrtovi se je zemlja iznenada nekam izgubljala in se zopet prikazovala na drugi strani reke. Griči z vinogradi in češnjami, pobočja porasla z gozdiči akacij. Nežni, valoviti grebeni kakor pripeti na mrč obzorja, obešeni v slepečo sončno luč.

Pavlek je bil meščanček, ni bil že zmlada zrasel s naravo. Poznal je le drevorede in ljudski vrt, mati ga je le na redke čase kdaj vzela

s seboj v okolico. Po lepih, ravnih cestah, med nasadi, ki so se kot prepovedan raj raztezali na obeh straneh. In vendar ga je pogosto žejalo po svobodni prirodi. O kakšna slast, sam stopiti v goščave, na vsak korak odkrivati prej neznana čuda, da bi mu od tihe groze drhtelo srce! Rad bi se dvignil iz vsakdanjosti kot ptič, poletel v kraljestvo želja in sanj, kjer nič ni nemogočega...

Žoga, ki je priletela na mostovž, ga je zdramila iz sanjarjenja. Ujel jo je in jo zalučal nazaj na dvorišče. Spodaj se je igrala kopica umazanih, razposajenih otrok. To družbo mu je mati prepovedala, dasi ga je pogosto mikalo v njihov svet. Zresnjen je odšel po stopnicah, pa mimo njih, čez dvorišče, odrinil škripajoča vrata, ki so vodila v vrt, in stopil v sonce. Pod nogami mu je šumela trava, zadišalo je po prsti in po zelenju.

Hlapec, majhen in švedrast, poraslega obraza, je prekopaval veliko gredo. Postal je, si z roko vnic otrl znoj s čela, izpod krajcev velikega klobuka so se mu živo zasvetile črne oči.

»Ali je kaj prida zmočilo?« ga je vprašal Pavlek. Tako je slišal govoriti odrasle.

»Za silo. Toda še vse premalo«, mu je odgovoril hlapec. »Poglej!« In je brcnil kepo prsti, da se je razletela.

Pavleku je dobro delo. Edini človek, ki z njim ni govoril po otroško. No, da! Ni vedel, kaj naj še reče. Zastrmel je v rjavo prst, v kateri je gomazel črn hrošček. Počenil je in ga opazoval. Živalca se je skrila pod veliko grudo, tedaj je vzel krepelček in ga zopet odgrebel. Hrošček je zastrigel s tipalkama in ves zmeden zaplesal, kakor da ne ve kam ne kod.

Srce mu je zaigralo. Bil je vesel vsake najdbe, četudi je bil le zarjavel žebelj. »Poglejte!« je vzkliknil in hlapcu prožil dlan.

»Vidiš, vidiš. Ti imaš pa srečo in dobro oko. Ta denar je star, več kot sto let... Tu je letnica... in cesar Napoleon.«

»Ali je veliko vreden?«

»Denar? Ne, kruha si ne moreš kupiti zanj. A Bog ve! Na svetu so norci, ki zbirajo star denar... Morda bi kaj dobil zanj.«

Deček je strmel v Napoleonovo podobo, domišljija mu je dobila peruti.

»Kdo ga je neki izgubil?«

»Hm! Kdo ve? Morda je tu padel kak Napoleonov vojak. On je strohnel, denar pa je ostal. Denar ne strohni.«

Razlaga se je zdela Pavleku verjetna, vendar je presegala vsa njegova pričakovanja. Sprva ga je tako prevzela, da bi mu bil novec kmalu padel iz rok. Spomnil se je na mater in zadrhtel od nestrpnosti, stekel z vrta čez dvorišče in skozi vežo, obstal na ulici.

Tam pred hišo je v velikih počitnicah vsak opoldan čakal na mater. Zazvonilo je, tedaj se je nemirno oziral po ulici. Mater je koj spoznal izmed drugih ljudi, ne le po obleki, že po načinu hoje, in ji je tekel naproti. Prijela sta se za roke in vsa srečna, da se zopet vidita, počasi hodila proti domu. Pripovedovala sta si, kaj sta od jutra posebnega videla in doživela.

Tistega dne se zvonovi kar niso hoteli oglasiti. Zaman je dolgo strmел v konico cerkvenega zvonika, ki se je v daljavi dvigal izza streh. Slednjič... Cesta, ki je bila prej skoraj prazna, je polagoma oživila. Ljudje so prihajali z dela. Matere še ni bilo.

Zdaj! Tam, prav na koncu ulice. Tista z rjavim, koničastim klobukom, s košato pentljo na njem, ki ji je po eni strani rahlo senčila čelo. Spustil se je v tek. Toda ko je zopet pogledal proti nji, je nenadoma obstal.

Mati ni bila sama. Spremljal jo je neki moški. Hodila sta počasi vsa zaverovana v razgovor. Čelo se mu je pomračilo, pomračilo se mu je tudi srce. Kadar mati ni bila sama, ji ni hotel naproti. Do njenega spremljevalca je čutil besen odpor. Ni vedel zakaj; v mislih se je celo izogibal jasnega odgovora. Ravnal se je po občutku.

Okrenil se je poparjen in se vračal tik ob hišah. Ni se ozrl, ker ni maral, da ga mati opazi. Saj ni bilo verjetno, da bi ga zagledala, ko pa je bila tako zaverovana v spremljevalca. In prav to ga je še huje vznemirjalo in žalilo. Z nejevoljo, ki se mu je zražala na ustnicah, je stopil v kuhinjo.

Pogledal je novec na dlani, tedaj se mu je zopet zjasnilo čelo. Neredko so se mu menjavali občutki kot pomladansko vreme. Stisnil se je za vrata. Mati ga ne bo takoj opazila, iskala ga bo z očmi, tedaj se bo oglasil in s smehom stopil pred njo. Uganite, kaj imam v pesti! Ne bo uganila. Kako bi tudi mogla uganiti? Odprl bo dlan — hi, hi! Mati se ne bo začudila zgolj iz vljudnosti, res bo zavzeta.

Zaman je čakal, zastonj tiščal denar v pesti, da se mu je potila dlan. Preteklo je nekaj minut, matere še ni bilo. Medtem bi bila že dvakrat lahko prišla. Napeto je prisluškoval — nikakih korakov na stopnicah... Novo razočaranje mu je leglo v srce.

Odšel je v spalnico, se povzpел na okno in pogledal na ulico. Spodaj je stala, na pločniku, v eni roki je tiščala torbico in papirnato vrečico sadja, desno nogo je rahlo pozibavala in govorila. Prav za prav ni govorila ona, le poslušala je, govoril je Albin Poženel. Kakšno nemogoče ime! Pavlek tega človeka nikoli ni mogel trpeti, niti tedaj, kadar ju je »slučajno« srečal in se jima pridružil na večernih sprehodih. Besede, ki jih je govoril materi, so bile zavite kot bonboni v srebrno peno, da Pavlek ni razumel njihovega smisla, in prav to ga je še huje dražilo.

Trpel je zaradi njegovega mirnega, mehkega glasu, zaradi načina, s katerim mu je dajal čokolade. Deček ničesar ni razumel o življenju, vendar je čutil, da je to podkupovanje. Čokolado je vso pot tiščal v pesti, da se je topila in se mu oprijemala prstov. Bil mu je zoprni ves, s svojo malce gizdalinsko obleko, s slamnikom, ki mu je počival na kratkih laseh, s podolgovatom, zdravim obrazom. In s svetlorjavimi očmi, ki so se mu med pogovorom upirale nekam mimo človeka... Kakor da mu je notranjost pošepnila na uho, se mu je nenadoma odkrilo, da je Poženel kriv materine zaskrbljenosti in tegobe. Zasovražil ga je s tako globokim sovraštvom, kakršnega so zmožni le otroci.

Zaradi matere pa je bil užaljen. To čustvo je okusil že dvakrat v življenju, a še nikoli s tako silo kot v tistem trenutku. Tu jo čaka z novcem v rokah, a ona ne misli nanj, spodaj stoji in posluša... Gospod je pogledal kvišku, Pavlek je skočil z okna in se kot osramočen izmuznil v kuhinjo. Ne bi hotel, da ga je oni opazil. Obupan se je sesedel na stol in mirno ždel, kakor da s silo zatira burne občutke.

Matere ni bilo. Užaljenost se mu je spreminjala v jezico. Zopet je odšel v spalnico, se obesil na okno in pomolil glavo na ulico.

»Ali bo že kaj?« je zaklical z jokom v glasu.

Mati se je zdrznila in se ozrla kvišku, nato je Poženelu dala roko. Pavlek je stisnil glavo med ramena, kakor da se je zgrozil sam nad seboj. Že je zopet sedel v kuhinji, na dušo mu je legel občutek krivde, popustila ga je jezica. Storil je nekaj grdega. Novec ga ni več veselil, potisnil ga je globoko v žep, kakor da ga je porinil v pozabljenje. Odprl je knjigo in se delal, kakor da bere.

Mati je naglo pritekla po stopnicah in upehana stopila v kuhinjo. Pavleka je pozorno pogledala, se mu medlo nasmehnila in ga bežno poljubila. Nič jeze ali žalosti, nič karanja, bila je čudno zmedena. Dečku se je olajšalo, vendar se je delal trdega. Ni zlahka pozabljal, kadar se mu je kaj zapičilo v srce.

Strmo izpod čela je opazoval mater, ki je odložila klobuk in si opasala bel predpasnik. Prižgala je samovar. Opoldanski obedi so bili narejeni na hitrico, ker je kmalu morala zopet v službo. Obračala mu je hrbet, in dasi ga užaljenost še ni docela popustila, jo je objemal z ljubečim pogledom. Razen zanjo je bil gluhi in slepi za vse druge ljudi. Le zakaj si je pred meseci rjave lase dala prebarvati v svetle? To ga je zdaj rahlo vznemirjalo, kakor da sluti za tem neko zasedo.

»Ali si hudo lačen?«

»Ne«, je skomizgnil z rameni. »Tako.«

»Saj bo kmalu«, je rekla, kakor da opravičuje svojo zamudo. »Kaj si počenjal ves dopoldan?«

»Nič. V vrtu sem bil.«

Roka mu je že segla v žep, da bi ji pokazal novec, a jo je zopet umaknil. Mati se je silila, da bi govorila, veliko govorila, a Pavlek je bil kratkih besed. Potem je umolknila tudi mati.

Tako tiho še nikoli nista poobedovala. Mati je strmela v mizo. Po obrazu se ji je sprehajal zaskrbljeni, tegobni izraz kot oni dan, ko je jokala. Dečka je stisnilo za srce. Ali je on tega kriv? Zmehčal se je in jo pogledoval s plahimi, vprašujočimi pogledi. Zdaj bi bil rad govoril, a je zaman napenjal možgane, ni našel prave besede... Slednjič se je mati z vzdihom dvignila in odšla pospravljat sobo.

Pavlek je prepaden obsedel in zastrmel v odprto knjigo. Ali mati joče? Ko se je vrnila, ni imela objokanih oči, le vdan nasmeh se ji je kot svetla luč odražal na obrazu. Pomila je posodo, pogledala na uro in se zavzela.

»Tako pozno?« Vrgla je predpasnik v kot in si naglo nadevala klobuk. »Kje je torbica? Sem jo že našla. Kaj boš delal popoldne? Beri!«

»Saj nimam kaj.«

»Res! Pridi ob sedmih pred trgovino! Kupila ti bom neko knjigo. In na sprehod pojdeva, potem pa večerjat.«

Sklonila se je k njemu, ga objela okoli ramen in ga vroče poljubila. Naglo je odhitela skozi vrata. Pavlek je začuden gledal za njo. Knjiga, sprehod, večerja... Kako naj si razlaga materino velikodušnost?

Gospa Stina je hitela po ulici, v žarko sonce, ki se je odbijalo od zidov in jo ščemelo v oči. Ni bilo še tako pozno, morda pride še kako minuto prezgodaj. A gnalo jo je, kakor da beži sama pred seboj, pred lastnim otrokom, pred sedanjostjo in bodočnostjo. Misli in občutki so jo zamotavali kakor v klobec.

»Kako naj se rešim iz tega?« si je obupno zašepetala.

Plaho se je ozrla. Ali jo kdo sliši, da govori sama s seboj? Obrisala si je potno čelo in upočasnila hojo. Že v naslednjem trenutku se je znova spozabila, da je hitela.

Sonce se ji je upiralo v hrbet, pred njo je hodila senca, zmeraj enako dolga. Zdelo se ji je, da bo zdaj zdaj stopila nanjo in čeznjo, a je bila zmeraj pred njo. Kakor sta ji bili pred očmi radostna in bridka preteklost in sedanjost. Ni bilo mogoče stopiti nanju in oditi preko njiju, kakor bi bila to rada storila.

Obšel jo je nežen spomin na detinstvo kakor duh po vijolicah. Tesna skupina neometanih hiš, kritih s korci, kakor male trdnjave. Pod vrtom potoček, ki je v poletju skoraj usahnil; ob prazni strugi so ostale le vrbe kot ovdovele žene. Kako daleč je že bilo vse to, a vendar kako živo v nekaterih trenutkih! Ali je res bila to ona? Tisto drobceno dekletce z velikimi, zasanjanimi očmi. Na pragu je čepela, krilce si je

napenjala čez kolena, tako je radovedno in z začudenjem gledalo v svet. Za njo je klečala mati in ji lase spletala v trde kite. A ona je hotela rdeč trak vanjo, da ji bo košato bingljaj po hrbtu. Nečimurnost ali hrepenenje po lepoti, po neznanih čarih pravljичnega sveta? Zajetna teta, vdova, ki je nekoč prišla iz mesta, ji je tiho željo morda brala v očeh. Ali bi šla z njo? O, da! Besed ni imela, še srce se ji je ustavilo, le z glavo je prikimala.

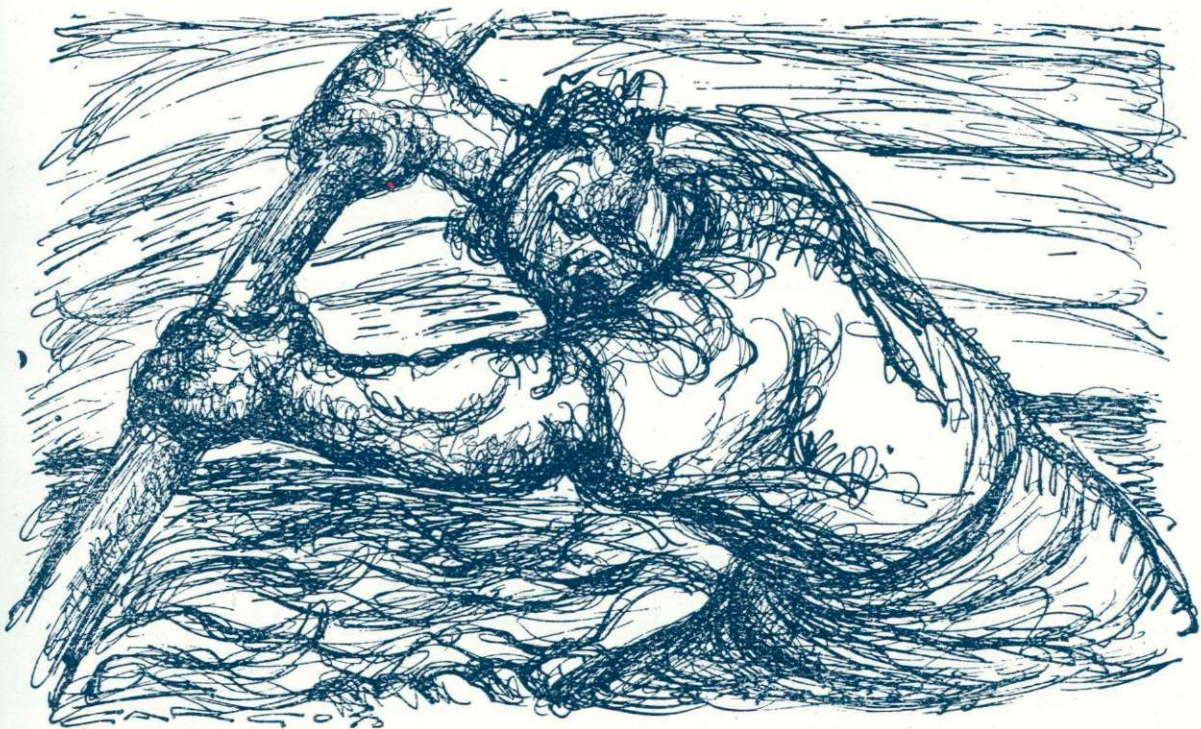
Bil je lep, sončen dan, ko je Justinca prvič prišla v mesto, v očeh je imela solze od domotožja in sreče. Od novega življenja si je obetala zgolj radost, vendar jo je čakalo nekatero razočaranje in bridkost. Sitna teta z večnimi tožbami in zlatimi nauki. Učenje, ki ji je ukradlo najlepše ure in jo je plašilo še v sanjah. Začudenje, ko se je naučila gledati za kulise lepih, velikih hiš, o katerih je prej mislila, da skrivajo zgolj radost in srečo. Porušile so se ji nekatere sanje, hranila jih je le še v spominu kot posušeno cvetico v knjigi. Ostalo je še mnogo, kar jo je polnilo z zlatimi obeti. V nji so se strnila vsa zatrta hrepenenja in prevarani upi mnogih rodov, ki so živeli v pomanjkanju in bedi. Pijana nad in žejna življenja je bila pripravljena grabiti z razprostrtimi rokami.

Potem ji je nenadoma umrla teta. Justinci je bilo, kakor da so položili med sveče vse njene drzne upe. Tako obupana kot takrat je bila le še enkrat, ko je gledala mrtvega moža. Kam? Doma so bili prerevni, da bi ji mogli pomagati v šolah. Premlada je bila prišla v mesto, preveč se je raznežila, da bi se mogla vrniti domov. Dobila je službo.

Poslej je vsak dan sedela za blagajno velike modne trgovine Majer in sin. Mlada, prikupna na oko — vendar ji je bilo kdaj pa kdaj težko hliniti brezskrben nasmeh. Bilo ji je bridko, koliko skrbi in bede se je skrivalo za njeno gosposko obleko. Morda prav zato ni popolnoma pokopala svojih sanj. Z vso silo se je trgala iz spon, ki so jo priklepale na vsakdanjost. Polet misli in upov je bilo edino, kar ji je življenje dajalo zastonj. Ni bilo tudi brez tihih prevar, ki jih je ob večerih sama s seboj prebolela. Preizkušena je bila in preiztreznjena, da bi se vdajala praznim utvaram. Doživljala je svetle ure, v katerih je bila ljubezen začetek in konec vsake njene misli. Polagoma se ji je odpirala njena velika skrivnost. Pogledi, ki so jo privlačevali, a se jih je vendar bala kot ognja.

Albin Poženel ni bil lep, kakor bi si ga želela, a topel in iskren, da mu je verjela. Vsa vznemirjena ga je v eni sami noči čez in čez prepletla s podobami svojih pričakovanj. Sedela je za blagajno in ves čas od jutra do večera čutila na sebi njegove vroče poglede. Nazadnje bi mu bila verjela, četudi bi ji debelo lagal, tako se je vsa predala svojim čustvom. Poslušala ga je kot breztelesna... Pelji me, kamor ti drago, tu sem, nimam več moči!

(Dalje.)

Književnost

Božo Vodušek, Odčarani svet. Pesmi. 1939. Založba Modra ptica v Ljubljani.

Današnje pesniške zbirke so na zunaj kar podobne nekdanjim. Če listaš knjižico Voduškovih pesmi, ki jo je lani izdala Modra ptica, se nehote spomniš na kakšno izdajo Ketteja ali Cimpermana ali Prešerna, kjer se ista verzna oblika ponavlja od strani do strani.

Sicer v prvih Voduškovih pesmih besed še ne veže določeno število zlogov ne metrična shema; rime so redke, tako da se njih odmev izgublja. Počasi se uveljavlja silen ritem, ki se ne meni za metrum; zmago slavi v pesmi Pomladni veter. Toda kmalu prevlada metrum, rima najde stalno mesto. Pesnika mika oblika. Tudi prevoda, na zunaj zvesta ruskemu izvirniku, sta zamišljena kot formalni preskušnji. Najtežjo nalogo pa si stavlja Vodušek s sonetom; kar je v ljubezni polnih rokah iznajdljivega rokodelca krhka, dragocena posoda, iz tega brezčuten velepodjetnik napravi tovarniški izdelek, tisoč drugim enak. A naš pesnik pa tej obliki, ki jo tolikrat ponavlja, vselej vdihne novo življenje. Niti en sonet ni narejen po istem vzorcu. Tri do osem rim odmeva na koncu vrstic in vsakokrat v drugačnem soglasju. Toliko raznolikost omogoča menjava moških in ženskih rim. Res je ob takšni potraci precej praznih (iste glagolske in samostalniške oblike!), česar pa ne čutiš preveč, ker te premotijo druge, ki zvane čisto izvirno. Vedno pa so, tudi moške — daktilskih sploh ni — polno naglašene. Ritem se nekaterikrat zelo približa metričnemu načrtu, ki je z malo izjemami peterostopni jamb, na-

vadno pa se ne meni dosti zanj; najpogostnejša je opustitev naglasa na četrtem mestu. To zato, ker se občutljiva jambaska vrstica upira vsakdanjim besedam (n. pr.: duhovičiti, nemanič, nekrščanski, neopazovan...). Tudi sinekfoneze (n. pr.: buditi usmiljeno občudovanje, počasi so ga izvlekli...), ki danes v tako tesni obliki nadomeščajo apostrofe, so prav zaradi tega tako številne. S temi prostostmi se pesnik ogiblje brezhibnemu žaganju in hkrati ohranja staro obliko v vsej njeni solidnosti.

Podobno ko tehnika se razvija stil. Prve pesmi so v očitni zvezi z ekspresionizmom. Najstarejša je iz leta 1922! Oddaljene so od snovne resničnosti: pogostni so abstraktni izrazi, sploh je poudarjena duhovna stran besede; od tod statika. Prevladujejo samostalniki in pridevniki, med katerimi se glagoli skoraj izgubljajo, tako da večkrat ne morejo urediti besed v organizirano celoto stavka. Z novimi metafizičnimi vprašanji vdre v pesem dinamika glagolov; prilastek je odslej navadno deležnik. Ponavljanje uveljavlja muzično plat jezika. Podoba je prosojna, polna misli, često personifikacija. Že v teh pesmih opaziš nagnjenje, da se iluzija raztrga, sicer samo v ironičnih naslovih: Banalni križev pot, Balada v staromodnem slogu, Romantičen sklep. Razbita iluzija pa je posebno značilna za posmehljive sonete; njih glavno razdiralno orožje je antiteza, nasprotje med pesniškimi ali kakršnimi koli drugimi sanjami in med nasilno stvarnostjo. Deklice se srečujejo s pijanci, pomlad s papirnim slavcem in filmom, slutnja z dokazano realnostjo, svet s stekleno kroglo v vrtu, bari s cerkvami... Pesnik dosega antitečnost z vsakdanjim in časopisnim jezikom, v katerega meša izraze višjega, tako imenovanega poetičnega. Samostalnik je konkreten, prilastek stvaren, poudarjen je glagol in logična celota stavka. Dragocenih pesniških podob ni, veliko se prenaša na majhno, izredno na vsakdanje. Niso redka srečanja s svetim pismom in antično mitologijo. Misel se razvija jasno, malokdaj se zavija v perifrazo in namigavanje. Narave, čutnega opoja v teh sonetih ni. Um se poigrava s pojmi, beseda ima zato trdne obrise, a je vedno nazorna. Med posmehljivimi soneti so porazsejane pesmi, ki z novim liričnim zanosom pojo o človeku in stvarstvu. Izraz je še oster kakor v satirah; nov pa je čut za naravo, novi baladno zgoščeni prikazi s prav epičnimi prijemi, vizionarnost, ki ima nekaj skupnega z romantičnimi krvavimi strahotami (Wilson, Puškin).

Od teh stilnih posebnosti drži pot v duhovni svet Voduškovih pesmi, svet silnih nasprotij in neskončanih bojov s poezijo, človekom, stvarstvom in Bogom.

V odčaranem svetu, kjer se vse tisto, kar je nekdanje bilo skrivnostno in sveto, pogreza v blato vsakdanjosti, je ostala začarana le poezija. Pesem je igra s samim seboj, zaljubljeno ogledovanje samega sebe. Zatorej velja pretrgati ta ozki krog in prodreti v življenje, pozabiti se v ljubezni in sovraštvu. Toda v pesmi je mik, ki se mu ni mogoče odreči; kadar koga prevzame, ji ostane zvest do blaznosti, do smrti. Zabavljivi soneti se norčujejo iz poeta, zagledanega vase ali v prazne slutnje in čare. Toda boj za celo poezijo v celem človeku se bije v pesniku samem, v uročenem bolniku, bolnem od lepote in veselja, pred katerim gine zdravi cinizem. Ne gre torej za občutljive lepote teorije, marveč za resnično metafizično mesto poezije v človekovi

usodi. Vodušek jo rešuje iz narcisizma v resnično človeški svet. Vendar je zaradi tega ne ropa njene skrivnosti, ki je tu, kjer vsak zvok najde odmev, še globlja.

Ljubezenskih pesmi je malo; in kar jih je, nočejo biti sladke. Pesnika mika človek v vsakdanjosti, njegova нравna vrednost. Pa ne, da bi zlagal socialne verze, o ne! Zasut rudar bi bil marsikomu drugemu pripravna snov za jadno vzdihovanje, Vodušek pa ti ga porabi za sonet, v katerem norce brije in se posmehuje kapitalizmu, življenju, smrti. Res, dostikrat se moraš zadovoljiti s cenenimi cinizmi, a nekatere besede o človeku pa so težke, ker so iz srca. Utrujen mladostnik, penzionist, lažijunak in lažisvetnik, potuhnjen asket, domišljav poet, samomorilec, suženj denarja in sebičnež, s takimi ljudmi se srečuje pesnik in vsako tako srečanje je zanj razočaranje, tako bridko razočaranje, da mu pomeni tista svetopisemska beseda o vesoljnem bratstvu le goljufivo željo. Razčarani človek je človek brez ljubezni, človek nizkih strasti, samoljubja, hlimbe. Quanto quis illustrior, tanto magis falsi... In v takem svetu ni družbe — edina vez med ljudmi je groza — ne osebnosti. Včasih pa lirik, ki vedno gleda človeštvo v ljubezenski skupnosti, zmaga nad satirikom; ko si ta govori, da res ko feniksi ne bomo vstali, pa oni poje, da bomo v skupnem zamaknjenju vstali novi ljudje. Vendar je grenkost ostala in razen v prvih pesmih ne najdeš skoraj več začaranega človeka ljubezni.

Tudi stvarstvo izgublja skrivnost. Vodušek je meščan; hkrati pa še preveč zakopan v večna vprašanja, da bi mogel zaiti v idiliko ali kakšno pokrajinarstvo, kakršno je danes zelo v modi. Vendar mu je spočetka narava blizu; kakor sploh pesniku, ki jo vedno sinovsko ljubi. Toda ta naravna vez se pretrga, kakor hitro se vkrade v pesem prepolno spoznanje, ki ne more gledati stvarstva v celoti, marveč v nasprotjih. Narava se je reducirala na papir in film, spremenila v prazno ponavljanje:

Vsako leto rastejo cvetlice
v gozdu, v travi z isto sladko vnemo...

(Bolezen stoletja.)

Vendar liriku ni mogoče vzdržati v taki sovražnosti. Že nekatere podobe, v katerih je prelepo zadeta zveza med živim in duhovnim, kažejo pot v novo, začarano naravo. V tem svetu brez proste volje, v svetu sonca, potratnega sijaja majskih večerov, slasti, ki gleda živalim iz oči, je človek spet našel svoje mesto, spet se predaja ljubezni. Toda ne izgublja se v omamnih pokrajinah, ostaja še vedno v notranjosti nemiren iskalec.

Vodušek je izrazit verski pesnik. Njegova prva vprašanja so: smrt, usoda, Bog. V zbirko ni vzel nobene svojih starejših religioznih pesmi, tako čistih, da še danes žive (Modra roža v DS leta 1922. ali Vabilo duši v DS l. 1930.). Pozneje se je ta čistost skalila; presito spoznanje, srečanje z brutalno resničnostjo je zbrisalo Boga s sveta, na katerem je ostala samo mehanična narava in umazani človek. Tako se je začel križev pot razočaranj, ki jih izpovedujejo avguštinsko močni ritmi Brodoloma; razočaranje ob golem telesu, ob užitem veselju, ki se počasi spreminja v strup, ob doživetju smrti. Topi krivdi v

samem sebi in v stvarstvu ni mogoče najti odvezo. V posmehljivih pesmih se zlomljeni človek upira Bogu in ga sramoti. Vendar ni res, da so že vse uganke rešene, da vemo dovolj resnic in nam ni treba razodetja; smrt, bežeči hrt — čas in nemi obraz usode (iz thompsonske mogočne pesmi: Lov) pehajo človeka v neznano grozo; in spet je zimska noč polna pričakovanja, da se bo večnost razodela, in jesenski večer prestavlja pesnika v nadzemske kore. V tem svetu obupa, upora in strahotnih prikazni se Vodušek bojuje za Boga. Preveč je pesnik, da ga ne bi pesem, ki je zanj sama po sebi navezana na usodo in smrt, silila k iskanju Ljubezni.

Vsa ta opazovanja pričajo, da je v zbirki razvoj, ki gre tudi preko nje v bodočnost. Danes, ko izdajajo knjige ljudje, ki še prav začeli niso, je prav gotovo posebna vrednota, da je pesnik izdal prvo zbirko, ko se je razvil in dozorel. Ta razvoj sicer ni poudarjen, tudi v kazalu ne, pač pa ga čutiš; ne morejo ti uiti razlike med prvo pesmijo in med kakšnim posmehljivim sonetom ali med tem in Tihožitjem na primer. Za prvih dvajset pesmi bi zaradi njih osnovne problematike in tudi zaradi stilnih sorodnosti z ekspresionizmom mogel pobrati naslov iz DS l. 1930.: Iz boja s poezijo, usodo in smrtjo. Šele posmehljivim sonetom — nekako osem in dvajset jih je — po pravici sodi nadpis: Odčarani svet. Toda iz odčaranega sveta drži pot, ne še v stalnost, marveč v nove boje za poezijo, človeka in Boga. Tem pesmim bi morebiti pristajal naslov najznačilnejše: Uročeni bolnik. Teh verzov je samo pričakovanje novega sveta, puščica so, v daljo izstreljena.

Temelj razvoja v zbirki je torej nasprotje med lirikom in satirikom. Prvi sprejema stvari z ljubeznijo, odkriva v njih skrivnosti, drugi pa razdira in odkriva v svetu praznoto, nesmiselnost, sovraštvo. Kje je zveza med njima? Morebiti v prav določenem razvoju pesnikovem: v njegovi notranjosti skriti duh ustavlja slap krvi in mu ne pusti, da bi se predal življenju ali da bi utihnil v neustvarjalnem razumskem svetu. Še laže pa razumeš to zvezo, če upoštevaš čas, okolje, v katerem pesnik sploh dandanes živi. To je stari, sicer umirajoči, pa še vedno zastrupljajoči svet, dediščina materializma in individualizma, ki je zaradi sebičnosti, razumarstva in zlaganosti načelno tuj pesniškemu razdajanju. Če hoče pesnik ostati zvest poklicu, se od tega sveta prej ali slej odtrga in zapre v samoto. Nekateri najdejo iz te obupne zapuščenosti pot v naravo ali otroštvo ali k preprostemu človeku, nekateri jo povzdigajo v božje višave in se hočejo po njej zveličati. Vodušek pa sprejema težo spoznanja in z odprtimi očmi gleda ta razčarani svet, da se z njim vojskuje. Vzdržal je življenjsko razočaranje; odslej: indignatio facit versum. To je človek, ki čuti strahotni razkol v času in samem sebi in hoče ustvarjati z razdiranjem, ljubiti s sovraštvom. In prav bi mu dal, da je danes z ognjem pisana satira plodnejša ko kakšni sladki verzi.

A to pa se še ne pravi, da je vse idejno bogastvo teh pesmi suho zlato! Če jih sprejemaš kot vernik, kristjan, te hudo zabolí ob marsikateri besedi, ki hoče oropati svet in Boga prav vse skrivnosti in pozabiti na vero, upanje, ljubezen, tri božje čednosti. V tem tesnem odčaranem svetu skoraj ni prostora za nadnaravo in tudi za vse naravne resnice ne. Kristus je psihološko nemogoče tolmačen v pesmi Oljčni vrt. Kajti tudi naravno preprosto razumljen

Kristus je tisti, ki je Bog in človek in nam prinaša zveličanje v nebeški slavi, tisti, ki ostaja ob strani tudi v razočaranju. Takega Boga v tej knjigi ni; tu je le nemirni človek, še ves v kipenju, ki mora, mora imeti smisel, kakor poje pesem:

Noč in kri se v bridkem toku
barv prelijeta v sinjino,
kakor v težkem, blodnem soku
vstane belo, čisto vino.

Tako se je verniku treba — po nasvetu svetega Bazilija — marsikake pesmi ogniti, ker je ne more sprejeti kot dar naravne modrosti in okras nad-naravni ali kot sliko večnega sonca na temni vršini ribnika.

Dobro ceno imajo misli o poeziji, o tej čudni stvari v človeku. Njih usmerjenost je v svoji vrsti podobna prizadevanju Maritainovemu, da najde poeziji metafizično mesto v človeku in času. Filozof, ki bi skušal umeti pesnika po njegovi lastni izpovedi, in zgodovinar, ki bi hotel podati razvoj raznih gledanj na pesnika, bi v Vodušku našel močnih misli. Najbolj je poudarjeno nasprotje med narcisističnim in dionizičnim načelom v pesmi. Podobno razglablja Tin Ujević (Izvori, bit i kraj poezije): »Pjesma je u pjesniku erotički fenomen; kad on ne bi bio ni malo erotičan, on je ne bi ni pjevao. Pjesma odaje, da je vezan uz kozmički Eros. Ali, iako je definitivni život u njemu, on je istovetan i ravan bićima, svim bićima. Svoju ličnu mistiku, narcisovski čin adoracije sebe on osjeća ipak samo kao dobri i odani sin. Tako ljubavno putuje u jezgru.« Pri Vodušku je ta osnovna napetost med varljivo igro in odločnostjo, med varljivimi sanjami in težjim spancem, varljivo večnostjo in ničem močnejša, tako da vodi v težke boje. Igra s svojim čarom zmaguje nad ničem. Toda to ni več varljiva igra, marveč drama, kjer gre za smrt in usodo človekovo. Vodušek je danes med redkimi, ki z bolečino razmišljajo o poeziji in ji iščejo mesta v tem začaranem in odčaranem človeku.

V središču časa stoji in pozna njegovo iskanje, bolečine in slabosti; razodeva, kar je toliko drugim poetom ostalo skrito, zakaj ne boji se jasnega pogleda. Pa ni samo v pričevanju vrednost zbirke, marveč tudi v stilnem bogastvu. Antiteza, razbita iluzija, posmehljiva vsakdanjost dobivajo v tej pesmi nov čar. Živo podobje kaže na resničnega besednega umetnika, ki mu jezik odpira zaklade kot liriku in mu je prav tako zvest hlapec, kadar mu indignatio narekuje verz. In Voduškov zabavljivi in lirični sonet je redka živa oblika v današnji poeziji.

Kakšno mesto ima Vodušek v slovenski sodobni? Precej pesmi, ki jih bereš dandanes po revijah in tudi v zbirkah, je nastalo v stilnem in duhovnem območju ekspresionizma. Grozote časa potiskajo človeka k bistvenemu: duhu, večnosti, Bogu. Zato je nova ekspresionistična situacija podobna nekdanji. Veliko pa je v teh pesmih posnemanja in nezrelosti; ekspresionizem je predvsem mladostni izraz. Spet drugi pesniki hočejo združiti mistično z realnim, nagibljejo se k idiliki, opoju čutov, pokrajinarstvu, hkrati pa ne pozabljajo na duhovnost. Ustvariti hočejo pesem sinteze, pesem zrelega moža, ki sprejema življenje v celoti. Pojo mogočne domovinske, religiozne in kozmične

pesmi, pojo o skrivni povezanosti med ljudmi. Vzporedno s tem tokom gre nekak klasicizem, ki se ukvarja s formalnimi vprašanji. Reševati skuša stare in ustvarjati nove metrične sheme. Torej smer formalnega realizma, ki poudarja tehnično stran pesmi. V to trojno usmerjenost bi morebiti mogel zajeti današnjo našo liriko, za katero je potemtakem značilna navezanost na tradicijo in obliko — odklanjanje skrajnosti, pot k zlati sredi. Voduškova pesem je torej vsa današnja zlasti po tem, ker je v njej izrazito stremljenje po oblikovni ustaljenosti. Izšla je iz ekspresionizma, pa ni mogla ostati v njem, kajti razvoj v človeku in času je bil presilen, da bi se mu bilo mogoče ustavljati. Ni pa se razvila takoj v sintetični realizem, ker je izgubila mistični, začarani svet. Ostala je v realizmu, a ne v tistem starem: opisnem in brezčutnem. To je realizem satirika, razočaranega idealista, poln dinamike in miselne ostrine. Toda iz satire se razvija v novo liriko, ki se bliža sintetičnemu realizmu po svojem duhovnem nemiru in čutu za zunanji svet, zlasti za obliko.

Remic Janez.

Stare žalostne. Slovenske pripovedne narodne pesmi. Izbral in priredil **Joža Glonar.** Za božič 1939 izdala Akademska založba v Ljubljani. 248 strani.

Ljubezen in skrb za našo ljudsko pesem sega v dobo romantike. »Slovenske Pésmi, krajnskiga naróda« (Pervi svezik — 1839) so mogle iziti največ po prizadevanju Poljaka Emila Korytky. Ob stoletnici in ob novi preizkušnji, ki je zadela njegov narod, je prav, da se ga hvaležno spominjamo. Po tej reslični zbirki, ki ji je med drugimi kumoval celo Prešeren, do danes lahko štejemo na prste poljudne izdaje narodnih pesmi. (Štrekljeva zakladnica je za nepoklicane goste labirint, odkoder ni vrnitve). Šele z Glaserjevo »Slovensko narodno liriko« (1920) smo zaslutili nove možnosti. Krvavo potrebujemo izborov, ki naj bi tudi širše občinstvo uvedli v čudoviti hram ljudskega ustvarjanja. Iz teh razlogov gre Akademski založbi vsa pohvala, da so v miniaturi seriji takoj za Prešernom in Gregorčičem prišle v poštev narodne pesmi in da je to častno nalogo zaupala Glonarju, ki jo je brez dvoma znal rešiti bolje od kogar koli.

Za to pot nam v lepi in izvirni razporeditvi predstavlja žalostne, baladne snovi. Zajemljiveje kot morebitni naslovi čitatelju naznači vsebino šestih poglavij šest posrečenih risb (Miroslav Oražem): utrjen grad, galeja, turški konjenik z ugrabljeno deklico v naročju, zibka, kmet za drvésom, organist pri orglah. Prva štiri poglavja so skoraj neoporečna (zakaj sta se pesmi »Bolika« str. 58 — in »Polde« — str. 61 — vrinili v obmorski cikel?). Toda z razdelitvami je vobče križ; zlasti če gre za tako bogato gradivo, kot si ga je naprtil Glonar.

Naslov sam pove, da je zbirka prikaz žalostnih, pripovednih, starih, narodnih snovi. Te svoje izjave se je ureditelj v glavnem zvesto držal, le včasih se ji je (morda zavedoma) izneveril. »Sveti Ureh in papeževa žena« (str. 176): Kaj je tu žalostnega? Čudim se tudi, kako je prišel do vstopnice »Stari Job« (str. 172): saj si »godcev želi«, pa čeprav »bolan leži«! Pesem »V zametu zmrznila« (str. 150) ima mnogo manj pripovednega kot cela vrsta drugih, ki so (pravilno) izostale. V petem in šestem poglavju najdemo nekaj zgledov, za

katere pri vsej dobri volji ne bi mogli reči, da so stari in pristno narodni: Vogrska prelja (str. 161), Slovo od pokojne Lenke Kocbek (str. 221), Šmarijski šomošter (str. 224), V zametu zmrznil (str. 225), Dolinšak ustreli svoja sina (str. 232), Na naglem umrla (str. 236). Vse to bi lahko pogrešali, ne da bi zbirka količkaj trpela. Nenaravno je namreč, da se s tako mladimi tvorbami družijo častitljiva starost, ki jo je posvetilo večstoletno življenje med ljudstvom (Rošlin in Verjanko, Desetnica, Lepa Vida, Galjot, Mlada Zora itd.).

Če je zapis kakega izročila časovno preblizu njega postanku (otipljivi individualni znaki, moraliziranje in pod.), ne moremo še govoriti o »narodnem« blagu. Merilo za »narodnost« nam nudijo predvsem časovne in krajevne razdalje. Poučna sta v tem pogledu dva naša naslova: »Kompoteljska romarja« (I in II, str. 165 in 169), še bolj pa »Zakrknjena grešnica« I (str. 198) — iz konca XVIII. stoletja — ki je zelo blizu umetni podstavi (tudi če jo je zapisal »neznanec«!). Ker je pripoved ljudstvu ugajala, je mogla nemoteno živeti in se razvijati. Ko je v drugi polovici preteklega stoletja prišla v roke Jurčiču (II., str. 202), se je bila že precej otresla umetne navlake. A niti tedaj se na svoji poti ni ustavila, saj jo še danes srečamo na Krasu.*

Peto poglavje naj bi predstavljalo kmečke socialne motive bodisi v zvezi z zemljo, s sočlovekom, z okolico. Kako je zašla sem »Mrtvaška kost« (str. 146)? »Brat najde med romaricami sestro« (str. 157), a ne vem, da li si je tu našel primeren prostor. Najobčutnejša nejasnost pa vlada v šestem poglavju. V prejšnjih smo že iz naslovne risbe približno izvajali vsebino, a zdaj niti risba ni na mestu. Med narodoslovci je namreč obveljalo, da gredo na rovaš organistov, šomoštrov, mežnarjev... vse novejšje verske pesmi, ki le količkaj umetno dišijo. Tako tu nehote zabredemo v protislovje: glavni naslov govori za narodne pesmi, eden izmed podnaslovov (risba na str. 165) pa jim to »narodnost« odreka. Neskladnost je tembolj naglašena, ker so vse pesmi (razen zgoraj izločenih) res narodne in mnoge izmed njih nimajo niti najmanjše zveze s šomoštri. Nastale so proti cerkveni tradiciji (Sveti Ureh in papeževa žena, Velesovska nunica...) ali popolnoma izven nje (Sveti Matija ubije

* O kaj v^n čem poviedeti
 ѳъd тъ боуатъ дѣkelcъ
 pres straha ѳor zrejenъ.
 Po temple je špъncigъla,
 po moškem spoie je ѳledъla.
 Boуá je reжъlila.
 Boуu съ je čyдно zdielo.
 Poslъu je je boliezъn.
 Poslale so je po dъohtъrje,
 10. dъ bъ je kej pomaуъu.

Dъohtъ-padъr h nje pride,
 ni moуъ neč pomaуъt.
 Poslale so je po mašneka,
 dъ bъ-sъ z Buуъm sprauъla.
 15. "Sprauъъ, sprauъъ s Kristûsъm,
 ž njem съ bъš veselъela!"
 "Jest съ nъ-bъm z Buуъm sprauъela,
 sej съ nъesъm z Buуъm kriеуъla." "
 — — — — —
 (Jen pole so pršle hudiče jen so jû uzielъ).

Ponovno mi jo je 31. marca 1940 narekovala in pela moja nunca Franca Tišlerjeva v Kopriivi na Krasu. Sicer sem jo že julija 1937. čul v Avberu od njene sestre Marije Mihatove (pov. tudi od -0 in 12). Pri tretji sestri (Karlina Šinigoj v Mirnu pri Gorici) sem izvedel prozni pristavek. Naučil jih je oče France Gulič. Ko »ga je imel pod klobukom«, jo je kar sam vrezal, drugače pa so jo resno peli zvečer na ognjišču.

očeta in mater, str. 174). Mimogrede povedano: Zadnje obrežje, dve ribi na suhem: »Lahkoživčeve sanje« (str. 178) in »Fekonja« (str. 226).

Še nekaj: opombe so malček preskope. Potrebovali bi razlage nekaterih manj znanih besedi, tujk, krajevnih ali starinskih oblik: deleč romeno, tuhinje, srajca špenatasta, spraman klobuk, pozavčín, gruntaj morje, perhpogača, lauter kri, šelem, tranča, poloj itd., itd. Nadalje: kam naj se človek obrne, ako bi rad izvedel n. pr., kdaj je Jožko Velikonja zapisal pesem »Mrtva sestra se oglasi« (str. 45) in kdo je ta Jožko Velikonja? Prav tako ne more biti vsakdo poučen, kaj je »Speculum exemplorum«. Od urednika pričakujemo, da že vnaprej ustreže morebitnim radovednežem, čeprav tega ni dolžan storiti. (Tudi samostojno kazalo bi bilo dobrodošlo.)

Za zaključek treba poudariti, da tiči moč in svežost zbirke v obilici doslej neobjavljenih in sploh redko dostopnih tekstov, kar v veliki meri opravičuje prenatrpanost in odtehta iz nje izvirajoče zadrege. Kraj in čas nista primerna za raziskovanje kriterijev, ki so avtorja vodili pri izbiri, a opozarjamo, da bi bil mogel obogatiti naslov »Velesovska nuńica« (str. 188) z zanimivo (samo vsebinsko je dvojček SNP, št. 279) zapadno varianto: »Nuna«. Objavil jo je S. S. s celo vrsto »beneškoslovenskih narodnih pesmi«: »Luč«, Poljudno-znanstveni zbornik. VIII. (Zbral France Bevćk), Trst, 1932, str. 17.

Kar sem v teh vrstah napisal, so le osebne misli. Prepričan sem, da je splošna želja, naj bi »Žalostnim« čimprej sledile »Vesele«, seveda istotako v Glonarjevi priredbi. Milko Ukmar.

Giovanni Papini: Priče trpljenja Gospodovega. Sedem evangeljskih legend. 1940. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Prevedel Vinko Beličić. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Str. 178.

Papini mi je ostal v spominu iz proslule futuristične »Lacerbe«, v kateri je bil vehementen revolucionar, glasnik sovraštva in egoizma, najmočnejša osebnost v Marinettijevem krogu, kateremu se je bil že v svojem razmahu pridružil. Kakor vsi futuristi, je bil tudi on zagrizen bojevnik proti tradiciji, proti pasatizmu. Ob njegovih tedanjih izvajanjih in strupenih izpadih bi človek pričakoval prej vse, kakor da bo čez četrť stoletja — konvertit in pisal — pasatistične legende s katoliško poudarjenim zagovorom. Svetopisemski motivi v leposlovju niso novost — tudi pri nas ne: mladi Pregelj je skoraj pred 40 leti napisal v almanahu »Za resnico« dve legendi iz dni Gospodovega trpljenja, pozneje pa dramo »Azazel«. Omenil sem Pregljevi legendi, ki sta lepi, da pokažem, kako ni nič novega pod soncem, ako konvertit Papini napiše sedem evangeljskih legend: Judež skušan, Sin očetov, Malhovo uho, Cirenejec, Kajfovo maščevanje, Pilatova blaznost in Legendo o velikem rabinu. Vseh sedem legend bi označil kot klasične psihološke študije o Judežu in njegovem boju pred usodno odločitvijo, o razbojniku Barabi in njegovi primitivni želji in nagonu po maščevanju, o Malhovi užaljeni parvenijski častihlepnosti, o kmečkem računanju in vztrajanju v svojem svetu Simona iz Cireneje, o Kajfovem opravičevanju in zagovoru pred Petrom in Janezom, da bi umiril svojo vest, ki mu po obsodbi Jezusa Nazareškega ni dala miru, kakor tudi ne Pilatu, katerega je mučilo vprašanje o resnici,

dokler ga ni spravilo v blaznost in smrt v pregnanstvu. V rabinu pred papežem je zajel Papini nekako kolektivno vest vsega judovstva, ki bi se tudi rado umirilo in preneslo vse žrtve, samo da bi bil v obredih katoliške Cerkve zabrisan spomin na njegovo veliko krivdo. — Kakor ni v motivih nič futurističnega, tako tudi v jeziku, slogu in zgradbi ne diha kake ekstravagantnosti: vse je umerjeno in umirjeno — klasično, skoraj bi rekel evangelijsko preprosto in jasno.

Beličič je napisal knjigi lep in pregleden uvod. Prevod je posrečen, le nekaj malenkosti moti: ...da bi rad rešil Izrael(!) pred nevarnimi sanjami (32), nečimernost, Jezusa nazareškega(!) — na več mestih, drugega (68), namesto potu s krvavimi **curki** (str. 91) bi bilo lepše: s sragami, tudi »brigati« bi se v leposlovju ne smel (str. 114 in drugod). Kako je z zgodovino »aprilskega večera leta 31.« v Kajfovem maščevanju, si ne znam razložiti, ko se dejanje legende godi po Kristusovi smrti. Ali je lapsus v originalu, ali je tiskovna?

Dr. Joža Lovrenčič.

Dr. Andrej Gosar, Socialni nauk Cerkve. Po besedilu papeških okrožnic.
Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1939. Str. 427.

Čeprav že imamo priročne izdaje najvažnejših papeških okrožnic o socialnem vprašanju (Rerum novarum 1931, Quadragesimo anno v ponatisu iz »Časa« 1931, Divini Redemptoris 1937) in sedaj 1940 posebno knjigo dr. Ušeničnika (Naša pota), bodo z veseljem pozdravili Gosarjevo delo vsi, ki se zanimajo za socialna vprašanja. Vsebinsko zaokrožen oris nauka Cerkve o obnovi družbe in o posameznih socialnih vprašanjih bo koristil ne samo onim, ki podrobneje preučujejo posamezne okrožnice, ker imajo sedaj zbrana vsebinsko ustrezajoča mesta tudi iz drugih socialnih okrožnic, ampak tudi praktičnim socialnim delavcem, ki jim bo to delo dobrodošel priročnik za temeljitejšo socialno izobrazbo in vodnik pri reševanju posameznih konkretnih vprašanj.

Dr. Gosar je strnil socialni odnos Cerkve v šest poglavij. V prvem prikaže načelen in praktičen odnos Cerkve do socialnega vprašanja, v drugem govori o nastanku, vzrokih in važnosti modernega socialnega vprašanja, v tretjem pa podaje načelne poglede na krščansko preosnovo družbe in na njene cilje. V poglavju o glavnih socialnih vprašanjih naše dobe in o njihovi rešitvi je zbral iz okrožnic ustrezajoče odstavke o zasebni lastnini in svobodnih dohodkih, o odnosu med delom in kapitalom, o mezdnem razmerju, o organizaciji in vodstvu podjetij, o socialni zaščiti delavcev ter o krščanski dobroti. V zadnjih dveh poglavjih riše pota krščanske družbene reforme ter poda kritiko in obsodbo, ki jo je izrekla Cerkev nad marksističnim socializmom in komunizmom. V sklepnem poglavju pritrdilno odgovarja na vprašanja, ali dopušča ali celo zahteva socialni nauk Cerkve radikalno preosnovo družbenega in še posebej gospodarskega življenja in ali more socialni nauk Cerkve tudi praktično pripomoči do uresničenja vseh potrebnih in koristnih družbenih reform.

Čeprav je Gosarjevo delo kot celota odlično, moram vendar dodati nekaj opomb. Gosar se tudi pri podajanju socialnega nauka Cerkve ni mogel zdržati,

da ne bi podal nekaj svojih misli, ki pri nas ne uživajo splošnega priznanja, ampak jim v polnem obsegu pritrjuje le del slovenskih katoličanov. Značilna v tem pogledu je tudi ocena J. G. v »Času«, kjer naglaša, da »so lep primer treznega gledanja ona mesta, kjer govori Gosar o tem, koliko naj Cerkev razsoja o socialnih in gospodarskih vprašanjih, o korporativizmu, o krščanskem socializmu ter o sodelovanju s komunisti« (navedeno po smislu). J. G. naglaša torej prav tista mesta, kjer so mnenja nekoliko deljena.

Vsakdo bo priznal, da očitek o oklepanju se črk papeških okrožnic, da bi se izmaknili odgovornosti za praktične posledice svojega ravnanja, ni upravičen za one katoličane, ki sprejemajo papeške okrožnice brez pridržkov v zavesti, da more papež s polno pravico trditi s sv. Pavlom o sebi: »*Spiritum sanctum habeo*« in da so njegove besede zato več kot navadno mnenje.

Gosar ponavlja tudi tu kot v delu »Za nov družabni red« svojo misel, »naj se že posamezna večja podjetja korporativno organizirajo, čeprav pripadajo zaposleni delavci različnim poklicem. Vsi ti najrazličnejši ljudje tvorijo torej v obratu in podjetju, ne glede na delo, ki ga kdo od njih opravlja in ne glede na stan, kateremu pripada, eno samo organično skupino« (Za nov družabni red II. 454). »Kljub vsej važnosti stanovskega načela za samoupravno organizacijo podružabljenega gospodarstva v celoti je vendarle gotovo, da morajo vprav na najvažnejših njegovih področjih prevladati v tej ureditvi predvsem drugi, strokovni in gospodarski, ne pa toliko stanovski vidiki« (Za nov družabni red II. 463); drugi katol. sociologi pa so tu mnenja, naj se korporacije organizirajo na podlagi pripadnosti določenemu poklicu (tako A. Ušeničnik: »Korporacije so samoupravne družbe ljudi istega poklica« — Obris socialnega vprašanja, str. 66; Iv. Ahčin: »V korporativnem sistemu so vsi poedinci istega poklica in stanu organizirani v skupen corpus (corps = korporacija — »Čas«, 1. XXXIV, št. 3—4, str. 114; dr. Žebot: »Kot 'korporativizem' bi mogli na široko označiti splošni zgodovinski pojav organiziranih poklicnih skupin z večjim ali manjšim vplivom na družbeno življenje« — Korporativno narodno gospodarstvo str. 19; francoski socialni delavci so se zedinili na naslednjo opredelitev korporacij: »Je ustanova uradnega in javnega telesa, ki je vez med zasebnimi podjetji in državo z nalogo, da skrbi za javno blaginjo v okviru določenega poklica (profesije)« — *Chronique sociale de France*, 1935, str. 481). Zato mislim, da bi moral Gosar podati tudi to mnenje, ker je s socialnim naukom Cerkve vsaj toliko v skladu kot Gosarjevo. In to toliko bolj, ker govori *Quadragesimo anno* izrečno o »socialnih pravilih« in o tistih, »ki izvršujejo isto obrt ali imajo isti poklic« (*Quadragesimo anno* 83).

Prav po nepotrebnem obnavlja Gosar polemiko o krščanskem socializmu. Menim, da je A. Ušeničnik dovolj jasno napisal v »Straži v viharju« (I. III., št. 16): »Papež ni torej naravnost obsodil besede, ampak stvar: nihče ne more biti obenem dober katoličan in pravi socialist. Ali pa se more tako imenovati? Če naj bodo besede značice pojmov, kar zahteva logika, tedaj ne. Če ne moreš biti obenem katoličan in socialist, se tudi nikar tako ne imenuj!« Zato nima nobenega smisla govoriti o krščanskem socializmu v drugačem, krščanskim socialnim načelom povsem ustrežajočem smislu.

Tudi o sodelovanju s komunisti smo se pri nas že dovolj prerekali in kakor kaže, se še bomo, vendar naša revija za to ni primerno mesto. Vsekakor pa je Gosar preveč izvajal iz dejstva, da govori papež vedno le o sodelovanju s komunizmom, ne pa s komunisti.

Na očitke, ki jih je Gosar navedel A. Ušeničniku, je Ušeničnik odgovoril v »Mladih borcih« (l. IV., št. 29).

Glede oblike bi pripomnil, da moti to, da je le preveč razprtega tiska, ki postaja tako nepregleden. Boljše bi tudi bilo, če bi bilo besedilo okrožnice v drugačnem tisku (n. pr. ležeči tisk). Nadalje ne vidim razloga, zakaj bi se v slovenskih delih izogibali črke č, kadar uporabljamo abecedo za naštevaje (str. 130). V splošnem in v celoti pa pomeni delo v našem socialnem slovstvu prijetno dopolnilo dosedanje slovenske socialne literature. Rudolf Čuješ.

Okrožnica Pija XI. Quadragesimo anno. O obnovi družabnega reda. Prevedel in razložil dr. Aleš Ušeničnik, Naša pot XXI. 1940.

Namen Kristusove ustanove sv. Cerkve je, da vodi ljudi k njihovemu končnemu namenu, k blaženstvu v Bogu. Ta naloga je povsem svojstvena naloga Cerkve, ki ima za izvrševanje te naloge tudi vsa potrebna sredstva. V dosego tega namena daje predpise in zapovedi, ki so za vernike obvezne, in deli zakramente in milosti.

Toda človekovo ravnanje obsega tudi mnogo stvari, ki se neposredno ne nanašajo na njegov končni namen. Tukaj prepušča Cerkev človeku svobodo, dokler ravna tako, da svojega končnega namena ne izpostavlja v nevarnost. Teoretično je možno postaviti povsem določno mejo med delokrogom, ki je svojski Cerkvi, in med onim, kjer prepušča Cerkev človeku svobodo. To mejo je papež tudi sam točno označil v okrožnici Quadragesimo anno, kjer pravi: »A nikakor se ne more odreči (Cerkev) od Boga ji izročeni službi, da avtoritativno sodi, ne o tehničnih rečeh, za kar nima ne primernih sredstev in sploh ne poslanstva, pač pa o vseh tistih vprašanjih, ki se nanašajo na nramnost in nje pravec. Glede tega je Nam izročen zaklad resnice in nad vse resnobna naloga, da nramni zakon objavljamo, razlagamo in tudi, bodi prilično ali neprilično, z opomini naglašamo. Le-to je podvrglo in podredilo socialni red in tudi gospodarske zadeve Naši vrhovni sodbi.« (41) Praktično pa je pravo mero vedno zadeti mnogo težje. Tudi med katoličani se dobe nekateri, ki žele, da bi jim dala Cerkev kar najbolj podrobno izdelan načrt za novo ureditev družbe, dočim skušajo drugi obseg cerkvenih izjav kar najbolj zožiti.

Kljub vsem tem težavam pa se papeži nikdar niso obotavljali vedno ob pravem času zastaviti svoje odrešilne besede. Tako je papež Leon XIII. izdal l. 1891 okrožnico Rerum novarum o položaju delavcev, ki je bila tako pomembna, da je postala magna charta delavcev, in tako je tudi Pij XI. sredi iskanja oblik nove ureditve človeške družbe pokazal pot do resnične, trajne in boljše ureditve človeške družbe v okrožnici Quadragesimo anno.

Sloenci smo že prav kmalu dobili prvi prevod te okrožnice. Prevedel jo je dr. Ušeničnik v Času (1931); izšla je tudi v posebnem odtisu z 22 stranmi avtorjevih opomb. Ker pa silijo razmere današnji doraščajoči rod, da se vse

bolj živo zanima za pereča socialna in gospodarska vprašanja, se je začutila močna potreba po novi in priročnejši izdaji okrožnice, ki bi bila opremljena tudi z obsežnejšim komentarjem in bi navajala tudi slovnstvo za nadaljnji študij.

Tej potrebi sta skušala odpomoči dr. A. Ušeničnik in pa založnica Naših poti. Tako smo dobili v prikupni obliki nekoliko izboljšan prvotni prevod okrožnice, ki ga je U. opremil še z izčrpnim komentarjem. V komentarju je zbranih mnogo zanimivih in tehtnih misli; v njem zasledimo tudi nekaj večjih odstavkov, tako točno navedbo socialnih okrožnic Leona XIII., ki jih je izdal pred Rn, obsežnejše odstavke o strokovnih organizacijah, o kapitalu, o marksizmu, o družinskih plačah, o stavki, o korporaciji ter o krščanskem socializmu.

Tudi nova izdaja okrožnice je urejena kot okrožnica sama v posamezne večje dele: v uvod; v prvi del, ki opisuje dobrote, ki so potekle iz okrožnice Rn; v drugi del, ki prinaša avtoritativna pojasnila in dopolnila te okrožnice (tu so rešena vprašanja o cerkveni oblasti razsojati v socialnih in gospodarskih vprašanjih, o zasebni lastnini, o odnosu med delom in kapitalom, o odrešitvi proletarcev, o pravičnih plačah) in zahtevo po preosnovi družbenih ustanov v smislu korporativizma; in v tretji del, ki opisuje velike spremembe, ki so se dogodile, odkar je Leon XIII. izdal svojo znamenito okrožnico. V tem delu je tudi papeževa obsodba krščanskega socializma. Poudarek tega dela pa je vsekakor jasno postavljena ugotovitev, da je zaman vse obnavljalno delo, če ga ne bomo zgradili na obnovi človekove nravi. Najprej mora postati človek boljši, potem bodo postale boljše tudi človekove ustanove.

Prevod se od prvega le malo razlikuje. Med drugim je izraz »korporacije« v naslovu k 81. odstavku okrožnice nadomestil nov izraz »stanovi«; tudi v komentar je U. vpletel in razširil misli, ki jih je podal že v svojem prvem komentarju k prvemu prevodu okrožnice.

Ob prebiranju novega prevoda se mi je vzbudilo nekaj želja in opomb, ki jih tukaj navajam.

Pri navajanju slovnstva (str. 43/44) bi bilo želeti, da bi bile navedene tudi letnice in kraji, kjer so dela izšla. Trditev, da je za proletarce bistvena značilnost brezdomnost (str. 117), se mi zdi nekoliko pretirana. Saj bi potem morali velik del prebivalstva šteti po tem znaku med proletarce in tudi ne bi bilo izgledov, da proletarce odrešimo; danes si je namreč komaj mogoče zamisliti, da bi se mogel uresničiti ideal, da bi imel vsak delavec svoj lasten dom. Ko govori U. na str. 148 o »organičnem« pojmovanju države, mislim, da bi bilo potrebno tukaj vsaj na kratko omeniti stališče, kakor ga je jasno očrtal v Sociologiji. Danes namreč zopet prevladujejo sile, ki pospešujejo kar največjo podreditev posameznika družbi. Zato je prav, da vedno, kadar poudarjamo proti atomističnemu individualističnemu pojmovanju družbe analogije z organizmom, obenem vedno tudi izrečno opozorimo na nevarnosti organicističnega pojmovanja družbe, ki jemlje posamezniku njegovo lastno osebno vrednost in ga popolnoma podreja družbi. Trditev, da je italijanska Carta del lavoro zakon (str. 169), ni povsem točna. Po razsodbi delovnega sodišča v Trstu z dne 18. XI. 1936 je namreč C. d. l »osnovno politični akt,

program za bodočo zakonodajo, toda ni državni zakon; zato se načela, ki jih vsebuje, ne morejo smatrati kot splošna pravna načela, ker so ta prave zakonske norme, molče vsebovane v pravnem sestavu, in jih je treba iskati izključno v pozitivno pravnem redu» (navedeno po dr. Žebotu: Korporativno narodno gospodarstvo, str. 72/73). Prav tako ni točno, da rešuje država spore (str. 175). Za reševanje teh sporov so določena »delovna sodišča«, ki so odseki poedinah apelacijskih sodišč. Sodijo v zboru 5 članov; od teh so 3 redni apelacijski sodniki, 2 pa izvedenca v vprašanih proizvodnje in dela, ki pa morata imeti vseučiliško diplomu. Proti razsodbi tega sodišča so dopustna redna pravna sredstva (prim: dr. Žebot, n. n. m. str. 121). Pri navajanju na str. 176. bi bilo vsekakor treba omeniti tudi ekonome. U. uvršča sicer ekonomsko vedo v sociologijo, vendar jo bo že treba priznati kot samostojno znanstveno panogo. Nadalje bi opomnil, da je naslov v opombi na str. 10. le nekoliko presplošen in zato načelno morda kdaj tudi neupravičen. Glasi se: »Kdor nauke okrožnice odklanja, smrtno greši.« Upravičena se mi zdi stilizacija, kakor jo navaja besedilo komentarja, da namreč smrtno greši, kdor nauke okrožnice »prezirljivo odklanja«. Sicer priznam, da pripada sodba o tem moralistom, ne pa laikom, toda sklicujem se na sestavek dr. A. Odarja o veljavi cerkvenih odlokov, ki je izšel v isti zbirki (N. P. III), kjer pravi: »Če pa imam resne in utemeljene pomisleke proti okrožnici, take namreč, ki jih cerkveno učiteljstvo ni upoštevalo ali po mojem mnenju vsaj zadostno ne, morem te pomisleke sporočiti cerkveni oblasti, a privatno in dostojno. Če pa so bili o kakem prepornem vprašanju, kot n. pr. o vrednosti dela, razlogi za in proti, Cerkev pa je potem vprašanje rešila, se seveda moram ukloniti cerkveni rešitvi, zakaj papeške okrožnice, da zopet omenim, ne gre istovetiti avtoriteti takega avtorja ali knjige. Če pa sem zadevo dalje premišljeval in sem uverjen, da se Cerkev moti, me seveda nihče ne more siliti, da bi se po notranje uklonil temu, kar imam za zmoto. Na zunaj bom v takem skrajno izrednem primeru zaradi spoštovanja do cerkvene avtoritete molčal...« (Naša pot III., str. 15.)

Ker je delo namenjeno predvsem dijaštvu, bi bilo še zlasti treba skrbno upoštevati določbe novega pravopisa. Večkrat se ponavljajo: zaželjen (prav: zaželen), obe struji sta udarili ena na drugo (prav: druga na drugo), kakorkoli (prav: kakor koli), takozvan in takoimenovan (prav: tako zvan in tako imenovan), 4. skl. ednine os. zaimka srednjega spola je ga, ne pa je (na str. 162., vrsta 19., »ki je ravna«, namesto »ki ga ravna«) itd. Pri navajanju moti tudi nekoliko to, da vrstice v komentarju niso popolnoma vzporedne v obeh stolpičih.

Toda to so malenkosti, ki vrednosti dela ne morejo zmanjšati. Kdor se ne bo zadovoljil samo z Gosarjevim Socialnim naukom Cerkev, kjer so vsebinsko združene okrožnice Rerum novarum, Quadragesimo anno in pa Divini Redemptoris, ampak se bo hotel še bolj poglobiti v preučevanje okrožnic, zlasti Qu. a., mu bo ta knjižica odlično služila.

Prihodnje leto bo poteklo deset let, odkar imamo to veliko okrožnico. Mislim, da ne bi bilo napačno, če bi nam za to obletnico, ki ne bo smela tako mimo nas, preskrbela Leonova družba izčrpen seznam vseh domačih in

važnejših ter dostopnih tujih, na krščanskem svetovnem nazoru temelječih socialno filozofskih, socioloških, gospodarskih in socialno političnih knjig, brošur in razprav v revijah.

Rudolf Čuješ.

G. Trinko: Storia politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia. Istituto delle edizioni accademiche, Udine. Tipografia D. Del Bianco e Figlio. Udine 1940 — XVIII. Str. 156. Cena broš. 20 lir.

Izza beograjskega sporazuma prihaja prijateljsko razmerje med Jugoslavijo in Italijo vedno bolj do veljave, kar se kaže v političnih, gospodarskih in končno tudi v kulturnih odnošajih. Glede teh moremo reči, da se je prav v zadnjih letih v Italiji mnogo storilo. Pomislimo le na Istituto orientale v Rimu in na njegove edicije, na slavistične stolice v raznih univerzitetnih mestih, zlasti v Padovi, na razstavo italijanske knjige, na razstavo slik, na številne prevode iz našega leposlovja, v katerega se vživljajo prof. Urbanaz, Cronia, Maver, Salvini itd., pri čemer tudi ne smemo pozabiti na institute, ustanovljene v zadnjem času, da bi posredovali kulturno zbližanje in nas uvajali v vekovno snovanje italijanskega duha. Kakor se mlajši italijanski rod zanima za naše kulturne prilike, so mu le še oddaljene in jih ne more prikazati v vsej njihovi organski rasti, za kar je pač treba dolgega časa in študija. Nestor slavističnega znanja v Italiji je pa naš msgr. Ivan Trinko, profesor v Vidmu, beneški Slovenec, ki že nad pol stoletja zasleduje naša kulturna pota in jih motri kot vsestransko prodiren duh, saj je pesnik, pisatelj, zgodovinar, filozof in še slikar in glasbenik. Kje je že čas, ko je prevajal Prešerna, Stritarja, Gogolja itd.! Če kdo, potem je bil Trinko najbolj poklican, da razgrne in pokaže svojim sodržavljanom sliko kulturne Jugoslavije »v prepričanju, da opravlja dobro delo, k čemur so ga opogumili dobri odnošaji prijateljstva med Italijo in Jugoslavijo in ker je prav, da se prijatelji spoznajo v vsakem pogledu« (str. 7), ko se doslej niso. Čeprav so v zadnjem času »parecchi studiosi italiani« se začeli hvalevredno zanimati za južnoslovanske jezike in njihovo moderno, vendar še nimajo dela, ki bi zajelo vse kulturno življenje jugoslovanskih sosedov, »često slabo prikazanih in po krivici omalovaževanih«, pravi avtor v uvodu, v katerem označuje svoje delo kot »skromen poizkus«, ki naj nas postavi v lepšo luč in naj bo droben prispevek k poglobitvi prijateljstva med obema narodoma.

Razpored obravnave snovi je Trinko podal že v naslovu. Najprej obdela politično zgodovino vseh treh jugoslovanskih narodov, in sicer tako, da prvo v uvodu v strnjeni obliki pokaže najstarejšo skupnost Slovanov, njihovo grupacijo po preseljevanju in njihovo posebnost združnega življenja z edinstvenim obredom slovenskega ustoličevanja na Gosposvetskem polju. (Prenotazioni storiche, str. 11—14.) Preden preide pisatelj k zgodovini Srbov in Hrvatov, pokaže v lapidarno stisnjenem sestavku (str. 17—18), da so bili Srbi in Hrvati enota, ki se je začela cepiti v zgodovinskem času ne zaradi različnosti jezika, ampak zaradi različnosti teritorija, k čemur se je pozneje pridružila še politična in verska orientacija. Temu sestavku sledi zgodovina Hrvatske (Storia della Croazia str. 21—40), in sicer od priselitve z označbo prvih političnih tvorb preko Ljudevita Posavskega in vdora Frankov ter sledečih hrvat-

skih narodnih kraljev z vsemi njihovimi odnošaji do Bizanca in Benetk pa od Kolomana, ko se je 1102 usoda Hrvatske navezala na Ogrsko, preko kraljev raznih rodov in preko turških bojev in junaških banov do pragmatične sankcije, do ilirizma in Jelačića in gibanj zadnjega stoletja vse do zedinjenja.

Prav tako jedrnato, a kljub temu izčrpno je podana zgodovina Srbije (*Storia della Serbia*) na straneh 41—52. Človek se kar čudi, kako je mogel avtor tako pregledno povezati vso zamotano prepletenost zgodovinskih dogajanj od razvoja prvih žup in prvih županov (Višeslav, Radoslav, Prosigoj in Vlastimir) v Raši preko Mutimira (863—891), Petra Gojnikovića (892—917), Pavla Branovića (917—920) do Zaharija Pribisavljevića (920—924), pod katerim je prišla Srbija v oblast bolgarskega carja Simeona, nakar je obnovil Časlav Klonimirović (931—960) samostojnost svoje zemlje in ji pridružil še Zeto, Bosno, Neretvo, Zahumlje in Trebinje in razširil na severu svojo oblast do Donave in Save. V bojih z Madžari je Časlav padel in njegova Srbija je prišla pod Bizanc, dokler se ni začelo spet novo življenje pod Štefanom Vojislavom (1034—1050) in njegovim sinom Mihaelom (1050—1081), ki je znova priznal bizantinsko nadoblast, da je ohranil očetovo dediščino in jo ustalil ter dobil od papeža Gregorja VII. kraljevo krono, nakar je bila ustanovljena še barska škofija za vse srbsko ozemlje od Cetinje in Save do Bojane in Drine. Nato vidimo, kako je pod Mihaelovim sinom Bodinom (1081—1101) država začela hirati, dokler ni pod Štefanom Nemanjo (1168—1196), kraljem vseh Srbov, vstala v novo slavo, ki je rastla pod njegovimi nasledniki Nemanjići do srednjeveške velesile Dušana Silnega (1331—1355), ki se je leta 1346. kronal za carja Srbov in Grkov in sanjal o prestolnici v Bizancu, kar bi bil dosegel, ako bi ga ne bila prehitela smrt. Sin Uroš (1355—1371) ni imel očetove sile, da bi vzdržal veličino podedovane države, ki so jo rahljale notranje razprtije in ji je grozil nov sovražnik — Turek, s katerim so se prvič srečali in udarili l. 1371. Po Uroševi smrti je država razpadla v posamezne državice, ki jih je skušal povezati in združiti knez Lazar (1371—1389), kar je dosegel s skupnim udarom proti Turkom na Kosovem polju na Vidov dan 1389, a je sam padel in je bila srbska vojska poražena. Lazarjevi trije nasledniki so morali priznati turško nadoblast, dokler ni končno 1459 postala Srbija prava turška provinca. Trinko ne pozabi povedati ob Kosovem polju podrobnosti in daljnosežnosti te bitke in pove celo, kako smo ob 550 letnici (28. junija 1939) obhajali spomin nanjo, ko se je zbralo 100.000 udeležencev na Kosovem in je govoril general Nedić »un importante ed assai significativo discorso«. Nato govori avtor o preselitvi Srbov v Vojvodino, o hajdukih v Srbiji, o osvobodilnih bojih pod Karadjordjem in razvojem Srbije v 19. stoletju vse do naših dni.

Tudi slovensko zgodovino (*Storia degli Sloveni*) nam razgrne pisatelj v enakem obsegu (str. 53—64), prikazujoč naše ozemlje in prihod Slovencev v 6. stoletju, njihovo razširjenost, državo kralja Sama (623—658), koroške vojvode in njihove odnose z Bavarci, Karla Velikega, Pribina in Koclja, posamezne vojvodine in grofije in njihov prevzem po Habsburžanih, Celjane, turške vpade, kmečke punte, reformacijo s Trubarjem, dobo centralizacije in absolutizma, Napoleonovo Ilirijo z narodno prebujo in političnim življenjem izza 1848 s slovenskim in ljubljanskim jugoslovanskim programom (1870) vse

do majniške deklaracije pod Krekovim in Koroščevim vodstvom do uresničenja vekovnih teženj v Jugoslaviji.

V posebnem poglavju (str. 65—72) je podal pisatelj še zgodovino Črne gore — Cenni storici sul Montenegro, nakar sledi pregled srbskohrvatske in slovenske književnosti (*Letteratura serbo-croata e slovena*). Uvodoma pokaže najprej na starocerkvenoslovansko književnost, nakar ugotovi, kako sta se paralelno s političnim življenjem razvijali dve ločeni književnosti — srbsko-hrvatska in slovenska. Te opredelitve se nato v pregledu pisatelj drži, čeprav bi bilo bolje, ako bi srbsko in hrvatsko ločeno podajal. Od nastopa sv. Save (Rastka Nemanje) in glagoljaške hrvatske književnosti preide k cvetoči dalmatinsko-dubrovniški z označbo vseh njenih predstavnikov, nakar se pomudi ob Petru Zrinjskem in Frankopanu, Vitezoviću, Belostencu in Habeliću, se vrne potem spet k Dalmatincem, katerih dolgo vrsto zaključuje z A. Kačićem-Miošićem, da nam predstavi nato še bosanske in slavonske pisce 18. stoletja, nakar prikaže vojvodinska prizadevanja »slavenoruske književnosti«, iz katere je izšel prosvetljenec Dositej Obradović. Za njim začne srbsko romantiko z osebnostjo in delom Vuka Karadžića in z vsemi pomembnimi in manj pomembnimi pesniki, pripovedniki in znanstveniki njegove dobe in še čez. Nato obdela hrvatski ilirizem, ki preide k Šenoi in drugim hrvatskim romantikom in preko »akademikov« v realizem in naturalizem z njegovimi predstavniki na Hrvatskem do predvojne moderne. Prav tako natančno, ne da bi opustil kako še tako nepomembno ime v kateri koli stroki književnega dela, govori tudi o srbskem realizmu in moderni, nakar konča svoj književni pregled s prikazom srbskohrvatske narodne pesmi.

Kakor v književnosti je Trinko doma tudi v drugih panogah, zato je mogel prikazati tudi srbskohrvatsko umetnost (*Arte serbo-croata*), in sicer glasbo (*Musica*) na straneh 101—106. Pozna Kocha-Kuhaća, ki je zbral nad 4000 narodnih napevov, pozna prve dalmatinske glasbenike iz 15. in sledečih stoletij, pozna Lisinskega in Livadića, Zajca, Jenka in Vilharja in vse mlajše pri Hrvatih do Dobronića, pri Srbih pa od Stankovića do Mokranjca in Manojlovića. — Nato sledi pregled slikarstva (*Pittura*, str. 107—111) od srbskih srednjeveških fresk in raznih mojstrov iz 14. stoletja, ki so delali doma, v Italiji, na Dunaju, v Rusiji ali kje drugje in jih je dolga vrsta vse do imen, kot so Bukovac, Medović, Iveković, Čikoš, Tišov, Črnčić, Krizman, Rački, Rašica itd. — Da bi bil kulturni pregled popoln, poda še sliko stavbarstva in kiparstva (*Architettura e scultura*, str. 112—116), začeni spet s srednjeveškimi srbskimi manastiri in zadužbinami, nakar nam od 13. stoletja dalje (mojster Radovan s stolnico v Trogiru!) predstavi dalmatinske arhitekta in kiparje, ki jih je tudi lepa vrsta, potem pa zaključi z Rendićem, Frangešem, Valdecem, Meštrovićem, Jovanovićem, Ubavkićem, Rosandićem in Ješkovićem, navajajoč nekatera njihova dela in označujoč njihovo vrednost in tehniko.

Ob tako podrobnem poznanju srbskohrvatske kulturne zgodovine, ki ga je msgr. Trinko v teh svojih pregledih pokazal, se ne bomo čudili, da pozna tudi našo kulturno preteklost in sedanost do potankosti. Našo književnost (*Letteratura degli Sloveni*, str. 117—138) je obdelal od brižinskih spomenikov prav do naših dni s predstavniki najmlajših, pri čemer je upošteval vse vrste

književnega dela, vse književne družbe in glasila, tako da takega strnjenega pregleda niti sami nimamo. — Prav tako vesten je avtor ob prikazu slovenske umetnosti (*Arte slovena*), ko govori o naši glasbi (*Musica*, str. 141—146), poudarjajoč, da smo glasbo vedno gojili in da so že zgodaj slovenski glasbeniki sloveli, kakor Jurij Sladkonja, Gallus-Petelin v 16. stoletju, v 17. stoletju pa Izak Poschius s svojimi *Cantiones sacrae*, izdanimi v Nürnbergu, in še s posvetnimi skladbami, in p. Dolar. Iz naslednjega stoletja omenja Mihevca in Zupana ter ne pozabi omeniti ljubljanske Filharmonije iz leta 1701. Govoreč o 19. stoletju, omenja posebej našo ljubezen do petja (narodna pesem), ustanavljanje pevskih društev in označi nato naše skladatelje od Gašparja in Kamila Maška, Fleišmana, Vilharja, G. in B. Ipavca in vse po vrsti do Novih akordov in dalje do Kogoja, Ravnika in Pavčiča, nakar obdela še cerkveno glasbo od Riharja do Premrla in Kimovca. — Tudi naše slikarstvo (*Pittura*, str. 147—154) je lepo prikazano od najstarejše dobe gotških fresk Joannesa Aquile in Joannesa de Laybaco preko Janzila, Planerja in Knapiča in Valvazorjevih sotrudnikov preide k mojstrom 18. in 19. stol. in do naših impresionistov in ekspresionistov, omenjajoč tudi, da imamo dobre umetnostne kritike, med katerimi se zlasti odlikuje F. Stele. — Zadnji dve strani (155—156) je posvetil avtor našemu kiparstvu (*Scultura*), ki da ima tudi »nekaj pomembnih imen v preteklosti«, med katerimi srečujemo v 18. stoletju A. Novatina, Misleja, Gabra, Šterleta, v 19. stoletju pa Tomca, Tomana, Šubica, Murnika, Vurnika, Fr. S. Zajca, nakar sledijo Iv. Zajec, Vrbanija, Bernekar, Repič, Progar, Gangl, Peruzzi itd. in še naši arhitekti, katerih vrsto zaključuje mojster Plečnik, »lubianese di fama europea«.

Vse to podaja Trinkova *Storia della Jugoslavia*, kateri ne bi mogel drugega oporekati, kakor v italijanščini za naše uho čudno zveneča krstna imena — priimki so pravi, kolikor ni kake tiskovne pomote; sicer pa moramo biti vsi hvaležni avtorju za to krasno delo, ki bi ga morali dobiti tudi v slovenskem prevodu, v katerem bi mogoče še to ali ono mesto izpopolnili.

Dr. Joža Lovrenčič.

Fran Erjavec, Slovenija in Slovenci. V Ljubljani 1940. Založila Slovenska Straža. Str. 96.

Znani slovenski publicist Fran Erjavec je že pred sedemnajstimi leti napisal podobno knjigo z naslovom *Slovenci*. Tista je bila prevedena tudi na češki, srbski, francoski in italijanski jezik. Sedaj nam je pisatelj še enkrat napisal podobno delo, a bolj v poljudnem slogu in potemtakem namenjeno širšim slovenskim množicam. Če je že prva knjiga o Slovencih imela velik pomen, ima pričujoča še mnogo večjega, kajti prav v današnjih razrvanih dneh, ko se majejo temelji sožitja evropskih narodov, je tako delo še dvakrat pomembno, ker dokumentira življenje in visoko kulturno delo enega izmed najmanjših narodov v družini evropskih narodov in držav. Pisatelj nam namreč na izredno poljuden način prikazuje našo prelepo zemljo in naš narod prav z vseh strani, čeprav je treba poudariti to pomanjkljivost knjižice, da so zaradi njenega preskopo odmerjenega obsega nekatera poglavja iz etnologije, zemljepisa kakor tudi zgodovine prepovršno obdelana. Vendarle pa vsakdo utegne iz nje spoznati v glavnem vse naše žitje in bitje. Knjižico

priporočamo še posebno zato, ker z vsake njene strani diha naš slovenski duh in naša trdna volja do svobodnega življenja v skupni državni združitvi z brati Hrvati in Srbi v veliki in samostojni Jugoslaviji. Knjiga Slovenci in Slovenija izpoveduje naš slovenski življenjski optimizem v prepričanju, da je na svetu še pravica tudi za male narode. — Knjigi je dodan zemljevid slovenskega ozemlja nekdanj in sedaj, na njegovi zadnji strani so tiskani podatki iz naše zgodovine. Knjigo samo pa krasi slike naših najodličnejših kulturnih delavcev, vmes se pa prepletajo še nekateri zemljevidi in načrti, delo ing. arh. D. Blaganja, da pojasnjujejo besedilo. Fr. Jesenovec.

Redne knjige Matice Hrvatske za l. 1939.

Josip Horvat, Kultura Hrvata kroz 1000 godina. Zagreb 1939, II. izdaja, str. XVI+672+8 barvanih prilog. Vel. 8°.

Zagrebska založba »Binoza-Svjetski pisci« (Ante Velzek) je pred kratkim poslala v svet že drugo izdajo reprezentativnega Horvatovega dela »Kultura Hrvata kroz 1000 godina.« Ker je to monumentalno delo nastalo iz istih pobud kot že imenovana Karamanova in Lorkovičeva knjiga, se mi zdi najprimernejše, da kar tukaj o njem spregovorim, da si je med njimi tudi mnogo razlike. Horvat sam priznava, da knjiga nima znanstvenih pretenzij, marveč je napisana v informacijo čim širšemu krogu bralcev. Samo po sebi je razumljivo, da publicist ne more obseči tega naravnost enciklopedičnega gradiva, ki vsak dan narašča in potrebuje še mnogo pojasnil in osvetlitev. Zato mu ni ostalo drugega, kot da se nasloni na monografije v posameznih vprašanjih in posamezne misli priznanih zgodovinarjev, kar je tudi storil.

Za uvod v ta poljuden pregled znamenitih del hrv. naroda je Horvat porabil znano Nazorovo pesem iz zbirke »Hrvatski kraljevi«, kjer pesnik izredno lepo in pošteno pove, da Hrvatje in Slovani sploh niso bili niti go-lobje niti jagnjeta, niti sužnji niti heroji, marveč samo ljudje, ljudje z vsemi dobrimi in slabimi človeškimi lastnostmi.

Nato razpravlja pisatelj v 31 poglavjih o vseh manifestacijah duhovne in materialne kulture ter o življenjski moči hrvatskega naroda, kakor se je razodevala vseh 12 stoletij, odkar so se naselili na svojem današnjem ozemlju. Po besedah Paula Valeryja, da je zgodovina najnevarnejši produkt, kar jih je ustvarila duhovna kemija, ker zgodovina drži odprte stare narodne rane, zbira avtor kakršno koli sled hrvaškega življenja v zgodovini in spremlja vse vrenje in valovanje, dviganje in padanje naroda. Hrvatski narod je doživel mnogo svetlih in temnih dob in celo katastrofalnih nezgod, občutil različne družabne, verske in kulturne tokove in vplive, ki so spreminjali in oblikovali njegovo življenje, toda misel hrv. narodnega prava in državnosti ni nikoli popolnoma zamrla, marveč se je ohranila — vsaj pri posameznikih — skozi vse politične in družabne viharje.

Horvat je, kakor smo že rekli, črpal iz del znanih zgodovinarjev in zato odgovornost za posamezne sodbe in trditve deloma tudi nanje preložil; sam pa je odgovoren, če pri nekaterih vprašanjih ni porabil najboljših in najnovejših znanstvenih ugotovitev. Tako je zašlo več netočnosti v poglavje o

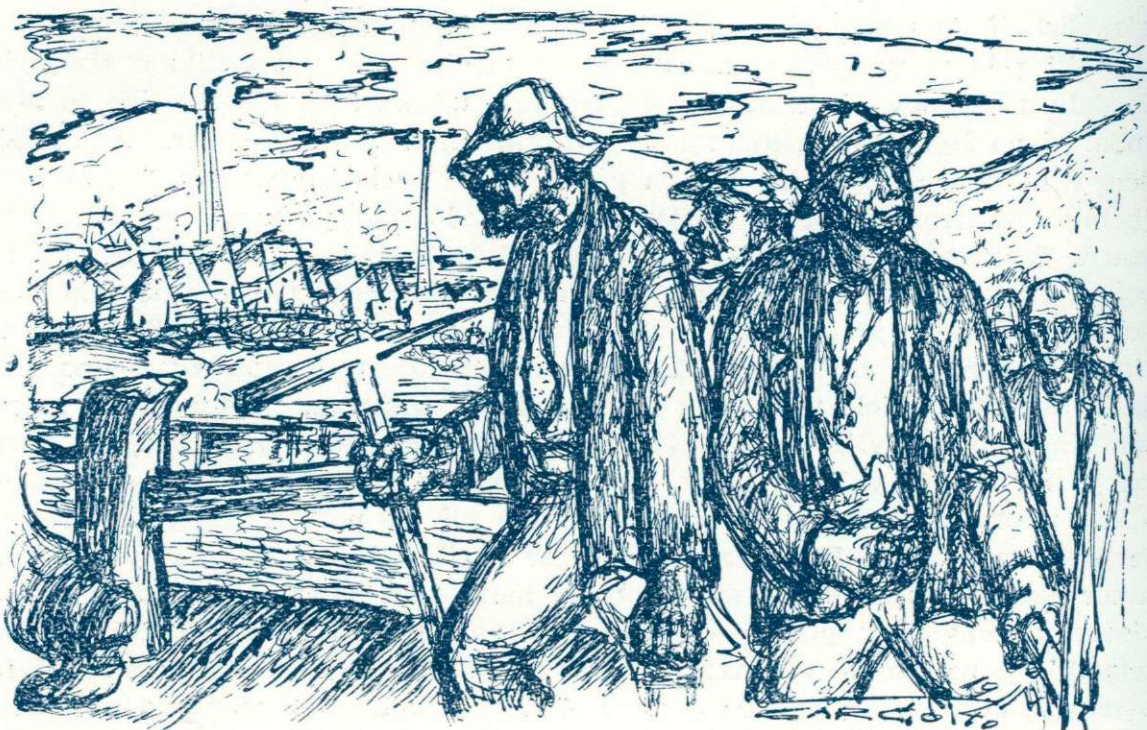
glagolici, ki je postala hrv. narodni črkopis in o kateri avtor ob vsaki priložnosti zelo vneto govori; napake so se vrinile tudi v poročilo o življenju in delu sv. bratov Cirila in Metoda. Ne drži, da sta Žitji Konstantina in Metoda, ki po Horvatovem mnenju ne vzdržita kritične analize (str. 73), nastali šele v 14. stol, »pet stotina godina poslije smrti svete braće« (str. 71), marveč je bilo ŽK napisano še za življenja sv. Metoda, ŽM pa kmalu po Metodovi smrti. Rokopise obeh Žitij imamo pač šele iz 15. stol., še starejši pa so rokopisi okrajšanih posnetkov ŽK in ŽM. Netočno in nevredno tako ne-sebičnih misijonarjev je, da bi sveta brata kot duhovnika služila v bizantinski diplomatski službi (str. 71.). To nam potrjuje tudi sama zgodovina, ker je bil sv. Metod šele v začetku l. 868 v Rimu posvečen za duhovnika in po tem času ni opravljal nobene bizantinske diplomatske službe več, sv. Ciril pa je 14. II. 869 v Rimu umrl. Tudi ni mogoče trditi, da je bil sv. Metod »lični učenik Fotijev«, ker nam ŽM o tem nič ne poroča. Enako nevzdržna je hipoteza prof. B. Poparića, h kateri se nagiba Horvat, češ da sv. Ciril ni avtor glagolice, marveč da sta sv. brata morala od nekoga dobiti že dovršen slovanski prevod sv. pisma — dobila sta ga od Hrvatov (str. 74)! Na takšnih temeljih je nevzdržno vse nadaljnje patetično sklepanje o stoletni starosti in o narodnostni vlogi glagolice (str. 75—76), ko vendar vsa resna znanost priznava, da so šele Metodovi učenci po l. 885 prinesli slovansko bogoslužje in slovanske knjige v Hrvatsko primorje, glagolica pa je v hrv. kraljestvu živela samo vzporedno z latinico, kakor priznava tudi Horvat na 85. strani svoje knjige. Po mnenju dr. Karamana (poglavje »Gregor Ninski in glagolica« v zgoraj ocenjeni knjigi) niti hrvatski narodni vladarji niso dajali glagolici nobene prednosti pred latinico! Pretirana je dalje trditev (str. 231), češ da je bil v srednjem veku narod toliko pismen, da je čital glagolske knjige, ki so bile potemtakem last naroda, ne pa samo družabne elite; saj vendar vemo, da se niti mnogi pripadniki »družabne elite« niso znali pošteno podpisati, pa naj bi narod čital v težki glagolici pisane knjige, ki so mu poleg drugega bile nedosegljive tudi zaradi tega, ker jih je bilo premalo in ker so bile preprostemu človeku absolutno predrage. Sam Horvat priznava (str. 232 in 237), da je bila knjiga »najveća pokretna dragocenost, cijeli jedan imutak stoje te pisane knjige«.

Posebno vrednost daje Horvatovi knjigi 192 strani priloženih podob v bakrotisku in 8 barvanih podob. To je že skoraj cel katalog, ki nudi pregled dragocenega bogastva, ki ga je ustvaril hrv. narodni genij. Slike lepo dopolnjujejo besedilo.

Knjiga je pisana v gladkem in prijetnem esejističnem slogu, motijo le nekatere samovoljne oblike in slovnične napake (nepravilno sklanjanje svojilnih zaimkov njegov, njihov, njen, njezin ter pridevnikov na -ev, -ov, -in, raba akuzativa pri pasivu s povratnim glagolom), netočna navedba nekaterih slik.

Kljub naštetim pomanjkljivostim, ki jih nevešče oko niti opazilo ne bo, bo knjiga lepo služila svojemu namenu in bo pri Hrvatih poglobljala znanje in utrjevala ljubezen do narodne preteklosti, pri drugih pa bo budila spoštovanje do hrv. kulture.

Gregorič Joža. (Dalje.)

Zapiski

III. Umetnostni teden v Mariboru.

III. Umetnostni teden mariborskega Umetniškega kluba se je vršil od sobote 11. V. do sobote 18. V. Začel se je z razstavo slovenskih likovnih umetnikov v Mariboru, ki jo je odprl predsednik kluba dr. Makso Šnuderl. Razstavili so: Ivan Kos (sedem akvarelov: Naša krajina jeseni, Ob vodi, Motiv z zelenimi bori, Dalmatinske hiše, Oljke in gore, Ob morški obali, portret Deklica in eno olje: Cvetlice), Karel Jirak, ki je imel razstavljenih največ slik, vse v olju (Balet, Teater, Kamnica, Iz parka, Zimska krajina, Stolnica, Kopači, Haložanke, portreta Petra in Mati z otrokom, Tulipani), Zoran Musič 6 olj (Rumeni tulipani, Beli tulipani, Kolodvor, Aleksandrova cesta, Grajski trg, materin portret), Maks Kavčič 9 olj (Drava, Viničarija, Tihožitje, Mestni park I., Mestni park II., Cvetje, Vprega, Zg. Porčič), Klavdij Zornik štiri olja

(Sv. Miklavž na Dravskem polju, Tulipani, V vasi, Sv. Miklavž na Dr. p., portret Alenke in Maksa Šilih), Fran Golob štiri akvarele in tri olja in Lojze Šušmelj dve olji.

Kritik ali umetnostni zgodovinar, ki bi iskala na razstavi kaj posebno novega ali celo revolucionarnega, bi bila seveda nekoliko razočarana. Opazila pa bi lahko tiho prizadevanje, napredek, poglobljanje, neutrudno iskanje lastnega izraza pri vseh razstavljalajočih slikarjih in vneto dokopavanje do lastne umetniške osebnosti. Razmere, v katerih ustvarjajo slovenski likovni umetniki v Mariboru, so zelo tesne, zato je tembolj občudovanja vreden njihov idealizem in njihovo prizadevanje, da vtisnejo slovenski pokrajini na severu svoj kulturni pečat.

Večer hrvatskih književnikov v sredo, 15. V. v Narodnem gledališču je bil obenem s krasnim sprejemom popoldne na kolodvoru lepa manifestacija, ki je krepko po-

udarila bratsko razmerje med slovenskim in hrvatskim narodom. Zvečer je v Narodnem gledališču pozdravil hrvatske književnike predsednik Umetniškega kluba v Mariboru dr. Makso Šnuderl. Med drugim je rekel: »Ves slovenski Maribor praznuje Vaš obisk kot svoj praznik, kot svoj veliki dan. Z nikomur ni bila ta severna pokrajina iz pradavnine do danes tesneje povezana kakor z Vami Hrvati...« Odgovoril mu je predsednik društva hrvatskih književnikov dr. Ilija Jakovljevič: »Zgodovina Hrvatov in Slovencev je že izza vseh časov tesno povezovala oba naroda. V današnji stvarnosti pa sta oba naroda še posebno tesno in usodno povezana s sodelovanjem v skupni državi Jugoslaviji. Mi Hrvatje smo vedno čitali slovenske knjige in Slovenci ste čitali hrvatske. Toda po medsebojnih obiskih v Ljubljani, Zagrebu in Mariboru se znova obnavljajo med književniki in obema narodoma vezi v konkretnějšíh oblikah, kar vse je življenjska nujnost sporazuma. Pri vseh narodih so vedno prednjačili kot prve straže in najglasnejši klicarji vprav književniki. Z njih usti je govoril in govoril ves narod. In kakor govori z usti slovenskih književnikov slovenski narod, tako govori z našimi usti hrvatski narod. Toda ne ostanimo samo pri paradah in ploskanju, temveč preidimo po uspehih medsebojnih obiskov v Ljubljani, Zagrebu in Mariboru k sodelovanju in solidarno z ramo ob rami vzpostavimo med obema narodoma nepretrgano sodelovanje na vseh popriščih. Danes je nekaj v zraku, srcih in dušah, kar ni zgolj navaden občutek: to je močno in spontano občutje naše slovenske in hrvatske solidarnosti; to je dokument, to je najgloblje spoznanje, da smo in stojimo Hrvati v sreči in nesreči z Vami Slovenci...«

Predsednik kluba je izročil hrvatskim književnikom lovorjev venec ter sliko mariborskega slikarja Karla Jiraka »Kopači«. Za tem so recitali: Tin Ujevič (Svetkovina ruža, Produženi svijet, Majdani u biću na dvije noge, Traženje na miljokazu);

Dragutin Tadijanović (iz zbirke »Dani djetinstva«: Sunce srdača, Pepeo srca itd.; Majka blagosilja žito, Večer na gradu); Ivan Goran-Kovačić (odlomek iz novele, pesmi v kajkavščini: Vesela cerkva, Mali pot, Kiša sonca i stari mlinar, Beli most); Olinko Delorko (pesmi: Kiša, Zaboravljeno svijetlo, Njoj, Slavuju, Utjeha, Moru); Novak Simić (novelo »Trgovci sa šljivom, odlomek iz romana »Psi i pijetlovi, pesmi: Cinik govori ženihu, Pjesma mjesecu); Ilija Jakovljevič (odlomek iz romana); Vladimir Nazor (kramljanje o svojih zvezah s slovensko literaturo, Galjotovo pesem iz Velega Jože, del prevoda Gregorčičeve »Soči« in prevod Župančičevega »Cicibana«); Dragiša Cesarić (pesmi: Vočka posle kiše, Ma kako se uzdilo srce, Oblak, Slap, Mrtvačnica najbjednijih); Ivo Kozarčanin (pesmi).

V petek 17. V. je bil koncert mariborskega tria Klasinc-Poljanec-Bajde. Večer je bil v prvi vrsti posvečen 100 letnici rojstva Petra Ilj. Čajkovskega. Na programu je bil Čajkovskega opus 50 in Dvořakove Dumky.

V soboto je bila krstna predstava Rudolfa Golouha drame »Chrysalida«. V razgovoru je pisatelj pojasnil idejo in vsebino svoje drame takole (Večernik 18. V. 1940): Igra se vrši v 17. stoletju na dvoru starega kralja, ki je gradil svojo moč in slavo na sili, pa si želi spet miru in sreče ter mladostnih sanj, ker le sen je močnejši od krute stvarnosti, nepremagljiv in večni. Zato povabi na svoj dvor iluzionista, da mu pričara sanje in čase davne mladosti, ko je še občudoval lepoto krožečih zvezd, cvetočega polja in pisanega metulja. Iluzionist mu nato prikaže zmotno pot njegovega življenja, mu pričara sence mladosti in odigra najvišjo iluzijo: vrne mu Chrysalido njegove mladosti, vrne prozornega metulja, ki se je, ko je bil šel kralj svojo zmotno pot sile in stvarnosti, zagrnil v svoje bleščeče se peruti, a ga je Iluzionist kot njegov večni skrbnik rešil, da ga varuje in vrne nato kralju, ki mu razklene znova

njegove svetle peruti... Iluzionistova prikazen je v tej igri skrivnostna le v toliko, v kolikor je skrivnostna neizčrpna ustvarjajoča moč človeka, v kolikor je skrivnostna moč iluzije, ki nas edina neprestano dviga iznad ubijajoče stvarnosti, da lahko sanjamo, ustvarjamo in si prizadevamo. Iluzionist ni sam, z njim žive sence preteklosti, najvišji liki človeškega uma, ki jih oživi, da prikaže kralju nesmrtnost njihovih postav, iz iluzije rojenih, od iluzije gnanih dalje. So tu junaki davne komedije mask, Harlekin, Pantalón, Kolombina; je tu dvorni Burkež; sta tu dr. Faust in don Kišot in je tu Iluzionistov tekmeč Mefisto. Oba rešujeta kralja: Iluzionist s čarom svojih prikazni, Mefisto z močjo strasti in opoja, z razvratnim Salominim plesom. Vse te sence, se zdi, je obudila magična Iluzionistova palica, naposled se pa izkaže, da te sence vobče niso sence, temveč živi ljudje, ki jim je »Chrysalida« najvišji cilj in ljubezen in da je bil ves ta čarobni večer odigran človeku-kralju, da ga opomni na večeru njegovega življenja, ko že lega mrak na njegovo dušo, da že trobijo daleč nekje fanfare novo budnico, da bo kmalu tudi kralj, kot nemirni Harlekin pri svoji Kolombini, našel spet svojo srečo in mir pri svoji Chrysalidi, ki razprostire znova kot svetel metulj svoje bleščeče peruti.

Chrysalida po pisateljevem uteleša »večno, neminljivo lepoto, neporušljivo moč čarobne iluzije, netiteljico vseh najplemenitejših človeških prizadevanj in zasnov. Rodi se vedno znova iz svojega zapredka, da zopet zasije človeku in ga vodi preko vseh trenutnih zablod in zmot v nove, še višje dalje... Je kot ideja in sen nesmrtna, kot ptič Feniks se vedno znova rodi iz svojega pepela. V njej najde kralj svojo skladnost in svoj mir, medtem ko gredo Iluzionist in njegova truma, ki so v hipu pričarali ves ta čarobni večer, dalje, da obude znova in povsod za-

vest, da je iluzija močnejša od stvarnosti, da je to, kar je v nas najlepšega in najglobljega, neminljivo.

Kakor pa sta misel in vsebina igre lepi, se pisatelju vendar ni posrečilo, da bi ju prikazal dovolj dramatično. Gledalec, ki ne vidi v teh zapletenih dogajanjih pred seboj nič enotnega, nič stopnjevale zapletajočega se, odhaja od igre z nerazumevanjem in nezadovoljstvom. Toda, kar se ni povsem posrečilo dramatikumu Rudolfu Golouhu, se je posrečilo režiserju Jožu Koviču: z velikim prizadevanjem je izluščil iz igre vse, kar je mogel, ter je s sijajno režijo, z iznajdljivo scenerijo ter s pomočjo igralcev (kralja je igral Pavle Kovič, Iluzionista Rado Nakrst, Chrysalido Branka Rasbergerjeva, Burkeža Milan Košič, Kolombino Ema Starčeva, Harlekina Edo Verdonik, Pantalona Just Košuta, Mefista Danilo Gorinšek, doktorja Fausta Lojze Štandeker, don Kišota Ljudevit Crnobori, slugo Franjo Blaž) postavil na oder igro, ki je — lahko bi rekli — dosegla višek v letošnji sezoni ter dostojno šla v okvir letošnjega Umetnostnega tedna.

Letos so bili nagrajeni naslednji umetniki:

Za likovno umetnost: Karel Jirak (Kopači), Ivan Kos (Cvetlice), Zoran Mušič (Aleksandrova cesta); priznalni nagradi sta dobila Maks Kavčič za Viničarijo ter Klavdij Zornik za Sv. Miklavž na Dravskem polju;

za reproduktivno glasbo: dr. Roman Klasinc, Oto Bajde in Tavas Poljanec;

za skladbe 3. nagrado Karel Pahor za simfonično pesem na Cankarjev tekst Tuje življenje;

za odrske stvaritve Vladimir Skrbinšek, Mileva Zakrajškova in Just Košuta.

Književne nagrade niso bile podeljene, ker nobeno poslanih del ni povsem ustrezalo zahtevam razsodišča. Dr. Ivan Dornik.

Literarne nagrade konzorcija Doma in sveta

Konzorcij Doma in sveta je na seji dne 10. t. m. razdelil literarne nagrade, ki jih je razpisal lansko leto v znesku 10.000 din, takole:

Janez Jalen (2500 din) za povest Ógrad.

Matija Malešič (2000 din) za povest Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu.

Fr. Bevk (1250 din) za novelo Otrok.

Dr. Stane Mikuž (1250 din) za umetnostni opis Ilovških fresk na Sladki gori.

Jože Kastelic (1000 din) za literarni esej o antiki
Le začnimo pri Homeri . . .

Severin Šali (500 din) za ciklus pesmi Tihe pesmi.

Dušan Ludvik (500 din) za ciklus pesmi Mesci.

Ivan Čampa (500 din) za ciklus pesmi Carmina maternitatis.

Vinko Beličič (500 din) za ciklus pesmi Labodje pesmi.

Nagrada, določena za dramo, se ni izplačala dramatskemu delu, ker poslane igre niso ustrezale zahtevam zrelosti, zato je konzorcij to nagrado določil povesti Matije Malešiča, ki jo bo začela revija prinašati z novim letom.

V Ljubljani, dne 10. junija 1940.

Konzorcij Doma in sveta

Prihodnja številka Doma in sveta izide 15. julija